

500 Ft

ALMÁSSY KATINKA • CSONTOS MÁRTA • DEMSE MÁRTON • M. FEHÉRVÁRI JUDIT
BÁNDI KUND • OROS LÁSZLÓ • PELSŐCZY KATALIN • SZÁSZ ISTVÁN TAS
SZENTE B. LEVENTE • TORNAI XÉNIA • TÓTHÁRPÁD FERENC • VITOS IRÉN

Magyar Múzsa • 2023. december

MAGYAR MÚZSA

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

MEGJELENIK NEGYEDÉVENTE

ÚJ FOLYAM 31. SZÁM • 2023. DECEMBER

AKNAY TIBOR • BENKE LÁSZLÓ • BÜKI ATTILA • BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN
BERTHA ZOLTÁN • BOTOS KATALIN • FÖLDESZ GABRIELLA • JÓNA DÁVID
MIKLÓS PÉTER • TARI ISTVÁN • TURBÓK ATTILA • VITÉZ FERENC

Miklós Péter: Költői mélység és nyelvi szépség	1
Tari István: Jön a dér W mester galagonyására	7
Tari István: Préda vágyával	8
B. Tóth Klára: Sült krumplics gyertyafényben	9
Aknay Tibor: Anyám dúdolt; Cipollafiókák.....	11
Böszörményi Zoltán: Így vigyáz,	
ha vigyáz rád a sors	12
Magyary Hunor: A túlvilág kapujában	13
Csontos Márta: Adventus Domini	15
M. Fehérvári Judit: Az ópiumszívó álma	16
Földesdy Gabriella: Németh Antal és a Napkelet	17
Istenes Tibor: Mikor?	25
Vitos Irén: Zuhog	26
Büki Attila: Szakadások	27
Tornai Xénia: Múlt-hegedű	34
Madár János: Turbók Attila hűsége	35
Turbók Attila: Kispesti idill	37
Pécsi Sándor: Göncöl táltos	39
Pelsöczy Katalin: Huszonegy gramm	
– a lélek súlya –	40
Tányér József: Meddig még?.....	40
Bándi Kund: Babahintópor	41
Vitéz Ferenc: Pasztellekre	45
Monostori András: Ma szarvasokat dúdolok	46
Mártonfi Benke Márta: Kritikus a festőállvány előtt	
– Beszélgetés Sipos Endre képzőművésszel ...I–XII	
Oros László: Maléter Pál és Endreffy Lóránt	47
Jóna Dávid: Váci és Devecseri	50
Orosz Margit: Valamikor	52
Demse Márton: Zengve lázad a lelkem... ..	53
Almássy Katinka: Karácsony	54
Fábián István: Petőfi és a kétszáz éves zaj	55

Bemutató és köszöntés

A Covid-járványt követően sürgető igény mutatkozott arra, hogy az átmeneti dermedtségből kitörjenek az Újbudán működő kulturális intézmények és szervezetek. Ennek szellemében kötött együttműködési megállapodást az újbudai Galéria-Klub és a nemzeti írószövetség. E megállapodás értelmében az írószervezet és a MÚK által kiadott Magyar Múza alkotói (írók, költők, újságírók, könyvkiadók) lehetőséget kaptak, hogy havonta folyamatosan bemutatkozzanak.

A Kosztolányi Dezső téren működő, kiállítások szervezésére szakosodott galéria tágitotta kapcsolatait, bővítette ajánlatát, az írók pedig örömmel vállalkoztak arra, hogy új könyveiket megismertessék az érdeklődő olvasókkal. A hangulatos és tartalmas irodalmi esteken a kerületben élők megismerték a kortárs magyar irodalom új termésének egy-egy szeletét, a szerzők pedig örömmel fogadták az olvasók érdeklődését. December 14-én, az év utolsó irodalmi rendezvényén itt mutatjuk be a Magyar Múza decemberi számát.

Ugyancsak ekkor és itt, a Kosztolányi Dezső tér 11-ben köszönti a folyóirat az idén kerek évfordulót megért 80 éves szerzőit. Köszöntjük tehát életművük rövid felvillantásával a vidéken élő Almássy Katinkát, a 30 éves jubileumát ünneplő Hét Krajcár Kiadó vezetőjét, a költő Benke Lászlót, Demse Mártont, a csángóföldről áttelepült író és pedagógust, valamint a Magyar Múza szerkesztőbizottságának tagját, Turbók Attilát.

A rendezvény remélhetőleg hagyományt teremt, és a jövőben évről évre ünnepség keretében köszönhetjük majd kerek évfordulós szerzőinket.

ISSN 1789-7505

9 771789 750004

Madár János: Nyolcvan év bölcsessége	56
Benke László: Születésnapomra	58
Benke László: Egy kis dalocská; Létem havában	59
Simek Valéria: Letörölöd	60
Bozók Ferenc: Apám – anyám hová bújt?	60
Jobbágy Éva: 77 évig volt tabu: Klebelsberg	
revüje, a Napkelet folyóirat	61
Habos László: Megkondul nehéz harang	64
Gerzsenyi Gabriella: Bevásárlás	65
Mihályi Molnár László: Karácsonykor virradóra	66
Szász István Tas: Adventi levél 2023	68
Szente B. Levente: Ha nem is bennem.....	72
Szöllősy Tibor: Az okos paripa	73
Varjú Zoltán: Mennyit ér?	74
Kelényi István: Petrarca levele Laurának	75
Vessző Ágnes: Egyszer	75
Botos Katalin: Októberi ünnep.....	76
Turai Laura: Pompei	77
Stók Lajos: Medveleső	78
Tóthárpád Ferenc: Karácsony!	79
Stonawski József: Vakfolt	80
Stonawski Tamás: A valóság valószínű	80
Bertha Zoltán: A szellem enciklopédizmusa	81
Csontos Márta: „Feledve régi arcainkat	
a végtelenbe indulunk...”	84
Stancsics Erzsébet: Szalki Bernáth Attila:	
Párhuzamos fordítások	86
Jóna Dávid: A kóstolóphárban	
Lengyel János versei	88
Csák Gyöngyi: Pedig	89
Folyóiratszámunk szerzői	90

MIKLÓS PÉTER

KÖLTŐI MÉLYSÉG ÉS NYELVI SZÉPSÉG

Sík Sándor emlékezete

Az idei év őszén emlékezett meg a magyar katolicizmus és a hazai művelődés- és irodalomtörténet Sík Sándor halálának hatvanadik évfordulójáról.

Sík Sándor (1889. január 27. – 1963. szeptember 28.) zsidó családból származott, szülei azonban még születése előtt katolikus hitre tértek. Középiskolai tanulmányait Budapesten, Vácott és Kecskeméten folytatta. 1903 nyarán lépett be a piarista rendbe, hét évvel később pedig magyar–latin szakos tanári oklevelet és bölcsészdoktori címet szerzett. 1910-ben tett ünnepélyes szerzetesi örökfogadalmat (rendtagként a védőszentjéül – pedagógusi hivatása kifejezéséként – Szent Imre herceget, a magyar fiatalság mennyei patrónusát választotta), 1911 júniusában pedig pappá szentelték a váci székesegyházban.

Ezt követően a budapesti piarista gimnáziumban tanított, ahol egyik kedves tanítványa volt Szerb Antal író, irodalomtörténész is. 1929 és 1944 között a szegedi egyetemen a magyar irodalomtörténet professzora. 1945-től 1947-ig az Országos Köznevelési Tanács ügyvezető alelnöke, 1947-től a piarista rend magyarországi tartományfőnöke, 1946-tól a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja. Irodalomtörténeti munkásságáért 1948 márciusában – az elsők között – megkapta a Kossuth-díjat.

Szegedi professzorsága idején Sík Sándor gyakran kirándult hallgatóival: hosszú sétákat tettek például a város melletti Árpád-kori gyökerű, színmagyar népességű, archaikus hiedelemvilágát, társadalom- és településszerkezetét őrző Tápéra. Emellett sokat sportolt és focizott is az egyetemi pályán s a Tisza-parton a fiatalokkal.

Radnóti Miklós költő, Ortutay Gyula néprajzkutató, Tolnai Gábor és Baróti Dezső irodalomtörténész leveleiben és emlékezéseiben egyaránt egyező elem, hogy Sík Sándort egyrészt nagyon is hivatalosnak, „atyainak” és „paposnak” látták, ugyanakkor, hogy koránál (negyvenes éveinek elején járt ekkoriban) fiatalabbnak látszott, és roppant lendületes volt mozgásában, munkatempójában és szellemében is. A hallgatói öntevékeny csoportokat előszeretettel támogatta: így például a tizenöt tagú, zárt szervezetként működő Szegedi Fiatalok Művészeti Kollégiumát is.

Kedves tanítványa, Radnóti Miklós számára – akit később ő maga keresztelt meg – doktori témául ajánlotta Arany János *Koszorú* című folyóiratának vizsgálatát. A költő

azonban „modernebb” témát választott: Kaffka Margit művészi fejlődéséről készítette el az értekezését, amely könyv alakban is megjelent: mégpedig két kiadásban. Ezek érdekessége, hogy az első kiadása az egyetlen olyan kötet, amelyet Radnóti a saját hivatalos nevén publikált: vagyis Radnóczi Miklós név alatt jelent meg.

A holokausztnak áldozatul esett Radnótit 1909. májusi születésekor Glatter Miklós-ként anyakönyvezték, s ezen a néven szerepelt a hivatalos dokumentumokban egészen 1934 júniusáig. Eleinte saját nevén publikált, 1927-ben jelent meg először verse Radnóti-Glatter Miklós néven, később még egy ideig írásai alatt hivatalos nevét, illetve a Radnóti Glatter Miklós költői nevet használta. Radnóti Miklós-ként először egy kritikát jegyzett a Kortárs 1929. decemberi számában. Első verse, amelyet Radnóti Miklós névvel közölt a Pogány köszöntő – első kötetének címadó szövege – volt a Kortárs 1930. február 11-i számában. Innentől a Radnóti Miklós alkotói nevet használta írásaiban, az imént említett egyetlen esetet kivéve.

Sík Sándor volt az egyik első „tekintélyes” méltatója József Attilának. 1935-ben a fiatal alkotó az akkoriban jelentős irodalmi elismerésnek számító Baumgarten-jutalmat nyerte el, s a díjazottak tiszteletére adott vacsorán egymás mellett ültek. Ez az egyetlen találkozás azonban mindkettőjük számára hasznos és emlékezetes maradt.

Sík Sándor később így emlékezett az estére: „A vacsora végén együtt indultunk hazafelé a Duna-parti szállóból, és József Attila hazakísért. Mikor a közeli piarista rendház elé értünk, annyira benne voltunk a beszélgetésben, hogy nem tudtuk abbahagyni. Nem váltunk el, hanem megkerültük a Duna-part felé a rendház és gimnázium nagy tömbjét. Mikor újra a kapu elé jutottunk, megismétlődött az előbbi jelenet, és nevetve indultunk neki a második körútnak. Így kerimbózságtunk a ház körül számolatlan körökben, meszsze túl az éjfélén. Miről beszélgettünk? Természetesen versekről. József Attila hosszan fejtegette azt a kedves eszméjét, hogy a verseket úgy kellene nyomtatni, mint a zeneműveket: mint ahogy azok fölé odaírják az előadásra szóló utasításokat (andante, adagio stb.), a versek elé is oda kellene írni, hogy milyen versformában vannak írva, és hogy milyen tempóban kell szavalni őket. Lassan kiderült, hogy egész elmélete van a magyar ritmusról, mégpedig nagyon eredeti, és tudományos szempontból is egészen komoly.”

József Attilának a versek ritmusáról és zeneiségéről való fejtegetését olyan eredetinek és lényeglátónak vélte Sík, hogy följánlotta neki: doktoráljon a beszélgetés témájából. Rögtön előre is szaladtak a közös gondolkodásban, olyannyira, hogy a doktori szigorlat tárgyát (magyar irodalomtörténet) és a két melléktárgyát (francia irodalom és neveléstudomány) is meghatározták.

Ugyan József Attila azon az estén lelkesnek bizonyult (s a doktorálás lehetőségével máskor is kacérkodott), végül nem készítette el értekezését – és Sík Sándorral sem találkozott többé. Sík olyannyira becsülte és nagyra tartotta József Attila költészetét, hogy az Újabb magyar költészet című szegedi egyetemi óráján oktatta műveit, sőt akadémiai székfoglaló előadásában is elemezte egyik legnagyobb költőnk szövegeit.

Sík Sándor életútja és tudományos, irodalmi, szellemi pályája kutatásának érdekes eleme, hogy élete végéig meg tudta őrizni szellemi tekintélyét: még az államszocializmus korszakában is, amikor tudományos pozícióitól, professzorságától, akadémiai levelező tagságától megfosztották, vagy korábban, az 1930-as–1940-es évek fordulóján, illetve a náci német megszállás idején, amikor a zsidó származása miatt megkülönböztették.

Képes volt európai és humanista értékalapú, ugyanakkor szellemileg nyitott és befogadó közösségeket szervezni, bármilyen élethelyzetbe is került: cserkészvezetőként, piarista gimnáziumbéli tanárként, tudós professzorként vagy éppen katolikus lap főszerkesztőjeként. Mindezek mellett pedig tudott modern, európai, keresztény, magyar ember lenni.

Már budapesti éveiben, mint a lap főszerkesztője, Sík Sándor a *Vigilia* című katolikus folyóirat szerzői gárdájából is közösséget igyekezett kovácsolni. Ennek egyik fóruma a hivatalos szerkesztői értekezletek és fogadóórák világa volt, a másik színtere pedig a Múzeum Kávéház, ahol külön „Vigila-asztal” működött. Ennél az asztalnál nem csupán a lap állandó szerzői – Rónay György, Mihelics Vid, Dévényi Iván és a többiek – foglaltak helyet, hanem a fiatalabb irodalmár nemzedék – az „újholdasok” – közül többen, így például Nemes Nagy Ágnes, Lengyel Balázs, Mándy Iván, Ottlik Géza, Pilinszky János.

A tehetséggondozás, paptanári hivatásából fakadó igénye, szerkesztőként is jellemző volt Sík Sándorra. Erre példát szolgál, többek között Görgey Gábornak, Kalász Mártonnak, Gyurkovics Tibornak, Beney Zsuzsának, Vasadi Péternek, Mészöly Miklósnak vagy éppen Nemeskürty Istvánnak, a katolikus folyóirat hasábjain az 1950-es években kezdődő publikációs tevékenysége is. Főszerkesztői tevékenységéről írta a lap második világháború utáni újraindulásának tizedik évfordulóján a következőket Sík Sándor: „Önérzettel mondhatjuk el, hogy tíz év alatt egyetlen olyan sort sem írtunk le, amelyért katolikus és magyar lelkiismerettel ma és mindenkor ne vállalhatnánk a felelősséget.”

Sík Sándor élete több szakaszában, számos területen – az oktatás és a tudomány világában, illetve az irodalmi életben – bizonyította közösség-szervező képességeit és elhivatottságát. Mindez éppúgy fakadt piarista szerzetesi és katolikus paptanári hivatásából, mint személyes karizmájából. Középiskolai tanárként, egyetemi professzorként, főszerkesztőként egyaránt szervezett közösségeket: így sikerei és eredményei az egymást elfogadó és a közös értékrend alapján kijelölt célért együttesen tenni akaró csoport sikerei és eredményei voltak. Kivételes személyiségének, hatalmas műveltségének, feltétel nélküli keresztény humanizmusának és felebaráti szeretetének hatása így – a közösségek révén – megsokszorozódott.

Sík Sándor ismert és népszerű szerzője volt korának, s kötetei nagy példányszámban kerültek kiadásra, és komoly hatásuk volt, hiszen – költeményei, műfordításai, színművei, irodalomtörténeti és esztétikai-művészetfilozófiai tanulmányai mellett – középiskolai tankönyvek és hitbuzgalmi írások is bőven voltak közöttük. Egyrészt katolikus szerzetespapi hivatása és a római katolikus egyház adta tekintély biztosított számára elismerést a szélesebb közvélemény szemében (persze ez csupán időleges népszerűséget adott volna), másrészt viszont hatalmas erudícióval, őszinte érdeklődéssel, nyitottsággal és szeretettel viszonyult mindenkihez, akivel kapcsolatba került, különös tekintettel a fiatalokra és az alkotó értelmiségiekre, akikből igyekezett – akár pedagógusként, akár cserkészvezetőként, akár irodalmi lap szerkesztőjeként – valódi és értékazonosságon alapuló közösségeket szervezni.

Sík Sándor munkássága (amelynek Baróti Dezső, Rónay László és Máté Zsuzsanna önálló kötetet szentelt) recepciótörténetének egyik legelső – ugyanakkor egyik legjellegzetesebb – megnyilvánulása volt a *Négy nemzedék* című gyűjteményben való szereplése, és életművének abban olvasható Sőtér István-i értékelése.

Sőtér István irodalomtörténész, későbbi akadémikus szerkesztésében (s bevezető tanulmányával, valamint az egyes költőket és életművüket bemutató rövid esszéivel) 1948 szeptemberében jelent meg a Parnasszus Könyvkiadónál (a Légrády Testvérek Rt. nyomdájában készítve) a *Négy nemzedék. Élő magyar költők* című antológia. A több mint háromszázötven oldalas gyűjtemény mintegy félszáz kortárs költő verseit tartalmazta: köztük Sík Sándor négy költeményét (*Ments meg, Uram; Borongós naplementekor; Kaszálók; Bárányfelhők*).

Sőtér antológiájában az alábbi szavakkal értékelte Sík Sándor költészetét:

„Nem ok nélkül tekintik a magyar vallásos költészet megújítójának; életműve pontos képe egy Istenhez közeledő, rendeléseivel és szándékaival szüntelen küzdő, s csak a Kegyelem ritka pillanataiban megpihenő lélek fejlődésének. A világ katolikus költészetében talán senki sem ábrázolta oly pontosan és részletesen Isten és ember viszonyának egységét, mint ő. Claudel ódáinál és litániaszerű dicséreteinél közvetlenebb feladatra vállalkozott Sík Sándor – vallomás-sorozatot, lelki, bensőséges önéletrajzot adott, s egy sajátos ritka lírai helyzetet teremtett meg, amelyben az önmagáról szóló lélek hangja sohasem hallatszik egyedül, hanem mindig is egy titokzatos jelenlét, Isten jelenlétével eltelt. Más kettősség ez, mint a szerelmi költészet kifelé, egy külső személyre irányuló feszültsége: ennek az isteni dialektikának pólusai egybeesnek egymással.

Sík Sándor nem tekinthető misztikus költőnek: tisztaságában, logikus rendszerében az ő költészete épp ellentéte a Donne-megszólaltatta misztikának. Emberi és hétköznapi az ő kapcsolata, gyakorlatias közvetlen kapcsolat. De épp e gyakorlatisége, Istennel: a modern ember életében megvalósuló, majdhogynem mindennapisága miatt érezzük is igazán költőileg modernnek. Nem a szószék magassága, s nem is az oltár elkerítettsége jellemzi e költészetet, hanem az utca, a város, s változó élet, a család színessége, eseményessége. Istenhez nem azáltal közeledik, hogy a világtól elfordul, hanem, hogy épp nagyon is kíváncsian, felajzottan figyeli az élet minden eseményét, minden jelét és látványát. Az emberekkel ugyanúgy teremt kapcsolatot, mint Istennel – innét költészetének általánossága, változatokban, helyzetekben való gazdagsága. Él és az élettel kapcsolódik egybe Sík Sándor költészete; Istenhez is csak az élet tarka utcái vezetnek el.

Van benne valami éber és finom ösztön, érzékenység a valóság iránt. Fekete kenyér című kötetében és naplószerű alkotásaiban is biztos, szellemes és jellemző ceruzavonallal kanyarítja körül egy-egy arc, helyzet, epizód költői lényegét. Szükszavúan és sokatmondóan tud környezetet, légkört teremteni – valósággal kispikái, novellai képességeiről beszélhetnénk. Csak az emberi, felebaráti testvériségben érzi jól magát: sohasem magányos, mindig megeléged a költészetét tápláló kapcsolatokat; versei mindig a közösség meghitt kemence-melegét lehelik.

Valamikor talán túl önfeledten fogalmazott, de igazi, s épp az utolsó korszakára jellemző verseiben, melyek az idilli világkép helyébe a szenvedések, szorongások tisztító-tűzét idézik, ezekben a mélyen megrendült, vezeklő, leszámoló, vergődő versekben megeléged a szorongatottságból kiáltó emberi fájdalom és remény szavait, melyek tömörségükben és erőteljességükben majd költészetének legmaradandóbb részét alkotják.”

Sík Sándor hatvan esztendeje bekövetkezett halála után közvetlenül számos irodalom-művészeti közölt egyéni hangvételű nekrológot, illetve emlékező szöveget, amelyek egyben munkásságának értékelését is adták. Ezek közül idézek néhányat az alábbiakban.

A *Magyar Nemzet* (a Hazafias Népfőrt lapja) hasábjain Ungvári Tamás értő – és értékelő igényű – nekrológja *Meghalt Sík Sándor* címmel jelent meg. Ebben az irodalomtörténész, kritikus és író szerző a *Nyugat* első nemzedékével rokon alkotóként, s az interbellikus éra nagy hatású tudósaiként és professzoraként pozicionálja Sík Sándort, hangsúlyozva, hogy halála idejére mind világnézeti, mind esztétikailag meghaladottá vált alkotói attitűdje és világa. S ugyancsak ebben olvashatjuk az alábbiakat is.

„Költő, drámaíró, szerkesztő volt a hatalmas kultúrájú, finom ihletű pap, Sík Sándor: A magyar újkatolicizmus egyetlen jelentős alakját benne látta Schöppflin s a *Nyugat* nemzedéke. Ezzel a nemzedékkel egy évszázad volt, s útja csak ritkán találkozott az övékével. Ám, verselésén és szemléletén érezni lehetett, hogy líránk modern törekvéseinek eszközeit felszívta, s merengő, fényes soraiban gyümölcsöztette is. Gondolkodásában, s verseiben ott izzott valami csendes és biztonságos életöröm, a természet és lélek nyugalmanak áhítása – s ez a világ mélyült aztán reálisra a harmincas években, új költeményeiben.

Hatalmas életművet hagyott maga után Sík Sándor. Dávid király zsoltárainak gyönyörű fordításától a *Mennyei dal* színpadi legendájáig megannyi műfajban próbálta elmélyült szelleme erejét. Munkásságát pedig szinte összefogta nagy pedagógiai szenvedélye. 1930-ban nevezték ki Szegedre egyetemi tanárnak. S ott Sík Sándor, a vallásos költő, egy forrongó nemzedéket nevelt. Radnóti Miklós áhítattal emlékezik róla naplójában, Ortutay Gyula nemegyszer említi az indítást, amit tőle kapott, Tolnai Gábor számtalanszor idézi cikkeiben.

Tanítványai azzal maradhattak hűségesek hozzá, hogy túlléptek eszméin – de megőrizték azt a magasrendű példát, amit Sík Sándor tanító szenvedélye sugallt, így találta meg a kapcsolatot, eleven közvetítéssel, korunkhoz is Sík Sándor. Alakja kitörölhetetlenül belevésődött a huszadik század magyar irodalomtörténetébe, mint a nagy nevelő, aki azt is érteni próbálta, ami tőle idegen.”

Rónay György költő, író, műfordító személyes hangvételű búcsúja az *Élet és Irodalom* hasábjain került közlésre. Ungvárihoz hasonlóan ő is kiemelte Sík iskolateremtő egyéniségét, s kivételes emberi és edukatív hatását, különösen egykori szegedi egyetemi tanítványaira: Radnóti Miklósról, Ortutay Gyuláról, Tolnai Gáborra.

Mint Rónay fogalmazott: „Néhány nappal a halála előtt láttam utoljára. Egy szép, nemes, végtelenül emberi halálarc a párnán: ismerős, viaszba mélyített vonások, a végső révébe érő gazdag élet nagy nyugalmaival... Tudtam, hogy nem látom többet élve. És mikor lefelé mentem a homályos lépcsőn, kezemen még a keze melegével, torkomban egyszerre ugyanazt a fanyar szorongást éreztem, mint sok-sok évvel ezelőtt, mikor apámat hagytam ott a halálos ágyon.

Apám? Barátom? Az volt, apánk, barátunk, nemcsak nekem, sokunknak. »Miklós fiamnak«, legkedvesebb fiának, Radnótinak vagy Ortutaynak, aki megírta róla, hogy mikor először jelentkeztek nála, újdonsült szegedi professzornál, ő meg Tolnai Gábor, »soványan és borzasan«, azzal kezdte, hogy előfizetett nekik egy-egy liter tejre naponta, és »annak a tejnek az ízét nem lehet elfelejteni«. Mert költő volt és professzor, esztétikus és pedagógus; de akármi volt, mindig és mindenekelőtt ember volt, nem hirdette a szeretetet, hanem tette és élte, nem elmélete, hanem életformája volt a szeretet. »Egy volt minden második szó a számban: – A szeretetet oly nagyon kívántam, – Mint édesanyja emlejt a kisdéd. – Mindent vágytam szeretni, mint az Isten.«»

Az államszocializmus korában engedélyezett és kvázi hivatalosnak tartott *Új Ember* című katolikus lapban hosszabb és elemzőbb igényű – s a „szokásos” nekrológoknál nagyobb terjedelmű és lélegzetű – pályaképet adott közre Ijjas Antal katolikus író és újságíró, aki szerzetesi és papi pályája kontextusában vizsgálta Sík Sándor nevelői, egyetemi oktatói, szerkesztői, műfordítói, költői és irodalomtörténeti munkásságát, s külön hangsúlyozta lelkipásztori – elsősorban homiletikai – tevékenységének jelentőségét.

Ahogy Ijjas fogalmazott: „Mint költő, négy »virágkort« élt meg Sík Sándor. Az elsőt azok a verskötetei jelentik, amelyek később *Szembe a nappal* címen jelentek meg az első világháború előtt és alatt. Második virágzása az érett férfikoré; legkiemelkedőbb alkotása ennek a *Fekete kenyér* verskötete, ez a költői önéletrajz, amelyben az ifjúság tájaira már mint elmúltakra pillant vissza. A harmadik virágzást a második világháborút megelőző elkomorult idők érlelték ki. A negyediknek pedig az utolsó tíz-tizenkét évben voltunk tanúi, az Isten előtti öregkornak s a komoly mosolyú, derűs halálra készülődésnek, tündöklő, mézédés melankóliának.

Író volt, hát a színpad is vonzotta, s színműveket is írt Szent Istvánról, a költő Zrínyiről. Vonzották ezek a magyarságukban kiteljesedett életek a maguk konfliktusaival, áldozataikkal. Éppoly szeretet csatolta a nemzethez, mint őket. Éppúgy Istent kívánta adni nemzedékének, mint Szent István, s éppúgy az alkotások szenvedélyével telíti élete minden pillanatát, mint a második Zrínyi.

A *Fekete kenyér* verskötet megjelenése idején már a magyar irodalmi tanszék betöltője volt Sík Sándor a szegedi egyetemen. Középiskolai tanárként mintegy két évtizeden át kitűnő tankönyveket is írt, egyetemi tanárként pedig mindig eseménynek számító előadásokat tartott. Pázmányról, Zrínyiről írt meg két ma is helytálló könyvet. Háromkötetes *Esztétikát* is írt, ami – ha nem magyarul jelenik meg – nyilván európai és világfeltűnést keltett volna költői mélységével, nyelvi szépségével, de író-szakmabeli beleélni tudásával és sajátosan magyar szellemű világosságával. A katedra adta lehetőségek irodalompolitikája két kitűnő tanítványának, József Attilának és Radnóti Miklósnak tették atyai jóbarátjává. Mindkettőjük világszemléletét ismerte, nagy tehetségüket tisztelte s amit lehetett, megtett értük.”

Ortutay Gyula néprajzkutató, akadémikus, a szocializmus kori magyar művelődéspolitikai egyik meghatározó alakja szegedi egyetemi hallgatóként és doktoranduszaként – Radnóti Miklóshoz, Baróti Dezsőhöz és Tolnai Gáborhoz hasonlóan – előbb Sík Sándor szűkebb tanítványi, később baráti köréhez tartozott. Ennek megfelelően szubjektív, ugyanakkor tárgyilagosságra törekvő cikket közölt mesteréről a *Kortárs* 1963. évi novemberi számában.

„Halála előtt alig néhány nappal látogattuk meg Baróti Dezsővel, ketten régi tanítványai közül. Már alig-alig szólt, sápadtan-mereven feküdt, az üdvözlő (vagy áldani akaró) kezét éppen csak megemelhette. De tekintete lobogott, azzal a régi fénnel, ahogy emlékezetünkben él: egy tiszta verssorra, egy tiszta és igaz gondolatra is mindig így ragyogott fel: ötvenen felül nem először ül az ember olyan betegágy mellé, ahol a közelítő halál lépteit hallhatja már. Ilyenkor inkább a hallgatás illendő, mi is hallgattunk, biztató, szomorú mosollyal, ő szólalt meg: tört, rövid mondatokban arról beszélt, hogy néhány hónapon belül új verseskötete jelenik meg, közel tizenöt ív. – Örüljetelek velem – biztatott bennünket. Professzor volt, nagy nevelő, tudós művek szerzője, papi rendjének egyik legjelentősebb

magyar személyisége, de a halálos ágy körül metrumok zendültek fel, ritmusok hulláma úszott át a szobán, a költő tekintett ránk búcsúzó pillantással, élete értelmét a költészetben találta meg.”

„Nem ennek a megemlékezésnek a tiszte, hogy Sík Sándor költői jelentőségét felmérje, hiszen csak arra volt módunk, hogy néhány sorral odaálljunk mi is a gyászolók közé. Annyi azonban bizonyos, hogy az első verseitől kezdve, a búcsúzó napokig a vers, a költészet volt élete legbensőbb öröme, legmélyebb értelme. Költő volt s ugyanakkor a verselemzés egyik legnagyobb mestere: nem volt olyan vers, amelyet ne a szigorú szeretet igényességével vizsgált volna.

S költő volt pedagógusnak is: a nevelői munkát, az emberformálást az alkotás egy fajtájának tekintette, s minden professzori beszélgetését lírai hevület hatotta át, költői szenvedély. Ezért lelkesült, ezért csalódott annyiszor (mint minden lírikus szenvedélyű nevelő), s ezért őrizi hangját, gesztusát, mondatainak ritmusát és belső erkölcsi hitelét annyi tanítványa.”

TARI ISTVÁN

JÖN A DÉR W MESTER GALAGONYÁSÁRA

Téli reggel
zúzos a szeretete
zúzos a szeretete
lapátja

Jégbe fagyva
csipke az erezen
lűtet a leheletem
ki látja

Porhavat őrlő
szép temető:
forró könnyet
pergető

Téli reggel
zúzos a szeretete
zúzos a szeretete
lapátja

TARI ISTVÁN

PRÉDA VÁGYÁVAL

(Gárdonyi Háború árvája című
versének rímeivel, ritmusára)

Hosszabb számba bújtatnák a nevem,
Hullák közt él a harci zaj velem.
Hörgéseibe a szó belefáradt,
Dadogásában keresem anyámat.

Hamuján szálldos felém apukám,
A fényt vitte csontsovány homlokán,
A dalt, mely szerepéből kiesett.
Őrhelyemen ég fölrepedt sebed.

Járulékos veszteségként fájna
A szétiszkolók honvágya, mely árva.
Fülem a nyomor szuszogását hallja?
Nyelvehagyottságnak ez már az alja?
Tisztogatások szakadnak szívére.
Behódoló hengegések kövére.

Zúduló zápor a sírás, hogy fájjon
A fenntartható önpusztítás az ágyon:
A megtöretést új ünnepként adja!
Képernyős ketrecekben, ki meghallja
Mutassa rázva, karjait kitárja,
Préda vágyával nő nagyra az árva.

B. TÓTH KLÁRA

SÜLT KRUMPLI GYERTYAFÉNYBEN

A hajdani karácsonyok emléke úgy lengi be az eltelt időt, hogy szinte tapintható közelségben érzem a hatalmas karácsonyfát, hallok a csillagszórók sercegését, érzem a bejgli illatát, mindazt a varázslatot, titkot, amit a karácsonyvárás jelentett.

Szüleink az ötvenes évek legnagyobb nélkülözései ellenére is vigyáztak arra, hogy ne veszítsék el a humorukat, játékos kedvüket. Hatgyermekes lelkészcsalád lévén jóformán nem is pénzből éltünk, hanem Isten kegyelméből.

Mikor nem sikerült húst szerezni az ünnepekre (sem...), apukám készített egy helyes kismalacot krumpliból, hogy mégis legyen malac az ünnepi asztalon... Hurkapálcikából volt a négy lába, szalonnabőrből a fülei, kunkori farka kócból, és derűsen szemlélt minket az asztal körül. Míg jóllaktunk sült krumplival, remekül eljátszottunk a kismalaccal is.

Azok voltak a legizgalmasabb vacsorák, amikor már tényleg semmi nem volt a háznál, csak krumpli, mert azt megtermeltük a kertben, már olcsó Liga margarin sem volt, amit rákenjünk a krumplira, akkor találta ki a papánk:

– Ma különleges vacsora lesz: sült krumpli mesével!

Mindig új mesét talált ki, sosem untuk meg. A legizgalmasabb résznél váratlanul rámutatott valakire: Folytasd! Így alakult ki a körmese. Megtanultunk türelmesen figyelni egymásra, továbbfűzni mások gondolatait, és amíg kimentették a törpelánykát a gonosz manók fogságából, vagy más, megoldhatatlannak tűnő helyzetből, észre sem vettük, hogy közben az önálló, felnőtt életre készülünk...

1957 karácsonyán a kis faluban nem lehetett fenyőfát kapni. Apukám nem esett kétségbe, vett egy seprűnyelet, fenyőágakat szerzett a szomszéd faluból, és egyenlő távolságban lukakat fűrt a seprűnyélbe. Sosem volt olyan szabályos karácsonyfánk, mint akkor! Csodájára jártak a szomszédok.

Az ajándékkészítés volt mindig a legizgalmasabb. Kitalálni, hogy kinek mit készítünk, amivel valóban örömet tudunk szerezni. Megérezni, kiszimatolni, mire vágynak a testvéreink, szüleink, barátaink. Hetekkel, hónapokkal előbb elkezdtünk puhatolózni,

mert idő, míg beérik az ötlet, és tetté nemesül. Így a karácsonyvárás időszaka aktív sürgős-forgásban telt. Ilyenkor a titkolózás bocsánatos bűn volt, persze azért voltak szövetségeseik, beavatottak a testvérek között, hiszen csak az előtt kellett titkolózni, akinek az ajándék készült.

Mikor szüleink nem tudtak nekünk mesekönyvet venni, hiszen egyrészt nem telt rá, másrészt olyan volt a színvonala, hogy nem kértünk belőle, titokban, éjszakánként elkészítették a saját mesekönyvüket. Együtt találták ki a történetet, anyu versbe szedte, apu megfestette a képeket.

Fényesszemű manó története végigkísérte a gyermekkorunkat. Copfocskát, a kis törpelányt elrabolják a gonosz manók, és egy faodú-börtön mélyére vetik, ahol Fényesszemű manó vigyáz rá, aki beleszeret, és megszökteti. Változatos kalandok között jutnak el Törpeországba, ahol Fényesszemű őszinte szívvel törpévé akar változni, de ennek is megvannak a feltételei. Többször volt szó a kiadásáról, de a szerkesztőnek az aktuális politikai elvárások szerint feltételei voltak: a jóságos törpekirály legyen inkább párttitkár, az öreg törpe pap, aki összeadja Copfocskát és Fényesszemű manót, legyen anyakönyvvezető, a törpék legyenek sztahanovista gyári munkások... Így aztán szüleink letettek a kiadásról.

A sors úgy hozta, hogy ötven év telt el, mire mégis megjelenhetett a mesekönyv.

Amikor végre eljött a várva várt karácsony estéje, átmentünk a templomba az ünnepi istentiszteletra, ahol a lelki felkészítés megtörtént. Otthon, mikor meghallottuk az első csengőt, átöltöztünk ünneplőbe, hiszen kívül-belül méltó módon akartunk ünnepelni. A második csengetésnél sorban álltunk a titkot rejtő ajtó előtt, mind a hatan, mint az orgonasípok, és elkezdtünk énekelni. A hosszú évek alatt kialakult a repertoár. Ez a várakozás, az összemosolygás volt a legnagyobb, hiszen tudtuk, hogy ki mit készített a másiknak, vártuk, hogy fog-e örülni az ajándéknak?

Ilyen boldog együtt-várakozással telt az idő a harmadik csengetésig. Akkor aztán feltáruult az ajtó, ott állt a karácsonyfa teljes pompájában, mint maga a Rejtély, a titokzatos égi lény, aki hosszú készülődés után végre kitárulkozik az ámuló világnak.

A gyertyák imbolygó fényében alig kivehetően csillogtak az ajándékok, a szikrázva égő csillagszórók a Tejutat hozták le közénk, mint egy mennyei ösvényt, amin járnunk kell, hisz megnyílt az ég, az Ige testet öltött, lejött a földre, beáramlott a szobába, fénykoszorút vonva apám homlokára, ahogy kezében a Bibliával ott állt teljes papi méltóságában, mégis gyermekien tiszta lélekkel, mintha egy picit elemelkedett volna a földtől, szemében tükröződött a mennybolt, és én azt akartam, hogy ne múljon el a pillanat...

Azóta minden karácsony estén, mikor én olvasom fel Lukács evangéliumát, és körbeáll a család, ott látom őt fényglóriával a homlokán, ahogy kissé felemelkedik, áldásra emeli a kezét, palástja mint sötét angyalszárny lebben utána, égszínkép szemében fel-fénylik az örökkévalóság.

AKNAY TIBOR

ANYÁM DÚDOLT

Anyanyelv bölcsőm ringatott,
így lettem az, ki most vagyok.

Anyám dúdolt sok szép ígét,
otthonom lett a föld s az ég.

Szabad vagyok és nincstelen,
Isten orgonál szívemen.

CIPOLLAFIGÓKÁK

Egy mintha világban
a való – illúzió.
Elveszted arcodat,
kész a friss másolat,
bármi pótolható.
Előnt a műanyag,
lesz tőle műagyad,
és a lét – adalék.
Ontják a mocskot
menőnek mondott
csatorna-töltelékek,
mire észbe kapnál,
már nem vagy magadnál,
és ki voltál, mára
törmelék lett.
Nem tudod, mit kínál,
hiszen mind virtuál',
ócska mágia:
és büszke a mester
tanítványaira.

BÖSZÖRMÉNYI ZOLTÁN

ÍGY VIGYÁZ, HA VIGYÁZ RÁD A SORS

Hommage à József Attila

Fogoly vagy, most átölel a rossz,
(így vigyáz, ha vigyáz rád a sors),
és mindenedből gyorsan kifoszt,
gúzsban az ábránd sem szenderül.

Győzelmet te másnak reméltél,
míg fented a gondolat kését,
egy jobb jövőt is másnak éltél.
A világ most rajtad jót derül.

Magad mindig magadra zártad,
nedveid apasztotta lázad,
mint aki hiszi, hogyha lázad,
nem motozza ismét gondra gond.

Vezekeltél? Ki követelte?
Jót tettél? Kérték, minek kellett?
Nem maradt csak a póre lelked.
Foszd hát, ameddig csak foszthatod.

Bár az út másik útra tárva,
futja még újabb délibábra,
futja egy kurta nyugovóra.
Feszítsd keresztre a szívedet!

MAGYARY HUNOR

A TÚLVILÁG KAPUJÁBAN

– Beszélgettem nagyapáddal – mondta az idősebb nő a jóval fiatalabbnak, akinek azonnal könnybe lábadt a szeme. Nem válaszolt rögtön, mintha nem is értené. A távoli madaréneket hallgatta, jó néhány másodperc eltelt, mire az első szó elhagyta az ajkát.

– Mit mondott? – kérdezte.

– Tudod, mindig elmeséli, hogy mennyire szerelmes belém, már az általános iskolában is az volt, aztán bevonult katonának, de hát ezt mondtam már, vagy nem? – kérdezte elbizonytalanodva.

– Soha nem mesélted még! – a nagymama szeme homályos volt, mintha nem is a földön járna.

– Sokáig nem jött haza, azt hittem, nem szeret már, ezért igent mondtam Árpádnak, aki közben megkérte a kezem. Tudod, a csizmadia fiának.

– Honnan tudnám, Mama, hiszen Árpád bácsit sem ismertem!

– Hogyhogy nem ismered, hát ott laknak az utcasarkon!

– Az lehet, de akkor sem ismertem. A házat is lebontották rég, az utat bővítették a helyén, akkor, amikor még meg sem voltam. Inkább arról mesélj, hogy lettél mégis a Nagypapám férje!

– Az úgy volt, hogy Matyi leszerelt, és megtudta, hogy Árpád menyasszonya lettem, aztán addig provokálta, amíg össze nem verekedtek.

– Gondolom, akkor a Nagypapa győzött, ha ő lett a nagypapám!

– Igen, Matyi nagyon erős volt, és nagyon jóképű!

– Akkor nem bántad, hogy ő volt a jobb!

– Nem! Nem én!

– Azért sajnáltad Árpai bácsit, nem?

– Sajnáltam, de nagyapádat jobban szerettem, tudod, ő a nagy szerelmem – somolygott Kati mama.

– Meg amúgy is a nagyapád meg a Zsiga...

– Milyen Zsiga?

– Hát a bátyám!

– Ja – bólintott a lányunoka.
 – Jó barátok. Emlegeti is Zsiga.
 – Emlegeti? Mikor szokta emlegetni? – a fiatal lánynak ismét könny csordult le az arcán.
 – Tegnap is nálunk járt a bátyám, nagyapáddal iszogattak, ahogy szoktak. – Kati mama szeme még homályosabb volt, a távolba révedt, a fiatal lány sírásban tört ki.
 – Nagymama! A Papa 87-ben meghalt Csernobil után, a Zsiga bácsit pedig pont öt évvel ezelőtt temettük el 89 évesen! Miről beszélsz? – Fakadt ki az unoka zokogva.
 – Hogy haltak volna már meg! Kérdezd meg apádat, ha nem hiszed! – a lány könnyes szemmel nézett az idős nő fátyolos tekintetébe, minden erejét összeszedve próbált érzelmek nélkül beszélni.
 – Mama, a fiadat, az én apukámat 2013-ban, itt a ház előtt ütötte el egy részeg sofőr, miközben ő a fűvet nyírta. Nézz oda! Látod azt a keresztet a villanyoszlop tövében, az apám emlékére áll ott! – Kati mama szeme lassan kitisztult, majd végtelen szomorúság ült az arcára, végül neki is könnyek csordultak ki a szeméből.
 – Emlékszem! – bizonytalanul ingadozva felállt. – Késő van, lefekszem aludni.
 – Még csak délelőtt van!
 – Késő van! – hajtogatta a mama, és csoszogva indult a teraszról az előszoba ajtaja felé: – Majd apukám megvigasztal.
 A lelkét talán már csak a gyenge teste tartotta a Földön. A lány csak most kezdte érteni.
 – Hívnak, mama?
 – Igen! – válaszolta. Lassan köddé vált az ajtó mögött. A lány utoljára még emlékeztébe véste nagymama imbolygó alakját, majd zokogva borult az asztalra.

H. Márkus Rozália:
Anyaság

CSONTOS MÁRTA

ADVENTUS DOMINI

Hajnalodik. A fákról leszakított
 árnyékokon lila derengés lopakodik,
 Angyalok mormolnak rorátét,
 minden oly nyugodt.
 Ott ülök a Káosz szélén, s bánom
 minden bűnömet, bánom, hogy
 olykor hatalmába kerít a gyűlölet.

Szememben gyertyák lobognak,
 imám virágaiból koszorút fonok;
 talán végre megtisztulok.
 Isten csöndjében kapaszkodok
 a levegőben, s várok...
 várok az eljövételre, várom, Uram,
 hogy letörd bilincsemet,
 s feltárad az örök fényű világosságot.

Negyedik gyertyám maga az
 örömrózsaszín, fahéj illatú üveggömbök
 lesznek felettem a csillagok,
 s míg áldott, pogácsa-szagató Mária ujjak
 vitorláznak a világasztal tengerén,
 érzem, az ünnepi készülődésben
 égre láncol a remény.

Magadhoz engedsz, Uram, s befogadod
 lángom halvány villanásait
 égő csipkebokrodba.

M. FEHÉRVÁRI JUDIT

AZ ÓPIUMSZÍVÓ ÁLMA

Hommage à Gulácsy Lajos

Gyászkendős nők és rózsalovagok
 lepték el Padova utcáit, egy régi
 kertbe osonnak, ahol patakok futnak
 és liánok kötöznek körbe egy eltévedt
 szerdát. Egy kalapos férfi buborékokat
 röpít a felhők vonulása után, miközben arra vár,
 múljon el, tévedjen messze ez a nyár.
 Rubinnyakú, rizsporos nők csak úgy
 szórják bájaikat, míg egy bohóc sellőlábakat
 varázsol az álomnak, és azon már nem jár
 az előbbi hölgy, ki káprázatában megpillantotta
 önmagát. Teste nincs, feje bolondgomba,
 s ez annyira nonszensz, hogy behunyja szemeit,
 és emlékeiben a csütörtök hallucinálja a
 végtelen aranybarna partokat, hol evőeszközök
 a kikötők, és feszítik ki vitorláikat sokemberes
 túlélők. Aurájuk egy hatalmas kereszt a mindennapos
 Golgotán, boldogtalan álmok érnek partot,
 és elmosódnak a hegy alján. Krisztus beszédet
 mond a pirkadatnak, nyolc mondatba sűrítve
 a létezés igazát. Virradatruhában érkezik a
 morcos, valótlannul igaz kijózanodás.

FÖLDESDY GABRIELLA

NÉMETH ANTAL ÉS A NAPKELET

A címben szereplő személy és folyóirat szerepe mindmáig magyarázatra szorul az 1945 óta iránytűt vesztett közéletünkben. A háború után berendezkedő, erősen balra tartó hatalom számára minden polgári törekvés, Horthy-korszakbeli eredmény gyanús volt, nem akart hallani azokról sem, akik nem politizáltak ugyan, de eredményes munkát végeztek. Németh Antal kilenc évig állt a Nemzeti Színház élén (1935–1944), amelyet mind anyagilag, mind színvonalát tekintve felvirágoztatott, a legteljesebb mellőzés várt rá tizenkét éven át (1944–1956). A *Napkelet* című folyóirat még nála is rosszabb besorolást kapott a háború utáni kultúrpolitikától. Majd tizennyolc éves fennállása (1923–1940) alatt közölt kortárs magyar szépirodalmat, korszerű történettudományt, kitekintést adott a nyugat-európai új művészi irányokra, érdeme, hogy támogatta a határon túli magyarság már befutott íróit, újakat fedezett fel, és soha nem politizált. Mégis el kellett tűnnie a köztudatból, mert Tormay Cecile volt a főszerkesztője, aki konzervatív szellemenben szerkesztette a lapot. Népszerűbb volt a vele egy időben megjelenő *Nyugatnál*, szerzőik sok területen átfedték egymást, ide is, oda is írtak. Elsősorban Tormay megbélyegzése miatt negligálták a folyóiratot, akit fasisztának és antiszemitának kiáltottak ki, bár egyik jellemvonás sem illett rá. Bűnének tudták be a Tanácsköztársaság bukása után megjelent *Bujdosó könyv* című művét, amely leleplezte a dicstelen kommunéreskező megtorlásait, igazságtalanságait. Keresztény konzervatív volta és Nobel-díjra jelölése (1936, 1937) újabb hátrányt jelentett elmarasztalói szemében.

Németh és a Napkelet indulása

A baloldali érzelműnek és lázadónak tartott Németh Antal 1921-ben iratkozik be a Pázmány Péter Egyetem magyar-filozófia-esztétika szakára. Ezzel egy időben már publikál is. Főként színikritikákat, valamint színházelméleti írásokat tesz közzé, szócikkeket ír a készülő *Irodalmi Lexikonba* Benedek Marcell kérésére. 1923 végén a Zeneakadémián tart előadást *Színházi kultúránkról* címmel, bírálva az üzleties, sekélyes színházpoliti-

kát. A dolog pikantériája, hogy ennek ellenére a legitimista *Magyarság* című lapban jelenik meg legtöbb cikke. A felelős szerkesztővel, Milotay Istvánnal többször kerül összetűzésbe, ennek ellenére egészen 1928-ig kitart a lappal való együttműködés.

A *Napkeletet* Klebelsberg Kunó kultuszminiszter hozta létre 1922 őszén, nemes céllal és hazafias lelkülettel fogott a lapalapításhoz. Nem véletlenül választotta Tormay Cecile-t főszerkesztőnek, akiben a konzervatív szemlélet, a magyarsághoz való hűség, a kommun alatti áldozatvállalás (ld. *Bujdosó könyv*) mind együtt volt, és nem mellesleg nemzetközileg elismert író volt, regényeit Nyugat-Európában ismerték, olaszra, németre, franciára fordították. Tormay kitűnő gárdát épített a lap köré elsősorban történészekből (Hóman Bálint, Szekfű Gyula, Pauler Ákos, Mályusz Elemér, Hajnal István), irodalmárokból (Horváth János, Kuncz Aladár, Halász Gábor, Eckhardt Sándor, Örley István). Alkalmilag megnyert más jelentős írókat is a lap számára (Pais Dezső, Baktay Ervin, Hamvas Béla, Szerb Antal, Kodály Zoltán, Hekler Antal, Ravasz László), a szépirok közül Németh László, Falu Tamás, Jékely Zoltán, Kodolányi János, Áprily Lajos, Mécs László, Tamási Áron, Makkai Sándor publikáltak rendszeresen.

Németh, a Napkelet kritikusa

Németh Antalnak a *Napkelethez* fűződő viszonya első, ott megjelent cikkével kezdődik 1927-ben, és 1935-ben végződik, amikor kinevezik a Nemzeti Színház igazgatójává. A kapcsolat lazán indul, egy-egy rövid írás, beszámoló megjelenésével a lapban, majd egyre szorosabb lesz, amikor Németh hazatér második németországi ösztöndíja után, megszerzett tudását akarja kamatoztatni, elsősorban színházi rendezőként vagy valamelyik színház igazgatójaként. Próbálkozásai kezdetben sikertelenek, már a két németországi ösztöndíj között is pályázott a szegedi színház igazgatói posztjára, ám nem ő nyert, pedig esélyesnek érezte magát. Doktori disszertációja, amely elméleti színházi témáról szól (*A színjátszás esztétikájának vázlata*), 1929-ben jelent meg a *Budapesti Szemlében*, emellett ő szerkesztette az 1930-ban megjelent *Színészeti Lexikont* (a benne szereplő szócikkek jelentős százalékát ő maga írta). Tanulmányokat, cikkeket, kritikákat küldött számos laphoz, de a gyakorlatban alig mutathatta meg, mit tud.

Minőségi ugrást jelentett a *Magyarsághoz* képest az akkor már öt éve havi két alkalommal, rendszeresen megjelenő *Napkelet* politikamentes, kifejezetten irodalmi elkötelezettségű folyóirat, ahová Némethet egyik volt tanára, Hekler Antal művészettörténész ajánlotta be. (Ajánlásokból egyébként sem volt hiány, hiszen ugyancsak 1928-ban Négyesy László egyetemi tanár ajánlotta ösztöndíjasként a berlini egyetemre, majd következett két ajánlás Tormay Cecile-től: 1929-ben a szegedi színház igazgatói posztjának megszerzéséhez keres támogatót, 1930-ban a párizsi tanulmányúthoz szükséges ösztöndíjkérelméhez egyenesen Klebelsbergnél lobbizik. A színházigazgatói poszt nem sikerült, de a párizsi ösztöndíjat megkapta.)

Az 1928-as évben több elméleti jellegű írása is megjelenik. Megkezdí „sorozatát” az alig harminc éves művészeti ágnak, a filmnek témájában. *Nemzetközi film és nemzetközi lélek* című esszéjében előbb általában ismerteti a filmnek mint új technikai vív-

mánynak, jelentőségét. Új nagyhatalomnak nevezi, amely befolyásolja a szellemi fejlődést, korlátokat dönt le világrészek felett, a színész népszerűsége az egekig ér benne. Ám egy váratlan fordulattal áttér egy ellenkező jellemvonására. Lehet, hogy ma még nemzetközi piacra szánt alkotás a film, de kiviláglik belőle a nemzeti sajátosság. Az amerikai filmből a gondtalan életideál, az oroszból az amatőrökkel játszatott riport-szerűség, a franciából a kispolgári életeszmeny, a németből a stilizált díszlet és a fény és árnyék, mint hangulatteremtő eszköz. Ezért a film nemzetközisége nem valós, hisz a nemzeti lélek talajából szívja erejét. A magyar filmnek ezért a magyar karakterből kell megteremteni a vizuális szemléletét, és nem másolni a külföldi filmeket.

A következő filmes esszéje *A filmkritika értelme és célja* címet viseli, amely egy víziót vázol fel a filmkészítés jövőjéről. Jólata, miszerint a polarizálódott filmgyártásban lesznek sokak által nézett kommersz filmek, és kisebb közönséget vonzó művészfilmek, igen hamar beigazolódott. A filmkritika, amely akkoriban még a filmgyártó cégeket szolgálja, a jövőben a nézőket teszi majd értővé, rámutat a jelentős alkotásokra. Anyagi érdekeltségének meg kell szűnnie. *A mono filmdráma* című esszéje a filmfelvevő gép (kamera) szerepének jelentős változását veszi górcső alá. Míg a kezdeteknél a kamera mozdulatlan volt, ugrásszerűek voltak a változások, mostanra a felvevőgép kíséri a szereplőket, tájat, cselekményt, a közelkép (premier plan) pedig ráirányítja a figyelmet fontos részletekre. Ez vezetett a kevésszereplős, intenzív mozgáselményt adó művészfilmek megteremtődéséhez. A néző együtt tud élni a hőssel, átéli cselekedeteit, együtt lép, lélegzik vele.

Jelentős filmekről tudósítja a magyar közönséget. Az orosz filmek közül a *Vihar Ázsia felett* (magyar moziban *Dzsingisz kán* címmel adták) című Pudovkin alkotásról számol be. Témája: hogyan űzik el a mongolok hazájukból a nyugati betolakodókat. Németh ezt a filmet hozza fel követendő példának a magyar filmgyártás elé: hazai sorsfordító eseményeket úgy vinni filmre, hogy az általános emberi küzdelmeket legyen képes megeleveníteni. Két Emil Jannings-filmről is beszámol, Jannings mind mozi-, mind színpadi színészként kiváló. *A hontalan hős* című romantikus film, imitt-amott még giccsesnek is mondható, mégis kiváló. Egy orosz katonai parancsnokot kényúr szerepben látunk, majd a forradalom a mélybe taszítja, hogy később Hollywoodban újra átélhesse egy szerepben régi énjét. A lélekábrázoló művészet monumentálisan nagyszerű alkotása ez. Jannings jellemszínészi kiválósága látható *Az elsodort ember* című filmben, ahol a kötelességtudó nyárspolgár szembekerül önmagával, s a karakter művészi igazsága a néző számára is átélhető. Nagy elismeréssel mutat rá a francia filmgyártás sajátosságaira. René Claire új filmjei témátlan voltakban, hangeffektusok alkalmazásában, illetve burleszk voltakban hoztak korszakalkotót (*Felvonnásköz, Párizsi háztetők alatt, Milliomos Golden, A millió*).

Az 1930-as évek eleje korszakváltás a filmkészítésben, ekkor robban be a hangosfilm. Németh-et Párizsban éri az új élmény, Werner Krauss *Yorck* című hangosfilmjét megnézve. A kevéssé ismert porosz történelmi esemény ábrázolása teljesen filmszerű, premier plánok, Bach-zene, hosszú folyosó képi hatásai elképzelhetetlenek színpadi körülmények között. A film önálló művészet, nem reprodukciós változata a színháznak, e megállapításból nő ki Németh bírálata az 1930 előtti magyar filmgyártásról, amely nem más, mint celluloidra vitt színházi előadás.

Bármely Németh-cikket olvassuk, mindegyik többről szól, mint amit a cím elárul. Széleskörű kitekintés jellemzi az írásokat, aztán maga a téma elemzése, végül a konklúzió, egy-egy általános megállapítás vagy magyarországi összehasonlítás, esetleg tanács, mit kellene itthon kezdeni színházban, filmen, rendezői oktatásban vagy épp egy leendő színészeti múzeum létrehozása terén. Minden gondolata világos és egyértelmű. Külföldi ösztöndíjai alkalmával tapasztalta a tendenciákat, de nem akarja szolgai módon átültetni a magyar gyakorlatba, inkább a hazai hagyományokból való építkezést sürgeti. Mi, magyarok, egyediségünkkel tudunk csak hatni, meg kell mutatni értékeinket a külföldnek, ha azt akarjuk, hogy mindezt elismerjék. Ezt az elvet néhány évvel később, a nemzet első színházának igazgatójaként gyakorolja magas szinten, amikor a három nemzeti drámánkat mutatja be többször is (*Bánk bán* (2), *Csongor és Tünde* (4), *Tragédia* (3), váltogatva a stílusokat, megújítva a rendezői elképzelést bemutatóról bemutatóra, a díszletet, a színészi karaktereket. Ami ennél is több, hogy külföldön háromszor is megrendezi Madách *Tragédiáját* külföldi társulatokkal, hogy megismertesse az ottani közönséget Madách remekművével (Hamburg 1937; Frankfurt am Main 1940; Bern 1943).

Az 1928-as és 1929-es *Napkelet*-számokban számos nyugat-európai filmről ad beszámolót, és főként német színházi bemutatókról ír kritikát, illetve inkább ismertetést. A hatalmas berlini kínálatból Németh a legjobb darabokat választja ki, és részletesen ismerteti a magyar közönség, történetesen a *Napkelet* olvasói számára. Beszámol a Reinhardt által rendezett *Rómeó és Júliáról*, amely a világhírű rendezőnek elhibázott alkotása, vagy a Leo Reuss által rendezett *Macbeth*ről, amely I. világháborús csatatereteket imitál, egy Heinz Hilpert rendezte *Falstaff*ról, amely 1880 körül játszódik. Legtöbbször Leopold Jessner rendezéseinél időz, akit Németh a legnagyobb színjátszóként tart.

Jessner *Oidipusa* egy végiggondolt, időtlenül stilizált előadás német középkori atmoszférát teremtve. A rendezés érdekessége, hogy Jessner a két Szophoklész-drámát összevonta, és a későbbi önmegvakítást jelen időbe helyezte. Shakespeare János királyát még részletesebben ismerteti. A rendező által kihagyott szövegeket narrátorral helyettesíti, nem hagyományos díszletelemekkel dolgozik, hanem a teret alakítja gyakran, amit jelzésszerűen lát el egy-két elemmel, mint pl. átfutó híd a színpadon, lépcső a süllyesztőbe, két ágyú, trónszék, a táborhelyet imitáló sátor, vagy a kolostort szimbolizáló gótikus ablakív. Rudolf Foster és Helene Weigel játékát elsőfokban magasztalja, utóbbit a Velasquez-képek degenerált hercegnőjéhez hasonlítja.

Jessner kapcsán, aki az orosz Alekszandr Tajrov mellett Németh első számú példaképe és eszményképe, leszögezi saját rendezői alapelvét: a korszerű rendezés lényegkeresését jelent, nem rendezői önkényt. Ő az, aki egységgé építi az előadás széthulló elemeit, újrateremti a drámát. Saját későbbi, rendezői gyakorlatában éppen ezen elvek alapján alakítja ki műsorát, rendez meg azokat a klasszikus világirodalmi és magyar drámákat, amelyeket műsorra tűz.

Az 1932-es párizsi ösztöndíj teszi lehetővé, hogy Németh végigjárja Párizs színházait. Lelkesedéssel számol be a Comédie Française *Hamlet* előadásáról, s benne a címszereplőt alakító Yonnelről, aki újított: a dinamikus mozgást helyezte előtérbe a szöveg rovására. Kiváló a színszimbolika, az élőbeszéd-szerű párbeszéd, amelye-

kért hálás a közönség. Ám a kritikusok fanyalognak. Az avantgárd szellemet Párizsban az orosz származású Pitoeff család képviseli. Velük játsszák Seneca *Medeáját* és Goethe *Clavigóját*. Beszámol csalódást okozó előadásokról is, így a Sarah Bernhardt Színház Rostand újromantikus darabjának, a *Sasfióknak* ósdi rendezése dühíti. Elcsodálkozik, mert a közönség végigsírja az előadást. „Ezt még nálunk is jobban játsszák” – szögezi le végül.

1933-ban jelenik meg *Az ember tragédiája a színpadon* című kötete, amelyet a *Tragédia* színpadra állításának 50. évfordulójára állított össze, középpontban az ősbemutató Paulay Ede által rendezett előadás részletes ismertetésével. Erről is beszámol a *Napkelet*ben, ahogy az 1934-ben, Bécsben megvalósult Röbbling-féle *Tragédia*-rendezésről, ahol a látvány nem nyomta el a tartalmat, és nem hivatkozott a színpadtechnika. Ebben az évben vett részt Németh Rómában egy nemzetközi színházi konferencián, ahol három előadást is tartott, a lapban ismertette a konferencia témáit, híres résztvevőit (Pirandello, Gordon Craig, Maeterlinck, Yeats), előadói közül legtöbbet Walter Gropius új színházépületének elképzeléséről ír.

Németh Antal kritikai tevékenysége a *Napkelet*ben gyümölcsözőnek mondható. Magas színvonalon tájékoztatta a folyóirat közönségét a külföldi színielőadásokról, irányzatokról, a filmművészet kiemelkedő újdonságairól, művészfilmekről. Elméleti jellegű írásaival emelte a színházi szakirodalommal kapcsolatos tanulmányok színvonalát. A korszakban egyedül állt színházelméleti tudásával, amelyről kiemelkedő módon tudott tájékoztatni.

Németh, a Napkelet szerkesztője 1933–1935

1933-ra Tormay már kellőképpen ismeri Németh eddigi tevékenységét, kiváló írásait, törekvéseit a színház megújítása terén, megbízik benne. Márciusban kinevezi az eddigi segédszerkesztő, Hartmann János irodalomtörténész helyére. A váltás zökkenővel jár, mert Hartmann ragaszkodna posztjához, jóval idősebb vetélytársánál, aki most mégis megelőzi a lapnál. Kellemetlenkedik, reklamál szövegkurtítás, sajtóhibák miatt, de bele kell törődnie a változásba.

Tormay táviratban értesíti Némethet a kinevezésről, elárasztja főszerkesztői kérésekkel, munkával, mindezt a fennmaradt 66 kézírásos levélből tudjuk, amelyek a „Kedves Németh” megszólítással kezdődnek, amelyeket főszerkesztői utasítások követnek, de ezek sohasem bántóak, nincsenek lenézéssel a fiatal szerkesztő felé. Milyen is volt kettejük kapcsolata?

Tormay Cecile főszerkesztőként rendkívül gondosan őrködött a lap magas színvonalán, kezdettől haláláig kézben tartotta a szellemi irányítást. Az 1930-as években egyre többet tartózkodott a fővároson kívül, legtöbbet Nádudvaron, testvére birtokán, néha pedig Balatonkenesén. Segédszerkesztőjével levélben, táviratküldés útján tartott kapcsolatot. A kéziratokat postán kapta meg, minden beérkező és kimenő posta átment a kezén. Ezekben a levelekben tanácsot ad, kérdez, javasol, módosít, és mindent aláírt. Vigyáz a lap vallási egyensúlyára, katolikus és protestáns szerzők (és témák) egyenlő arányban szerepelhetnek a lapban. Ha nincs is politika, nagyon komolyan

veszi, hogy csak olyan szerzők publikáljanak, akiknek nincs vörös múltjuk, nem exponálták magukat a Tanácsköztársaság idején, valamint nem uszítanak a nemzet egysége ellen.

Utasításai sokszor a legapróbb részletekig kiterjednek. Sürgeti Némethet, hogy a sokat olvasott világirodalmi művek ismertetésével naprakészen kellene foglalkozni, ehelyett a recensens hosszú ideje ül Selma Lagerlöf regényén. Vagy ki írjon búcsúztatót Apponyi vagy Pauler Ákos halála kapcsán, de azt is, hogy az új Szerb Antal-regényről, Pirandello méltatásáról Kállay Miklósnak kell beszámolni. Nyomatékosan hívja fel Németh figyelmét, hogy előzetes revízió nélkül ne küldjön cikkeket, mert utólag kell jelentősen javítani őket. A zavaros stílust, a felesleges idegen szavakat nyomda előtt kell kiszűrni.

A példák kiragadottak, kisebb-nagyobb utasításainak se szeri, se száma. Közben Tormay többször is kifejezi meglepettségét az ifjú segédszerkesztő felé. Megköszöni a *Diarium* és a *Nouvelle Revue de Hongrie* című lapokba írt sorait a *Napkelet*ről, írógépet küld Némethnek, hogy munkáját megkönnyítse, és nem felejt el megköszönni, hogy segédszerkesztője minden kérését híven teljesíti. És, hogy ne legyen kétség afelől, mik a folyóirat alapelvei, nem is egyszer elismétli helyettesének: a történelmi keresztény felekezetek között hidakat épít, ahogy a határon túli és inneni magyarok között is az összetartozás érzését kell erősíteni. Mintha ez már száz éve is hiányban szenvedett volna. Csakhogy az erre való törekvést még nem hívták „magyarkodásnak”.

Az 1933-as év végén a segédszerkesztő névtelen levelet kap, írója kifogásolja, hogy Németh tagja volt a zsűrinek, amely a lap novellapályázatát elbírálta, hogy saját tanulmányáról elismerő kritikát íratott Katona Jenővel, végül, hogy a folyóiratból hiányoznak a „nagy nevek”. Németh cáfol, minden vádat visszautasít, mivel egyik sem igaz. Főnöke minden tekintetben mellette áll, bár hivatalosan nem cáfolnak, a levél írója máig ismeretlen marad.

A névtelen támadás arra készíti Némethet, hogy magát és a lapot megvédje a nemtelen, hazug vádaktól. Tormayhoz írt levelében sorolja fel a *Napkelet*ben először publikáló, ám azóta híressé váló tudós gárdáról (Baktay Ervin, Bartha Dénes, Pethő Sándor, Katona Jenő, Pukánszky Kádár Jolán, Szabó Zoltán stb.), illetve azokról, akik elfoglaltságuk miatt csak ritkán adnak kéziratot a lapba (Szekfű Gyula, Horváth János, Hajnal István, Eckhardt Sándor). Kissé meglepő a Bartóktól kért kézirat meghíúsulásának oka: azzal utasította el a kérést a zeneszerző, hogy oldalanként száz pengőn aluli honorárium alatt nem tárgyal kéziratáról.

Németh segédszerkesztői idejére esik a *Napkelet* matinék megszervezése. Az olvasókkal való szorosabb kapcsolattartás érdekében jön létre, évi nyolc rendezvényt terveznek, ebből mindössze kettő valósul meg. Az első 1933 májusában a Zeneakadémia kistermében, ezen Némethen kívül részt vesz Reményik Sándor, Hekler Antal, és még Tormay is. 1935. február a következő matiné dátuma, a helyszín Sopron, ennek szereplői Rédey Tivadar és Török Sándor író. Egy helyi író olvassa fel tanulmányát Tormay írásművészetéről, aki itt már nincs jelen. A matinék nem váltak rendszeressé.

Németh fiatal írókat, képzőművészeket próbál hozni a laphoz. Az ő idejében kerülnek be a *Napkelet*be a szegedi Buday György grafikái, Szabó Zoltán publikációi, és Boldizsár Iván, Ortutay Gyula, Rónay György, Thurzó Gábor, Possonyi László, Tolnay Gábor írásai. Ők akkor nemcsak fiatal íróreménységek voltak, hanem társadalmi harco-

sok is. Közülük néhányan (Boldizsár, Ortutay, Tolnay) a Rákosi és Kádár korszak idején a szocializmus eszméinek kiszolgálóivá váltak. Boldizsár Iván Némethhez írt levelében felajánlja írásait az egész nemzeti közösség újjászületéséért. Írása túlzottan alázatos, már-már szolgálalkú, amikor az eszméit és céljait a segédszerkesztő szolgálatába akarja állítani, végül a „Készséges igaz híve” formulával zárja sorait.

Az 1934-es, majd az 1935-ös évben Némethnek egyre több más irányú elfoglaltsága adódik, eredeti ambíciói, amelyek a színházhoz kötik elsősorban, kezdenek gyümölcsözni. Óriási teherbírása már itt megmutatkozik, hisz a két és fél év szerkesztői munkája idején írja meg könyvét a *Tragédia* elmúlt ötven évéről, a Bánk bán színpadi bemutatóiról, habilitál a debreceni egyetemen, kiállít Szegeden, részt vesz a római színházi konferencián. Emellett gondosan szerkeszti a *Napkelet*et, kéziratokat olvas, javít, Tormay utasításait hajtja végre.

Utolsó hónapok, Németh szerkesztői értékelése

Az 1935-ös év első öt számát még Németh szerkeszti. Az öt számból az április bizonyul a legjelentősebbnek, mivel ezt Rákóczi Ferenc emlékének szánják, halálának kétszáz éves évfordulójára emlékezve. A róla írt tanulmányok, emlékezések tekintetében most is Tormay írja elő, kitől és mely témában akar írást, bár nem minden kérése teljesül. Összesen hét cikk jelenik meg a fejedelemtől, illetve Mikes Kelemenről, a Rákóczi indulóról.

Májusban Németh a Rádió dramaturgiai osztályának lesz a vezetője, a debreceni egyetem magántanára, a hónap végétől pedig a Nemzeti Színház igazgatója. Hivatalának elfoglalása előtt már szervezi a Nemzeti új színészgárdáját, rádiójátékot rendez, lemezfelvételt készít, arra sincs ideje, hogy személyesen búcsúzzon el Tormaytól. A főszerkesztő viszont minden kinevezésekor gratuláló levelet vagy táviratot küld neki.

Németh mindezt, és a búcsúzást is, egy 1935. szeptemberi levélben pótolja. A levél sokatmondó, elnézés-kéréssel kezdődik, majd azzal folytatódik, hogy hetedik hónapja nincs magánélete, ebédszünet nélkül dolgozik egész nap. Halálával gondol a meghitt beszélgetésekre a Kőfaragó utcában, és jelzi, hogy a kemény küzdelemre való példát Tormaytól vette, hiszen a *Bujdosó* könyvből ismert élet-halálküzdelem igazsága most őt is buzdítja, csak Némethnek a csatát a vetélytársakkal, az önjelölt igazgatókkal, elbocsátott színészekkel kell megvívnia. Meg-megújuló győzelmeket jósol mindkettőjüknek – tudjuk, ezek a győzelmek rövidtávon léteztek, majd jött a háború, összeomlás, terror –, végül „Régi és új híve” fordulattal búcsúzik.

Németh Antal a *Napkelet* megújuló korszakában töltötte be a segédszerkesztői feladatot. Egy konszolidálódó, felívelő időszakban, amikor tisztán szolgálhatta a szépirodalom, az irodalomkritika, a bölcsészettudományok céljait, nem politikai célokkal terhelve, és nem rivalizálva más folyóiratokkal. Szolgált a magyarság újbóli felemelkedésének ügyét, a nemzetet, mentes volt számos elfoglaltságtól. Komoly irodalmi tényező volt, nem kellett a *Nyugat* ellenében fellépnie, vonzó volt nemcsak az idősebb nemzedék, hanem a fiatal írók, művészek, tudósok előtt is, akik szívesen ostromolták kapuit írásaikkal.

Bár hangsúlyozzuk, hogy a főszerkesztő Tormay Cecile mindvégig kézben tartotta a lapot, és szinte mindent előírt, Németh mégsem érezte azt, hogy csak kiszolgálja utasításait, mivel maradt neki is némi szabad terület a szerkesztésben. Általában elfogadta főnöke kéréseit, de nem szolgálalkúságból, feltehetően ő maga is egyetértett ezekkel. Sokan úgy látták akkor, hogy a lázadó fiatal, aki Kassákot szavalt és Mácza János avantgárd köréhez tartozott, lassan áttolódik a politika jobb oldalára. Közel száz év elteltével keveset foglalkozunk Németh szemléletváltásával, pedig színházigazgatói kinevezésekor ellenfelei és vetélytársai e pálfordulást vetették a szemére évtizedekig. Holott a benne zajló fordulat nem éles, és nem a megalkuvás nyomán halad. A vele szemben felhozott vád ugyanis nem politikai természetű, inkább személyes indíttatású, irigység, bosszú, féltékenység a vetélytárs sikere miatt.

Ez a két és fél év életének csak szűk epizódja volt, és a szocializmus idején nem számított jó pontnak a *Napkelet*ben való aktív tevékenység, ám az ő egész háború utáni mellőzése kevésbé tehetséges riválisainak aljas ármánykodása és rágalmazásai miatt következett be. Túlzottan tehetséges volt ahhoz, hogy a politikai haszonszerzők mellett, vagy ellenükben, labdába rúghasson.

Helyét a segédszerkesztői poszton Kállay Miklós vette át, aki Tormay 1937-es halála után teljes jogú szerkesztőként vitte el a lapot 1940 októberéig, a lap megszűnéséig.

Források:

Tormay Cecile levelei Németh Antalhoz. OSZK Kézirattár, Fond 63/3104

Németh Antal levele Tormay Cecile-hez. OSZK, Kézirattár, Fond 63/4297

Boldizsár Iván levele Németh Antalhoz. OSZK Kézirattár, Fond 63/688

A Napkelet számai 1927-1935-ig

*Kron Zsuzsa:
Assisi Szent Ferenc prédikál
a madaraknak*

ISTENES TIBOR

MIKOR?

Mikor néztél fel az égre?
Mikor számoltad a csillagokat?
Mikor feküdtél csupaszon a rétre?
Mikor tápláltál színes álmokat?

Mikor haladtál szemeddel a Tejúton?
Mikor ragyogott rád a hold?
Mikor lihegtél légszomjjal hegycsúcson?
Mikor volt kezekben lét a zsold?

Mikor néztél virágot közletről?
Mikor figyelted a madarakat?
Mikor folyt valódi könny a szemedből?
Mikor hitted a szavaidat?

Mikor olvastál verset végig?
Mikor szavaltad soraikat?
Mikor jutottál egész az égig?
Mikor szórtad szét javaidat?

Mikor kérdezted magadtól,
Mikor, mikor, mikor,
Csak akkor táncolsz majd saját dalodtól,
Mikor a sors eltipor...?

VITOS IRÉN

ZUHOG

Esik megint
 azt hittem kint
 de nem
 itt benn zuhog
 a reménytelenség csorog
 az ereken
 kín ráng a párátlan leheleten
 és az élém omlott
 viharra gomolygó
 felhőim habjain hullámszik
 s elevez
 a maradék benned hit

nem marad itt semmi már
 csak talpamra ragadt könny
 mely nyirkos őszt imitál
 hol csókok hervadnak
 aortám lugasán
 és az elmúlás csendjén
 csak lassan szárad rám
 s belém ivódik
 hogy ismét elment valaki
 aki itt sem volt még igazán

csak a betölthetetlen űr
 és a minden levegővételben
 ezer szilánk
 emlékeztet majd rád

BÜKI ATTILA

SZAKADÁSOK

Miután Bíró Pál letette a telefont, szobája ablakára nézett, de nem látta a ház előtt sárgálló fűzfa leveleit, sem az átellenben kéklő bérház falát. A váratlan telefonhívás izgatta, a felkínált állás. Nem azon tűnődött, hogy vállalja-e, hanem mit tehet majd a város közművelődéséért.

Az alpolgármester asszony, aki telefonon hívta, ifjúkori ismerőse. Időnként ha találkoztak, Zsókanak szólította. Pár évvel ezelőtt egy szüreti bálon pertut ittak, miközben a helyi borászok nedűit kóstolgatták. Zsóka már nem volt fiatal, szép asszonynak sem volt mondható, ám gyors észjárásával és férfias temperamentumával szüntelen meglepte a környezetében lévőket. Ha nézeteltérésbe keveredett, csípős nyelvvel rontott a vele ellenkezőre. Bíró Pál e mentalitásával kevésbé törődött, noha eszébe jutott, miközben pályázatát írta, hogy indulatos érzelmi hullámain, hatalmaskodását majd megszelídíti, ha a helyzet úgy kívánja.

Pályázatában írt a közösségi terek egységesítéséről a városi könyvtártól az írószobáig, a város szélén működő kávézóig. Több kultúrát szánt a gyermekeknek, korlátozva az igénytelen szórakoztatóipari termékekhez való hozzájutásukat... És hosszasan írt a közönségretek kulturális helyzetének erősítéséről, az egyházak és a magánszféra örökségvédelmi szerepéről, a tehetséges fiatal művészek ösztönzéséről... Már a nyolcadik oldalán tartott, amikor rádöbbedt, hogy túl sokat írt, ezért a részletesebbeket kihúzta. Elkészítette szakmai életrajzát is, majd megcímezte a borítékot, s levelével elrohant a postára.

Az ötödik héten érkezett válasz pályázatára. A levélben ez állt:

Kedves Pál!

Szeretnék beszélni veled. Gyere, amint tudsz!

Megtalálsz a hivatalban vagy a szabadidőközpontban.

Üdvözllek: Zsóka

Bíró Pál csodálkozott, hogy miért nem ír pályázatáról. Cigaretára gyújtott és felhívta Zsókát. Titkárnője vette fel a telefont.

– Sajnos nem tudom kapcsolni az alpolgármester asszonyt. Házon kívül van.

– Mikor hívhatom?

– Holnap itt lesz, egész nap. Úgy tudom, nincs programja. Várjon csak, nézem a naptárt! Tíz órára átmegy a szabadidőközpontba. Munkaértekezletet tart az intézmény dolgozóinak. Nem tart tovább félóránál. Hívja tizenegy óra körül!

Miután letette mobiltelefonját, rögvést eldöntötte, hogy nem telefonálgat, holnap felkeresi.

Reggel esett az eső és fújt a szél. November hidege csípte arcát, míg beült autójába. Gondolta, ha kiér a városból az autópályára, egykettőre odaér.

Pechje volt, hosszú kocsisor haladt a város irányába. Beállt két kamion közé. Szinte lépésben haladt, míg a bekötőútra kanyarodott. Karórájára pillantott, amikor az út menti akácfáról letört ág szélvédőjére zuhant. Öklével rögvést lyukat ütött az Opel ablakán, hogy lássa az utat. Nyaka köré tekerte sálját, hogy a becsapódó esőcseppek és a szél ellen védje magát.

A szabadidőközpontban Zsókára várnia kellett, még tartott az értekezlet. Pál fel s alá sétált, közben meg-megállt a folyosó falán elhelyezett természetfotók előtt. A városkörnyéki tájról készült felvételeken tavirózsákat látott a nádasok közötti vízben, a Duna hajdani medre helyén mocsári tölgyeket, égererdőt, kőrises égerlápot, nádiboglárkát, vidrafüvet, szibériai nősziromot... Eszébe jutott, hogy ismerte a János papaként emlegetett nyurga növésű, hallgatag parasztot, aki gyűjtötte az orvosi salamonpecsétet, kutyabengét, varjútövist, nyári tőzikét, melyeket gyógyításra használt. Aztán halálával feledésbe merült az efféle népi gyógyászat, ahogy a sikárfű is, melynek szívós, hosszú mellékgyökereiből súrolókefét készítettek az asszonyok. Épp a Kapotnyak kucsmagombával című kép előtt állt, amikor Zsóka közeledett felé.

– Helló! Ez aztán a váratlan meglepetés! – mondta kezét nyújtva.

– Szervusz! Jöttem, ahogy kérted...

Miután kezét fogtak, Pál a látott fotókról beszélt, az értékes és ritka növényekről, melyeket még diákkorából ismert. Közben az igazgatói szoba közepén elhelyezett asztalhoz ültek, melynek végéhez illesztve állt az íróasztal, rajta könyvek, iratok, plakátok... Néhány pillantást vetett a fehérre festett szoba falán lévő tájképekre, majd a ruhafogasra, melyen esernyő csüngött egy női szalmakalap alatt.

– Titokzatos levelet küldtél – mondta Zsókának.

– Nincs titok. Miután megkaptam a pályázatodat, megmutattam a polgármesternek. Tetszik neki, amit írtál, azonban arra kért, hogy ne hagyjam itt az intézményt, vezesse tovább. Néhány napi töprengés után úgy döntöttem, hogy az alpolgármesteri tisztségem mellett megtartom az igazgatói állást. Közben az intézményben egyik kollégám felmondott. Szeretném, ha az ő szerepkörét elfogadnád, s főelőadóként dolgoznál a szabadidőközpontban. Jelenleg nincs szakképzett munkatársunk, ezért is szeretném, ha elfogadnád az állást. Tudom, hogy alapos szakmai gyakorlatod van, pályázatodból pedig egyértelmű számomra, hogy szellemi vértelenségeddel jobbíthatnál az intézmény működésén.

– Zsóka, nem főelőadói állást kínáltál, hanem igazgatóit. A pályázatomban se erről szólni szerettem volna, mi lett a pályázatokkal?

– Nem hirdettünk pályázatot. A főelőadóira sem hirdettünk. Ha elfogadod, akár holnaptól a kezébe adom a kinevezésedet.

– Így nem szabályos...

– Nincs időm arra, hogy pályáztassak, és hetekig várjak új kollégára. Nem tudok egész nap itt lenni, jó, ha napközben egy-egy órára át tudok jönni a polgármesteri hivatalból. Olyan kolléga kell, akire rá merem bízni a munkát, agyában van a szakma csínja-bínja. Ami a bért illeti, sajnos nem tudunk annyit fizetni, amit elvárhatnál, de tudod jól, hogy egy jó munkahely, kellemes környezet sokat jelenthet az ember lelki egyensúlyának megtartásában. Manapság már ez sem elhanyagolható tényező. Különben a szabadidőközpont épülete az önkormányzaté, fenntartója az általam létrehozott közhasznú társaság. Az önkormányzat csupán néhány millió forinttal járul hozzá az intézmény költségvetéséhez. Valójában az a szerencsénk, hogy mi működtetjük a családellátó szolgáltatást és a város víz- és csatornaszolgáltatását. Az utóbbiból származó jövedelem egy részét a szabadidőközpont fenntartására fordítjuk. Mióta a rendőrség nem engedélyezi a hétvégi táncos rendezvényt, a diszkót, nincs jelentős bevételünk.

– Miért nem engedélyezi?

– Hosszú és zavaros történet. Elkapták a drogot árusítókat és fogyasztókat egy verekedés alkalmával.

– Kik verekedtek?

– Nem tudom. A részleteket nem ismerem. Horvátországban nyaraltam, amikor a verekedés történt... Nos, elfogadod az állást?

– Nem – válaszolta Pál, kevéssé sem töprengve válaszában. Pillanatok alatt átlátta Zsóka szándékát. Rá akarja tenni a munka terhét, s ő időnként átszalad a polgármesteri hivatalból jóváhagyni vagy elutasítani egy-egy döntését, s máris bottal ütheti a nyomát...

– Ne hamarkodd el! Egy-két napot tudok várni. Aludjál rá!

Pál felállt a székről, s el akart köszönni. Zsóka elkísérte autójáig, s közben győzködte, hogy milyen jó volna, ha együtt dolgozhatnának. Időközben elállt az eső, s Pál hagyta, hogy Zsóka elhúzza előtte a mézesmadzagot, de döntésén nem változtatott. Már be akart ülni kocsijába, amikor Zsóka a vállára tette kezét.

– Várj! Tudod mit? Légy a szaktanácsadóm!

– Közművelődési szaktanácsadó?

– Igen. Külsőként szerződéssel, kötetlen munkaidőben. Elsősorban szellemi munkát kérek tőled. A gyakorlati feladatok végzésére majd felveszek valakit.

Pál gondolkodott, majd rávágta, – rendben. Vállalom, ha olyan szerződést kötünk, mely bármikor felbontható.

– Ha így akarod, hát legyen...

Elköszöntek egymástól. Pál nyaka köré tekerte sálját, s elindult a közeli szervizbe, hogy új szélvédőüveget rakasson autójába.

Bíró Pál túl volt ötvenedik életén. Diplomája megszerzését követően különböző közművelődési munkakörökben dolgozott. Volt falun művelődési ház igazgató, városi és megyei intézmények munkatársa. Aztán múzeumigazgatói állást vállalt a fővárosban, majd szabadúszó újságíró lett. Részt vett szociológiai, addiktológiai kutatásokban.

Cikkei, tanulmányai jelentek meg szakfolyóiratokban. Zsóka tudta szakmai körökből, hogy amit vállal, szenvedéllyel teszi, pontos és megbízható. Amikor meghallotta, hogy szabadúszó, benne látta azt az embert, aki munkáját megkönnyítheti. Most hogy sikerül szaktanácsadójaként magához kötni, fellélegzett, és másnap délutánjára máris összehívta a közhasznú társaság tagjait, hogy rábólintsanak Pál alkalmazására. A tagok ellenvetés nélkül szavaztak. Zsóka örömeiben pezsgőt bontatott, s a közeledő új év alkalmából békés és eredményekben gazdag évet kívánt nekik. Összecsendültek a pezsgős poharak...

*

Pál az intézmény előadói irodájában ismerkedett meg Piroskával, aki a gimnázium elvégzését követően a fővárosban dolgozott ügynökként egy biztosító társaságnál. Miután férjhez ment s gyermeket szült, hazaköltözött családjával szülei házába. Aztán elvált férjétől, s a szabadidőközpontban kapott szervezői állást. Az ő íróasztalával szemben helyezték el Pálét, mely jócskán kopott volt. Ajtaját nem lehetett zárni, fiókjai lötyögtek, ha Pál kihúzta őket, hogy elhelyezze bennük iratait.

Piroska csak akkor szólalt meg, ha Pál kérdezte. Órákon át szöszmötölt íróasztala körül. Időnként kinyitott egy-egy iratokkal tömött dossziét, lapozgatta, rakosgatta a papírlapokat, majd visszazárta őket. Kocogtatta ceruzáját, vagy sós pálcikát rágszálta, miközben mereven nézte az előtte lévő számológépet. Fénytelen szemével néha-néha Pálra pislantott, s fejét máris elfordította, mintha ott se volna. Olykor felállt asztalától, és órákra eltűnt. Pál gyanította, hogy lóg munka közben, mert a szilveszteri bál belépőjegyei dunsztosüveges gumikarikákkal átkötve heverték íróasztalán eladatlanul.

Zsóka, ha nem is mindennap, át-átrohant a polgármesteri hivatalból néhány percre. Piroskát kereste éppen, amikor Pál az irodába lépett. Mivel nem találta, felírta egy írógéppapírra, hova ragasszon a városban plakátot, kiknek küldjön meghívót, hol szervezze a szilveszteri bál közönségét.

– Légy szíves, mondd meg Piroskának, ha visszajön, hogy hívjon fel telefonon, s olvassa el üzenetemet. Ide rakom az íróasztalára.

– Megmondom. Írom a jövő évi munkatervet. Jó volna beszélnünk arról, hogy mi kerüljön a tervbe...

– Most nincs időm, rohanok vissza a hivatalba, vállalkozókkal lesz tárgyalásom – vágott közbe. Csupán annyi a kérésem, hogy az anyagi lehetőségeink figyelembe vételével készítsd el a munkatervet. Csináld, ahogy akarod! Ha a szükséges anyagokat összegyűjtötted, otthon is írhatod. Találkozzunk január elején. Jó szilveszterezést és boldog újévet... – harsogta már az ajtóból, meg se várva Pál jókívánságait.

Elmúlt dél, amikor Piroska megérkezett. Pál átadta Zsóka üzenetét.

– Hívjam. Örökösen hívjam telefonon. Dirigálni, leveleket firkálni, üzengetni van ideje, de arra nincs, hogy megbeszéljük dolgainkat... – dúlt-fült mérgében.

– Piroska, ne mondja már, hogy egy bál szervezése miatt tartson Zsóka munkaértekezletet. Hatékonyabban kellene foglalkoznia a szervezéssel... Legyen szíves, hívja fel az alpolgármester asszonyt! Bizonyára, várja telefonhívását.

– Hívja fel a halál! Ha akar valamit, jöjjön ide és mondja el.

Pál nem szólt, csillapítani sem volt kedve az elvált asszony dühét. Hagyta, hogy tegye dolgát belátása szerint.

Pál másnap nem ment be az intézménybe. Otthonában írta a szabadidőközpont munkatervét. Zsókéval a megbeszélte időpontban, január második hetének első napján találkozott, és kérte, hogy olvassa el, mielőtt jóváhagyatja. Zsókan látszott, hogy kevésbé érdekli a tervezet, de ígérte, hogy elolvassa. Miután elment, Piroska nagy levegőt vett, majd sziszegve kifújta. Bekapcsolta rádióját, tánczenét keresett... Harminc év körüli fiatalember lépett az irodába. Piroska széles mosollyal arcán felpattant ültéből, s átölelte. Hellyel kínálta, de a fiatalember nem ült le. Pál éppen telefonált, s közben az ablaknál állva a hóesést nézte.

– Elfelejtetted, hogy mit ígértél? – emelte fel hangját Piroska. Pál ellépett az ablaktól, s látta, amint a fiatalember az ajtó felé hátrál.

– Nem veszek feleségül – mondta határozottan.

– Az ágyban szilveszter hajnalán... – kezdte Piroska mondatát, de észrevette, hogy Pál leteszi a telefont, s hallhatja, amit mond, ezért nem fejezte be.

– Felejts el! – mondta férfi, s kiment a szobából. Piroska lekapta a fogasról kabátját, s utána rohant.

Másnap az intézmény adminisztrátora azzal fogadta Pált, hogy ne várja Piroskát, mert felmondott.

– Felmondott? Miért? – kérdezte csodálkozva.

– Hogy miért, azt nem mondta az alpolgármester asszony. Bizonyára Pálnak majd elmondja, ha átjön a hivatalból.

Hamarosan jött is, és ült Piroska hűlt helyére. Különösebben nem foglalkoztatta Piroska felmondása. Egy vállrándítással csak annyit közölt Pállal, hogy nem tudja okát távozásának.

– Van helyette más, aki szívesen jönne – mondta elgondolkodva.

– Népművelő?

– Nem.

– Talán pályázat útján sikerülne szakembert találni. Megkönnyítené a te munkádat is.

– Felejtsd el! Százötvenezer forint bruttó fizetésért nem találok képzett embert.

Ha a városban élne pályakezdő népművelő, talán idecsábíthatnám. Ha távolabbi településről jönne, annak lakás kell vagy albérlet. Lakást nem tudok adni, az albérletért pedig kifizethetné nettó fizetésének a felét. Elképzelhetetlennek tartom, hogy valaki diplomával ennyi fizetésért elvállalja.

– Ha van tanári képesítése, kiegészíthetné óraadással fizetését. Például lehetne ének vagy más szakos. Különben a fenntartónak előbb-utóbb úgyis be kell látnia, ha azt akarja, hogy az intézmény jól működjön, ahhoz megfelelő ismeretekkel rendelkező munkatársak kelljenek. Persze, nem a bérezést tartom a legfontosabbnak. Emlékszel, te mondtad, hogy egy jó munkahely, kellemes környezet sokat jelenthet az ember lelki egyensúlyának megtartásában. Manapság már ez sem elhanyagolható tényező.

– Hiába mondtam. Te se vállaltad a főelőadói állást.

– Nem a fizetés miatt.

– Akkor miért?

– Szerinted jól van az, hogy alpolgármester és igazgató is vagy? Elképzelhetőnek tartanád, hogy a miniszterelnök egyben valamely tárca minisztere is?

– A polgármester kívánsága volt...

– Lehet, de mondhattad volna, hogy a két megbízatást egyszerre nem vállalod.

Lényegében most az történik, hogy a te munkádat végzem.

– Na és... Nem találkoztál olyanokkal, akik féltucatnyi munkát is elvállalnak?

– Olyannal is, akinek nyolc megbízatása van. Még arra sem jut ideje, hogy bejárjon naponta főállású munkahelyére. Titkárnője szalad utána még az aláírni való papírokkal is. A környezetében dolgozók meg túriks, féltik állásukat, hallgatnak és dolgoznak helyette... Félelmetes, ahogy beledolgozzák magukat az igénytelenségbe, emberi méltóságukkal mit sem törődve. Gondolod, hogy ilyen körülmények között létre lehet hozni, fel lehet építeni igényes társadalmi közösséget?

Vitájukat telefonhívás szakította meg. Zsókát titkárnője hívta, hogy siessen, mert várják a polgármesteri hivatalban.

Pál ekkor már tudott arról a vizsgálatról, mely írásban rögzítette az intézmény működésének hiányosságait. Többek között kötelezték a fenntartót, hogy alkalmazzon legalább egy szakképzettséggel rendelkező munkatársat, ugyanis Zsókának sem volt képesítése. Világos volt számára, hogy miért akarta annyira munkatársának, s ajánlotta fel a szaktanácsadói állást. Legszívesebben hátat fordított volna Zsókának, de egyelőre várt. Várta, hátha Zsóka meggondolja magát, s megelégszik alpolgármesteri megbízatásával.

Pál egyéni vállalkozóként kötött szerződést a közhasznú társasággal. Munkáját végezhetette volna otthonában, de látva az intézmény hiányosságait, naponta bejárt dolgozni a szabadidőközpontba. Olyan feladatokat is elvállalt, melyek nem tartoztak volna rá. Tette ezt azért is, hogy bizonyítsa alkalmasságát a polgármesternek, bár kételkedett Zsóka szavahihetőségében. Gondolta, majd egyszer megkérdezi tőle, miért marasztalta Zsókát igazgató székében.

Sosem kérdezte meg.

Közösségi fórumokat szervezett. Tudósokat, egyházi méltóságokat, államtitkárokat, művészeket hívott esti beszélgetésekre. Megalapította az irodalmi kávéházat, természetet kedvelő képzőművészek társaságát, majd a nyaranta működő nemzetközi festőművészklubot. Javaslatára bevezették a bérletes színházi előadásokat, az Operaházzal közös nyári koncerteket. Szervezte a kulturális napok programjait... Akarta, hogy énekkar, hagyományőrző néptáncsoport, színjátszókör, közhasznú tanfolyamok is létesüljenek, de Zsóka nem engedte.

Időközben felvették Mártát Piroska helyére. Márta nemrég érettségizett, ékszerboltban dolgozott a fővárosban. Az üzletet fél évvel ezelőtt bezárták, s azóta sem tudott elhelyezkedni. Időnként alkalmi munkákat vállalt, de valójában a szülei tartották el. Értett a számítógép kezeléséhez. Ez volt az az érdem, amiért Zsóka őt választotta, noha mint kiderült, volt szakképzett jelentkező is. Aztán fény derült arra is, hogy rokona a lány.

Pál szerette volna, ha minél előbb megismeri az intézmény működését és a szerepkörével járó feladatokat. Igyekezett átadni ismereteit. Márta azonban korántsem lelkesedett. Nem tűnődött azon, hogy oldhat meg egy-egy rá váró feladatot. Ha Pál sorolta

ötleteit, ő azonnal elhárította őket, és közölte, hogy mit miért nem lehet. Meggyőződése volt, hogy az embereknek nincs igénye a kultúrára. Szerinte csupán jókat enni, inni, szépen öltözködni, autózni, szerelmeskedni szeretnek. Pál próbálta vele megértetni, hogy mi a feladata a népművelőnek. Hiába. Aztán lassacskán felismerte történelmi, irodalmi, földrajzi, művészettörténeti és anyanyelvi műveltségének hiányosságait. Nem restellte, hogy szülei unszolására végezte el a gimnáziumot, az érettségi vizsgán meg szerencséjére tudott puskázni. Akkoriban diszkóba szeretett járni, s a haverokkal esténként csavarogni.

Zsóka is felismerte, hogy félvállról veszi a munkát, nem tud úgy beszélni az emberekkel, ahogy az kívánatos volna. Amikor kihozta sodrából, üvöltve förmedt rá. Márta nem ellenkezett vele, de miután Zsóka kitette a lábát az irodából, daczból hátradőlt a széken, cigarettára gyújtott, s kibámult az ablakon. A szervezéssel járó munkát többnyire az adminisztrátor végezte el helyette. Mikor már sokallta, halk temperamentumával szóvá tette, hogy a szervezés az ő feladata volna.

*

A szabadidőközpont húsz éve épült. Átadása óta elavulttá vált a speciális képességeket fejlesztő közművelődési formák alkalmazására. Pál fontosnak vélte a hagyományőrző, testkultúrát fejlesztő kisközösségek, a színvonalas fesztiválokra épülő kulturális turizmus létrehozását... Bántották széperzékét a vasszegekkel rögzített ablakok. Gátolta kollégái munkáját is az elavult színpadi scenika, az állandó javításra szoruló gázkazán, a kiállítóterem hiánya... Elhatározta, hogy pályázati pénzből javasolja az épület felújítását, átalakítását. Zsóka egyetértett vele, a városban ismert olyan vállalkozót, aki időnként pénzével támogatta az intézmény programjait. A magát megnevezni nem kívánó vállalkozó ezúttal is felajánlotta, hogy az épület átalakítási terveinek elkészítéséhez hozzájárul.

A terveket és az új épület makettjét bemutatták a város képviselő-testületének. Noha nem emeltek kifogást, sőt néhány képviselőnek tetszettek is a mérnöki tervek, az átépítéshez nem járultak hozzá. A polgármester hiába hívta fel figyelmüket, hogy nem az önkormányzat költségvetéséből finanszíroznák megvalósítását, hanem pályázati pénzből.

Pál ott volt a testület ülésén. A képviselők szavazását követően felállt.

– Ne nevezzék magukat lokálpatriótáknak! Ostobák! – mondta megemelve hangját, s becsapta maga mögött a terem ajtaját.

Visszament a szabadidőközpontba, bekapcsolta a számítógépet és megírta felmondását.

Aztán megváltozott a szabadidőközpont fenntartója. Felmondtak Zsókának, Mártának s a többi munkatársnak. Csupán az adminisztrátor s a takarítók maradhattak továbbra is az intézményben. A város új vezetése kinevezte bizalmas emberét igazgatónak.

TORNAI XÉNIA

MÚLT-HEGEDŰ

Puha hó hull. Ma a tájon
takaróként ül a csend.
A gyerekkor, pisze-fájón,
pihe szárnyán ideleng.

Fagyosan tél szele kószál.
A fenyőkön suba nő.
A homályból lila füst száll –
jeleket küld az Idő.

Nagyapáé kusza felhő,
tele könnyel, csupa víz.
Nagyanyóé üde szellő,
teaillat, eperíz.

Hova tűnt sok suta álmom?
Hol a szent tűz, a derűm?
A gyerekkort ma is áldom:
dala zsong múlt-hegedűn.

A bohó vágy hogy elillan!
De mi szép volt, velem él.
Odakünn múlt hava csillan,
s kebelemben zene kél.

H. Márkus Rozália:
Elrepülnek a madarak

MADÁR JÁNOS

TURBÓK ATTILA HŰSÉGE*

Az embert – ha költői lélekkel áldott – elsősorban verseiből ismerhetjük meg. A személyesség lírai hangvétele, a szülőföld és az elindító táj jelenideje láthatóvá teszi számunkra a gyermekkor önfeledt pillanatait, a játék és küzdelem élettereit. „Kölyök-korom mitikus emlékü, szent helye: az Almássy tér!” – mondta később egy interjúban. Minden túlzás nélkül nevezhetjük ezt a vallomást a gyermekkor soha el nem múló kispályás emlékeinek. A sportra és az irodalomra egyaránt érzékeny fiú már a szűkebb haza méreteiben, annak játszótérre és parkká korlátozott küzdőterén is bebizonyította tehetségét. A szegényes városrész kevés lehetőséget biztosított ugyan, de a rongylabda, gumilabda, majd a bőrlabda igazi kis csapatot verbuvált. Mondanom sem kell, hogy a vezéregyéniség Attila volt a grundon.

Majd az általános iskolai évek után a kecskeméti Piarista Gimnázium, az ajkai Bródy Imre Gimnázium, később az ELTE Bölcsészettudományi kar évei kiteljesítették Turbók Attila életét a sport és az irodalom terén egyaránt. A labdarúgás mellett asztaliteniszezni kezdett, néhány év után ezen a téren ígéretes ifjúsági versenyző lett, jelenleg pedig edzőként tevékenykedik. A sport és az irodalom szerves egységet képez ma is nála, mely fizikai és szellemi egység jelenti Turbók Attila személyiségét. A küzdeni akarás indíttatásait keresve gyermekkoráig kell visszanyúlnunk. Ugyanis az apamotívumok magukba zárnak minden olyan emléket és tragédiát, amelyek kitörölhetetlen sebek. Attila hároméves volt, amikor letartóztatták és bebörtönözték édesapját, Turbók Gyulát, aki szintén költő volt, az igazság tántoríthatatlan képviselője.

* Laudáció a Petőfi Sándor Sajtószabadság-díj átadásakor, Magyar Újságírók Közossége – Magyar Nemzeti Írószövetség, Budapest, 2023. október 19.

Megrázó olvasmány, mégis ajánlom az apa és fia közös könyvét, a *Könyörgés a megtalált Istenhez* című verseskötetet mindenkinek, mert az élet–halál kérdéskörben olyan hiteles megfogalmazásokat olvashatunk, amelyek pontos értelmezései a család, nép, nemzet, haza fogalmaknak. Döbbenetes az *Ödipuszi kert* című költemény, amelyben Turbók Attila idézi édesapja versének négy sorát:

Csak magyar légy, nem több, de kevesebb se
ha több vagy, talán árulóvá züllesz,
ha kevesebb, elhullasz térdre esve
és új bitangság lesz, ami körülvesz.

Fájdalmas intelmek ezek a sorok, hiszen apa figyelmezteti akkor még csecsemő fiát a jövő veszélyeire és a hűségre, tisztességes életre. Az erkölcs, a hazáért érzett felelősség a legfontosabb erőter Turbók Attilánál. Emberként és költőként egyaránt ezeknek a fogalmaknak szigorú törvényei szerint él és alkot. A Magvető Könyvkiadónál megjelent *Július* című könyve, majd a *Lepketánc*, *Búcsú jövő időben*, *Harmadnapi hó* és az *Elsüllyedt tanú* című kötetek versei figyelmet érdemlő költészetté emelik Turbók Attila alkotásait. Ebben a költői kiteljesedésben nagy szerepe van a magánélet és a közélet erkölcsi összekapcsolásának, amelyet Csoóri Sándornál és Döbrentei Kornélnál is érzünk.

Ha visszatekintünk életének egy-egy szakaszára – szerkesztői, népművelői, újságírói munkájára –, mindig közügyeket szolgált. Az *Ifjúsági Magazin* irodalmi szerkesztője volt, dolgozott a Fiatal Művészek Klubjában, kulturális szervezőként a Zeneakadémián, művelődési ház igazgatóként Leányfalun, 1980-tól húsz éven át pedig a *Börtönűjság* című hetilap szerkesztője volt. A Magyar Újságírók Közössége tagja, vezetőségi tagja; és alapító tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Ugyanakkor a *Magyar Műzsa* című folyóirat szerkesztőbizottságának is tagja lett a közelmúltban. Aktív életének ma is kiemelt részei: az irodalom és a sport.

Itt áll előttünk egy nyolcvanéves fiatalember, aki – ha az évek el is szaladtak egy kicsit – testben és lélekben fiatal maradt, kifogyhatatlan tervekkel, jó szándékkal, türelemmel, tisztességgel, szeretettel és szerelemmel tele.

A Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjhoz gratulálunk. További sikereket és boldog életet kívánunk Turbók Attilának, akit nem is tudnánk pontosabban bemutatni, mint ahogyan őt és kedvesét látjuk a következő oldalon olvasható versében:

TURBÓK ATTILA

KISPESTI IDILL

Csak nyáron élek itt, Wekerle-telepen,
ahol már nincs se gyár, se bánya, sem üzem.
A dús lombok alatt édeni nyugalom,
sütkérező gyíkok a forró házfalon.
A főtér csupa zöld, két tág székelő kapu
öleli körbe, mint anyját boldog fiú.
Wekerle szobra áll a szökőkút mögött,
és Kós-idézetek a gyepeken mindenütt.
Egy messze tűnt világ, gondolnád, ám íme,
gyermeksereg zsibong, a cukrászda tele.
Babakocsik fölött matatnak kismamák,
szép tündérkert a tér, modern mesevilág.
Szívem megnyugszik itt, a csöndben elpihen,
mágnesként vonz ide tünődés, szerelem.
A ház emeletén szorgos tündér lakik,
nyugdíjas lenne már, ám mégsem nyughatik.
A belvárosba jár, ott gyógyít, ott kezel,
s ha éppen nincs beteg, sétálgat, énekel.
Legtöbbször este ér kimerülten haza,
falépcső-reccsenés, léptei szűrt zaja
ugrat ajtóhoz és nyitom nagy-boldogan,
mosollyal elborít, jónak érzem magam.
Táskából kipakol, vizslatom, mit hozott,
gyermekként lestem így, anyámra gondolok.
Itt harsányabb az est, asztalon bor, kenyér,
s ha jön az éjszaka, mindennél többet ér.
Ha félek, megsegít, érinti hús kezem,
az álmok rémeit véle elviselem.
Néha, ünnepnapon, ízléssel megterít,
Erdélyből hozta szép, mázas tányérjait,
ülünk, eszünk, mint két meghiggadt, hű öreg,
koccintunk mellé, majd kisebb-nagyobb szünet
közé csempésszük a komótos, mély nyelést,
mint akik ismerik egymás lélegzetét.

PÉCSI SÁNDOR

GÖNCÖL TÁLTOS

Kerekek, kerekek, zörgő szekerek, csikorgó kerekek
 Göncöl kocsija tengelyig merült a sárba
 Feszül az istráng, recseg a rúd
 Pattog az ostor, kínban habzik a ló
 Szakad a küllő, reped a lőcs
 Rozoga már a paripa, szitkozódik a vén tudós
 Kerekek, kerekek, zörgő szekerek
 Hé testvérek, jó komák, húzzatok ki már!
 Kerekek, kerekek, égi kerekek, szénás szekerek
 Hé testvérek, jó komák, pipám adom, subám adom,
 Csörgődobom, rostadobom nem adhatom
 Kerekek, kerekek, ördögszekerek
 Vaskerek, kőerek, fakerek, tűzkerek, csillagkerek
 Hé, testvérek, jó komák
 Sárba, múltba elmerülve, elfeledve itt ne hagyjatok!
 Rossz sebre, bajra, üszögre, kórra írt ki ad?
 Tindírbeszédet ki ért meg?
 Ki fejti meg az álmokat?
 Kerekek, kerekek, nyöszörgő kerekek
 Sárba, bűnbe, pogány iszapba
 Lehúznál magadhoz minket is
 Nem segíthetünk neked ördögös, bűbajos öreg
 Kerekek, kerekek, sáros kerekek, véres kerekek
 Göncöl rettentő haraggal, vaskampós botjával a rúdra csap
 Felnyerít, felvonaglik a ló, remeg a saroglya
 Megmoccan a kocsi
 Kerekek, kerekek, izzó kerekek füstölő kerekek
 S szalad a szekér az úton
 Úton, úton, Szalma úton
 Búcsújárók útján, Cigányok útján

Csörsz árán, Ég útján, Éjjeli kegyeleten
 Éjszakai szivárványon, Ezüst úton, Fehér árkon
 Fehér közön, Fehér úton, Éji folyamon
 Hadak útján, Hajnal hasadékon, Hajnal szakadékon
 Isten barázdáján, Istenek útján, Jézus útján, Kerek udvaron
 Lelkek útján, Madarak útján, Mönyégen
 Országúton száll, száll a szekér
 Öttevényen, Polyva útján, Részög ember útján
 Szalmahullató úton, úton, úton, Szalmaúton
 Szent Mihály útján, Szépasszony vásznán, Szómás úton, Tejkörön, Tél
 hátán, Tündérek fordulóján, Tündérek járásán
 Vízömleten, Zarándokok útján
 Száll, száll, száll a szekér: égi szekér...

Pécsi Sándor:
Göncöl táltos

EGRÉGI BEBEK PELSŐCZY KATALIN

HUSZONEGY GRAMM – A LÉLEK SÚLYA –

Huszonegy gramm valóságtudat, mely titkos mótely, szemekben szálla.
Az olcsó világ ósdi színpadán az anyag rábőffent tiarájára...
Mocskolja gondolat százfelől magából számkivetve.
Mégis ragyogva tündököl a léleköröm éteri teste.

Hiába jönnek izmusok, sorra enyésznek hulló pernyeként.
Az alvó lét bárgyú világa az égre vetít egy kétes képregényt...
Bámulják ezrek félvakon, a szép jövőt kívánják látni,
A huszonegy gramm élő öntudat még nem akarja az útjukat állni...

TÁNYÉR JÓZSEF MEDDIG MÉG?

Könnyzű lett a patak,
ott a Kárpátok alatt
vért virágzik a tavasz.
Szögesdrót árnyak kísérik lépteid.
Meddig még? Kérdezik.
Míg haza nem térnek, kik pusztulást vetnek,
míg ágyúdörgést visszhangoznak a hegyek.
Míg Krisztus az égbe kiált,
hogy az anya mártírnak neveli fiát.
Míg törött oltárkép a templomban marad,
míg értelmet kapnak újra a szavak.
Ameddig megküzdének a sötét erők,
és sajgó lelkek járják be a temetőt.
Míg lármafa-hívásra megy fel a pásztor,
mert bérctetőn az ég vörösen világol.
Míg ott bent megszületik valami varázs,
s békében szíveddel végleg hazatalálsz!

BÁNDI KUND

BABAHINTŐPOR*

Asszonyi sóhajtás.

– Elfogyott. Elfelejtettem szólni neked!

A fiatalasszony hátrafordult, és várakozón tekintett Józsefre. Rázogatta az üres babahintőporos dobozt, de az hallgatott. A férje válaszolt a doboz helyett.

– Ezzel együtt most mindössze két baj van, drága. Szenteste van.

– Ez miért volna baj? Amit hoztál, főztem belőle vacsorát, megünnepeljük. Csak nincs más baj?

– Erre nem számítottam! – mentegetőzött élete párja előtt a gondatlanságon kapott férj. – Január másodikán kapok újra fizetést. Minden pénzünket beadtam a bankba. Hazafelé jövet bevásároltam, mindent a lábaid elé raktam – vette elő a megszokott tréfálkozást, ami most bajosan sikerült. – Igazi Karácsony, az első közös karácsonyunk! Ne bánkódjál a hintőpor miatt. Van tej, kenyér, konzerv, zöldségek! Még két forint ötvennel adós maradtam a kofánál.

– Milyen szerencse, hogy jóképű a férjem, hisznek neki a nők! – tette hozzá szelíden Mária – Rossz hírem van, nálam sem maradt egy fitying sem. – Folytatta volna, de a férje közbevágott.

– Ezért nem tudom megmutatni, hogy ityeg a fitying – vette keserű tréfára a mostani teljes pénztelenségüket.

– A fityeged mellett másik pusztát örököltél az őseidtől, a pusztá fenekedet – reménykedett Mária, hogy sikerül megőrizze az ünnepnek kijáró jókedvet és a családi békét. Úgyis az asszony a házi tűzhely őre, nézett a fűtőolaj szagot árasztó bádorgályhára, aminek a megfékezése és rendbetétele bizony férfias feladatot képez. A tüzelőanyaggal ellátás sem marad a nyolc és egynegyed hónapos kislányukra. József a hátára kötözött 65 literes tartállyal és páros szabad keze lévén a két, húsz-húsz literes kannával járja meg a kilométernyi távolságban köpködő üzemanyag kutat. Első lélegzetkifogásig ezzel a

* Egy régi karácsony emlékét idézi fel ez az 1966-ban született írás.

mázsás teherrel mindössze a kapuig jut el. Az emelt földszint tizennégy kínos lépcső fölfelé. Viszont a harmadik emeleti parányi bérelt lakásuk, a régen elporladt egykori háztulajdonos sunyiságából, ezért öt emelet magasságában árválkodik. Adóelkerülési céllal a földszintet alagsornak, az első emeletet félemeletként íratta be. A mezzaninról említés se essék. Ha pedig a cipekedések utáni további férfias feladatokat vesszük sorra, a pelenkamosás sem áll távol a családfőtől. A főzést viszont, ejnye-bejnye, sikerült ügyes testcselekkkel elkerülnie. Szerencséjére, sőt, mindannyiuk öröme a városba messze földről hozott asszonykája otthonról elég kincses szellemi hozományt halmozott föl, hogy ebéd- és vacsorakísérletei elnyerjék a család teljes egyetértését. A picinyük ugyancsak elégedetten szépült és fejlődött a főztjétől. Meg az áldott anyatejtől. Kezdetben József tolakodó féltékenységet érzett, ahogy a baba önátadó szeretettel nézett édesanyja szemébe, és öntudatlan örömmel simogatta a tápláló, kiegészítő vacsora forrásait. Amit egyébként férfias önfeláldozással József is szívesen utánczott. Még a boldog szembenézést sem hagyta ki. Szerelmeskedésük közben, persze.

– Jó termőfa az én feleségem! Ugye, ezt így mondják a Tatroson túl is? – ölelte át Máriát. – Szerencse, hogy magasabb vagyok, másképpen kibökné a szemeimet – nézett le az asszonyiságban és a finom babatápláló csodákban bővelkedő domborulatokra, közben le sem vette a szemét róluk. – Ezek minden gondomat megoldják! – feszítette ki színésziessen a mellkasát.

– Csak a babapopsi gondját nem! A gondozónő megmondta, ne térjünk el az előírásoktól. Mit szól a doktor bácsi, ha kipirosodik a kicsinek?! – A közelgő, viharos szobai eső első csöppje csillant meg a szeme sarkában. Látszott, még igen fiatalka a házaselet terheihez, ezért nem veszekedésekkel, végeérhetetlen, magabiztos perlekedésekkel oldja a feszültséget, ha véletlenül beleszaladnak a tengernyi jégnehézség éppen soron következő lékjébe. Inkább sírt egy sort, ha baj ólálkodott a házban.

– Ígérem, a te popsidat is beszórom hintőporral, ahogy fizetést kapok. Bőkezűen figyelek a nagyságrendre!

– Te szemtelen, nincs is nagy fenekem! – göcögött megjátszott megbántódással.

A vidámság felszíne alatt megmagyarázhatatlan bizonytalanság motoszkált az asszonyban. Aztán rájött a szomorú igazságra.

– Várj csak! – kezdett körvonalaázódni a számtani művelet az összeráncolt homloka mögött. – tej, kenyeret, zöldséget és konzerveket vettél. Ez rendjén volna. De több mint négyszáz forint hiányzik.

– Csak négyszáz, pontosan négyszáz, szerelmem. – vágta rá megmagyarázhatatlanul derűs arccal József.

– Akkor négyszáz. Mit csináltál négyszáz forinttal?

– Gyertyagyújtáskor úgyis megtudtad volna, de akkor most elárulom.

– Gyertyagyújtáskor? Mikor karácsonyfánk sincsen! – József gyanakvó képpel bámult asszonyára, akinek hamiskás, árulkodó felhang simult a panaszába, és titkokkal telve hajtotta oldalra a fejét, tágra nyitotta a szemeit. Szándékosan túl átlátszóra, kérdést halászóra igazította érvelését, hogy Józsefet ölje a kíváncsiság.

– Nincsen karácsonyfánk? Dehogynincs! – vágta rá, nagyképűséget mímelve József. – Ha már rájöttél a titkolózásom dacára, mire ment el négyszáz forint, akkor

most megmutatom! – Elfordult és előszedte eldugott táskájából a fenyőágot a gyertyával és két kis ajándékcsomaggal. – Gyere, hozzuk előre a gyertyagyújtást.

Egyszerre fordultak egymás felé. Mária kezében ugyanolyan kis fenyőgally, ugyanolyan gyertyával és egy lapos nagy, meg egy kisebb takaros csomag. Mindkettő megnyaklott a kezében, elárulva a bennük rejlő ruhaneműket.

Az ajándékok elvarázsolták az estéjüket. Nem számítottak ilyen igazi, szívhez szólóan sziporkázó meglepetésekre. Ugyanabban a pillanatban ellenállhatatlanul, egyszerre támadt kedvük csöpp gyerekekhez illő fegyelmetlenséggel és azzal járó füstnyi bűntudattal, hogy nem várják ki a hagyományok megkövetelte gyertyagyújtást. Megértőn mosolyogtak egymásra, és bontani kezdték a burkoló papírokat. Összeérték a picinyük miatt tompított vett felkiáltásaik. Össze is keveredtek.

– Milyen gyönyörű ingem lett! – És ez a picike cipellő! – Nahát, ez igazi rádió, tudunk zenét hallgatni! – Pazar ez a pöttyös ruhácska Maricának!

Észreveszik, hogy picinyük ébredszik. Jó kedélyű csecsemő, minden szökőévben egyszer, ha itatja az egereket. Korát tekintve ez József dicsekvése. Higgyünk neki. A kicsi előbb kikandikál a kiságy rácsai közül, majd a teljesebb kép kedvéért oldalára fordul és lábzsákjában ügyesen föláll. Ez a művelet végleg elolvasztja édesapja máskor erős férfiszívét. Sietében szinte odavetődik a pihehajú aprósághoz. Felesége tilalmazása ellenére fölkapja és ruhástul végigpuszilja a feje búbjától a lába ujjáig. Marica sikongva rugdalozik, és a kényeztetés folytatását követeli. – Az én szememet örökölte! – dalolja József. Az asszony nem bánja, hogy viharsebesen folyik az egyre nagyobb mértékű kisajátítás. Szelíden kéri: – Fürdesd meg! Addig előkészítem a vacsorát. Magunknak a följavított, konzerv töltött káposztát, neki frisset – fordítja állát kislánya felé, akit örömködő édesapja emelget. Élvezi, hogy a picike lejtmenetben kerekre nyitja a szemét és erősen kapaszkodik.

A fürdetés emelkedett ívű szertartás. Könyék fölé gyűrt ingujjak, a nagy műanyag táliba háromszor ellenőrzött hőmérsékletű víz, óvatos babaszappanozás, ének, törülközőbe csavarás, puszilgatás, szárogatás, hintőporozás, pelenkázás, édesanyjánál megvacsoráztatás némi cicipótlással a főzelék után, édesanyás csucsujgatás, dúdolás, alvás, gyönyörködés. Ez megy napi átlagban.

Ez a boldog sorrend most megbicsaklott. A porszemnél is kisebb hiba került bele a József szerint zökkenőmentesen gördülő gépezetbe. Hintőporszem.

Ahogy fürdetés után szárogatták a babapopsit, olyan szemrehányó pillantást röpített csak úgy a levegőégbe, ami mégis üvegpendüléssel nekiütközött férjének. Szegény embert egészen földre sújtotta a pénzügyi tehetetlenség érzése. Olyan szomorúan állt oda az ablakhoz, hogy Mária föladta a baba álomba figyelését, és lassan mögéje lopózott. Ráhajtotta a fejét a vállára. József hátra sem nézett, átölelte és együtt nézték az évszázados korommal feketített háztetőket. A leszálló alkonyat és a fáradtság lassan maga alá temette a kedvüket.

József bekapcsolta a kis rádiót, a készülékecske gyöngye tücsökhangja a szokásos érdektelen híreket gajdolta. Az új játékszer azonban lekötötte figyelmüket, minden szót magukénak érezték. Józsefben ugyan néha fölhorgadt a berzenkedés a hallottakon, mikor a bővített újratermelést és a csodálatos szocialista gazdálkodás felsőbbrendűségét vallásos áhítattal, a netáni kétkedés gyanújába esők ellen pedig az inkvizítorok elvakult

kegyetlenségével hirdették. Mától, helyesebben 1945. április negyedikétől, hazánk felszabadításának pillanatától mindenki boldog! – nyilvánították ki percenként. Kivéve a kapitalista járom alatt nyögő, elnyomott nyugati proletárokat, akikkel az újságok fejlece szerint egyesülnünk kell. Ami bizony, lehetetlen. Ők nem jönnek, minket pedig nem engednek oda. Kútba esett a milliószor hallott ige átültetése a gyakorlatba.

József unta meg először a falvédőket megszegyenítő bugyuta szöveget. Finoman továbbtekergette a hullámváltó recés gombját. Mária örült volna a messziről jött magyar szónak, eleget éhezte gyermekkorától, de a felhangzó zene megvigasztalta. Délies kör-táncra buzdító spanyol dallamok, marokkói éles dudaszó, rikoltó nádsíppal keveredve átváltott dühösen meggyőző francia szövegbe.

– Inkább menjél vissza a Kossuth adóra, hátha véget ért már az agy mosás.

Véget ért. Felhívást sugároztak. Felemelt bérezéssel alkalmi hómunkásokat keresnek, jelentkezésüket várják a Köztisztasági Vállalatnál.

– Ezek meggárgyultak! Nyoma sincs a hónap, pedig rögtön kapnám a kucsmámat, és reggelre itt lenne a gyógyszer-tárból a hintőpor. Ezek csak süketelnek. A fene beléjük!

– Hogy beszélsz? Megállapodtunk a kicsi miatt, hogy nem káromkodszt!

Márián érződött, hogy a hintőpor kecsgetető említése újra föltépte az anyai gondoskodás sebén a frissen, nemrég kapott ajándék lelki ragtapaszát.

– Bizony, az anyaméhben a baba megérzi a kellemetlenségeket. Felnőtteknél alvás közben is beépülnek a zajok. Olvastam alvás közbeni tanulásról. Kipróbálhatjuk egyszer.

– Nagy hóhányó! Álmodozó! – békült meg Mária. Mégis csak Szenteste köszöntött be, és most annyi öröm érte. Hozzá törleszkedett Józsefhez. A hideget sugárzó ablaknál álltak. A sötétség eltakarta előlük a gazdag várost. Nyomasztó szegénységükben a meszsze földről magukkal idehozott keménység tartotta bennük a lelket.

A fekete égből megjelent nekik egy hópihécske.

Aztán még egy.

Sipos Mátyás:
Akt tanulmány

VITÉZ FERENC

PASZTELLEKRE

Péliföldszentkereszt

(A. Bak András)

Taljánok földjének árnyékát cipelve
a sasbércek előtt a zarándok megáll.
Mária útján talán majd kincsekre lel –
ami ott hevert mindig a lábainál.

Keresi azt a bizonyos létezőt.
(Fenn a magasban, s mint hangya itt lenn.)
S mikor már majdnem földné végleg,
megérzi, hogy látja őt az Isten.

Veranda

(Korompay Dóra)

Tele van fénnnyel
a reggel. – S mályva-sóhaj
motozza szívem.

Árvíz után

(Nagy László)

Mint a harag,
mikor elcsillapul.

Mint a kígyó,
mi kő alatt lapul.

Ez a mindent elöntő áradat
megtisztította a vágyadat.

MONOSTORI ANDRÁS

MA SZARVASOKAT DÚDOLOK

Ma szarvasokat dúdoló,
Vad agancsot és kikeletet.
Kisírt hadat fénylő szemmel
Irgalmat a fejem felett.

Minden hajlam, minden álom
Fenyőmagból áldott hajlék.
Minden rózsás hajnalomon
Tíz körmömtől csonttá váljék.

Hegyesre fent torkom mélyén
Nem jön áldás, ítélet ül.
Régen elsírt álmot lopok
Elgyengülő Ölelésül.

Bő termés volt könnyörgésünk,
Hozzá a víg kárhózzattal.
Meddig túrjuk a földszagot,
Ha ínséget szül az asztal?

Ma szarvasokat dúdoló,
Pergő lombú esőverést.
Ölbe harap, megvigasztal,
Ha a tejfoga már kevés.

Ma szarvasokat dúdoló,
Rőt és ordas istenem vagy.
Erdő, oszlop kegyhelyében
kisarjadna az az egy mag,

Minden hévben alázattal
Veti meg az avart ágynak.
Tavaszt nyíló lázálommal
Érik hajnallá a másnap.

Pogány derű szól belőle,
Nyugodt sírja lesz a csendnek.
Koszorúit elhajítja,
Majd az erdőn megteremnek.

OROS LÁSZLÓ

MALÉTER PÁL ÉS ENDREFFY LÓRÁNT

Megemlékezés az 1956-os szabadságharcról,
egy kicsit másképpen

Talán nincs is olyan ember Magyarországon vagy akár a Felvidéken, aki ne hallott volna Maléter Pálról, az 1956-os szabadságharc tragikus sorsú hősről. Most azonban nem róla – az ő történetét már ismerjük –, hanem egyik legjobb barátjáról, Endreffy Lórántról szeretnék szólni, akivel együtt tanult, illetve jóban-rosszban összetartottak a patinás Ludovika Akadémián.

Ezzel kapcsolatban megjegyzem, hogy mindig csodálattal néztem fel az Endreffy családra, akik három generáción át voltak falum, Felsőszeli evangélikus lelkészei. Vagy húsz évvel ezelőtt aztán elhatároztam, hogy felkutatom a történetüket és a munkám eredményét egy kötetben közreadom. A vaskos monográfia 2015-ben elkészült és meg is jelent.

Elmondhatom hát, hogy a családjukban voltak tanítók, lelkészek, katonák, hivatalnokok és orvosok is. Az egyikük például 1845-ben, amikor Petőfi Eperjesen járt, ünnepi beszéddel fogadta őt. És ugyanez az Endreffy századosként részt vett a szabadságharcban is. Annak leverése után pedig – ahogy sok más tisztársát – őt is lefokozták és közlegényként besorozták az osztrák seregbe. Később részt vett egy függetlenségi szervezkedésben, amiért öt év várfogságra ítélték hat társával együtt – köztük volt Petőfi Sándor öccse, István is. És így lehetne sorolni az Endreffyek generációit egészen az ezerhétszázas évektől napjainkig, akik sok-sok remek embert adtak a magyar hazának.

Visszatérve azonban Endreffy Lóránthoz, bevallom: nagy megtiszteltetés volt számomra, hogy megismerhettem az életét, hogy számtalanszor beszélhettem vele úgy a szegedi otthonában, mint Felsőszeliben, a könyvtáramban. Mert hát Lóránt bácsi Felsőszeliben látta meg a napvilágot 1920-ban, Endreffy János helybéli lelkész harmadik gyermekeként. Édesapja azonban nem csupán lelkipásztor, hanem egyházi író, illetve a

felvidéki magyarság szószólója is volt! Szerkesztette az Evangélikus Lapot, publikált a két háború közötti csehszlovákiai magyar sajtóban – például a Prágai Magyar Hírlapban vagy a pozsonyi Híradóban –, és bátran kiállt a felvidéki magyarság érdekeiért. Ez a tulajdonsága már a génjeiben lehetett, mert az Endreffyek évszázadok óta ugyanezt tették. És ugyanilyen szellemiségben nevelte a három gyermekét is: a már említett Lórántot, illetve Zoltánt, akiből később ugyancsak lelkipásztor lett, és Géza fiát, aki viszont az orvosi pályát választotta.

Lóránt az elemi iskolát szülőfalujában, a gimnáziumot pedig Pozsonyban végezte el 1939-ben. Ő volt az iskola egyik legjobb sportolója. A korabeli lapok is írtak róla, hogy milyen kimagasló eredményeket ért el súlylökésben és diszkoszvetésben. Beszélgetéseink alkalmával egyszer megsúgta, hogy mindig szerette a sportot – talán a tanulásnál is jobban –, és még valamit: az egyenruhákat.

*

Endreffy Lóránt történetét tehát azzal kezdem, hogy hihetetlenül vonzották őt a cifra egyenruhák. Már gyermekkorában, még a csehszlovák érában arról álmodozott, hogy belőle csak magyar katonatiszt lehet, és ő is olyan szép ruhákban fog járni. Meg hát le akarta nyűgözni a lányokat is. Elképzelése megvalósításához minden adott volt, hisz időközben magas, sportos alkatú legénnyé cseperedett. Már csak az egyenruha hiányzott.

Mikor aztán 1939-ben Pozsonyban leérettségizett, elérkezettnek látta az időt, hogy megvalósítsa az álmait. Pozsony ekkor már a Tiso-féle Szlovák állam fővárosa volt, szülei is ott éltek, hisz édesapja 1938-tól a pozsonyi magyarok evangélikus lelkésze lett, szülőfaluja azonban az anyaországhoz visszatért Felvidéken maradt. Oda már nem mehetett – meg hát kihez is ment volna –, így aztán útlevéllel Somorjára utazott, ahol egy ideig a család jó barátjánál, Fizély Ödön lelkésznel lakott.

Terve azonban változatlan maradt, vagyis minden áron a híres Ludovikára akart bejutni, csak hogy ott a szlovákiai érettségijét nem fogadták el! Nosztrifikálni (honosítani) kell! – mondták.

Leutazott hát Zoltán bátyjához Békéscsabára, aki akkor már ott segédlelkészkedett. Egész nyáron tanult, hogy újra vizsgát tehessen magyarból, történelemből, földrajzból és az alkotmányból. Szeptemberben ez is sikerült. Így ugyan két érettségije volt, csak hogy a Ludovika felvételijét már lekészte. 1939 őszén aztán gondolt egyet és beállt katonának. Úgy vélte, hogy talán jó lesz egy kis katonai tapasztalatot szerezni az Akadémia előtt. A hidászokhoz került.

Tetszett is neki a pontonhidak építése és az aknák telepítése. Élvezte ezt a munkát, pedig nem volt könnyű a gyakorlat... A kiképzés után elvégezte a „karpaszományos” iskolát, ami tulajdonképpen tartalékos tiszti iskolát jelentett. Végül Komáromba vezényelték a hidászokhoz. 1940 nyarán, az erdélyi mozgósításkor, Szegedre irányították a csapatukat, de bevetésükre már nem került sor.

És ekkor jött a felhívás a Ludovika Akadémiáról, mégpedig azok számára, akik legalább egy éves csapatszolgálatban vettek részt! Neki ez megvan – mondta magában – és nyomban jelentkezett is az Akadémiára.

Nos, itt a kemény felvételi vizsgákon ismerte meg Maléter Pált, a Felvidékről elszármazott diákot. Ő is értelmiségi családban született. Édesapja, Maléter István jogakadémiai tanár, az eperjesi evangélikus kollégium igazgatója volt. Később azt is megtudta, hogy már a szülei is ismerték egymást! Elég az hozzá, hogy az akadémiai tanulmányaik idején a legjobb barátok lettek, ami aztán később sem szűnt meg. Mindkettőjüket 1942. december 6-án avatták hadnaggyá.

Ami Endreffy Lórántot illeti, 1944 áprilisában mozgósították az ezredüket, majd Galíciába vitték őket, ahol Kolomea térségében leváltották az I. gyalogezered katonáit. Lórántnak páncéltörő ágyús szakasza volt négy löveggel.

Akkoriban nagyon kemény harcok folytak ott. Mikor aztán 1944 májusában az oroszok óriási fölénnyel támadást indítottak ellenük, Endreffy sebesült, a szakaszával együtt fogságba esett... Majd fogolyként megfordult a kijevi, az arhangelszki, illetve az oránki táborokban.

Végül öt év után, 1948 szeptemberében érkezett haza, de ekkor már a Dombóvár melletti Mágocsra. A háború után ugyanis szüleit kiutasították Pozsonyból, és az édesapja Mágocson kapott lelkészi állást. Mindenben segített nekik, amiben csak tudott, de ő továbbra is a „szakmában”, a katonaságnál szeretett volna maradni.

Itt jött aztán újra képbe Maléter Pál. Levelet írt neki, és postafordultával meg is kapta a választ: keresse fel Szegeden, ahol ő a kerületi parancsnokság főnöke.

Maléter nagy örömmel és régi ismerősként fogadta Lórántot. Segített neki, hogy újra visszavegyék a hivatásos állományba... Később a lakásán is vendégül látták, ahol megismerkedett azzal a lánnyal, aki később a felesége lett.

Természetesen Maléterrel továbbra is kapcsolatban volt, időnként levelet is váltanak. Ezekből kettőt találtam meg Lóránt bácsi hagyatékában. Az egyik még 1949-ben íródott, a másik pedig 1953. áprilisi keltezésű, amelyben értesíti Lórántot, hogy most válik a feleségétől, illetve kéri őt, hogy váltsa ki Gyenes Judit anyakönyvi kivonatát Szegeden. (Gyenes később Maléter második felesége lett).

Mikor Endreffy visszakerült a sereghez, a Sporttiszti Akadémiára küldték. Ennek befejezése után a sportszázad parancsnoka lett Szegeden... Közben elérte a főhadnagyi, majd a századosi rangot. 1953-ban leszerelt, és a szegedi Egyetemhez került, ahol a Számvizsgáló Bizottság elnöke lett.

Maléterrel 1956-ban találkozott utoljára, akkor amikor Nagy Imre kinevezte őt honvédelmi miniszternek. Endreffy a szegedi Forradalmi Katonai Bizottság megbízásából egy küldöttség tagjaként utazott Budapestre. A feladatuk a kialakult helyzet tisztázása volt.

November 3-án, szombaton délután jutottak be a Parlamentbe. Mikor felértek a miniszterelnökségre, éppen a fegyverszünetet hirdették ki, illetve akkor kísérték ki a szovjet parlamentereket. Endreffy meglátta Malétert, diszkrétan intett neki, aki észre is vette, és így válhattak néhány szót.

Másnap hajnalban, Maléter Pál a magyar tárgyalóküldöttség tagjaként a szovjet főparancsnokságra ment, ahol nyomban letartóztatták. Később a népi demokratikus államrend megdöntésére irányuló szervezkedés vádjával halálra ítélték ... és 1958-ban kivégezték.

Endreffyt sem kerülte el a sorsa. Igaz, őt „csupán” fegyelmivel eltanácsolták az egyetemről, és komolyabb munkát sem vállalhatott. Segéd munkás lett hát egy kály-

hás mellett. Járták a vidéket, és készítették a szebbnél szebb cserépkályhákat. Később olyan jól elsajátította a szakmát, hogy letette a mestervizsgát is! 1963-ban rehabilitálták és visszatérhetett az egyetemre.

Endreffy Lórántot, több kitüntetés és emlékérem tulajdonosát, a Magyar Honvédség is rehabilitálta, illetve 1994-ben alezredessé léptette elő... Lóránt bácsi 92 éves korában, 2012-ben hunyt el Szegeden.

Befejezésül talán még annyit, hogy Endreffy Lóránt nemcsak remek katona és jó hazafi volt, hanem írói vénával is megáldotta a sors. Többek között papírra vetette élete történetét, *Egy ludovikás életútja* címmel, amelyhez Vigh Károly történész írt előszót. A Szegeden készült kiadványt annak idején én is megkaptam, majd Lóránt bácsi halála után hagyatékának egy része is hozzám, a Bibliotheca Pro Patria elnevezésű könyvtáram gyűjteményébe került. Ezek főleg iratok és fényképek, néhány könyv, illetve a ma is impozáns alezredesi egyenruhája, a kitüntetéseiével együtt.

Ennyit hát röviden Endreffy Lóránt életéről, aki a nehézségek közepette is mindig megállta a helyét, és példaképe lehet a magyarságnak. Éljenek azok Magyarországon, a Felvidéken vagy akárhol a nagyvilágban...

*

A fenti írásom pedig annak apropóján született, hogy a közelmúltban emlékeztünk meg az 1956-os szabadságharc évfordulójáról. Arról a jelentős eseményről, ami a Felvidékünk falvaiban és városaiban is ünnepélyes emlékezésekre, fohászra és főhajtásra buzdította a magyarok sokaságát. Így volt ez a mi falunkban, Felsőszeliben is.

JÓNA DÁVID

VÁCI ÉS DEVECSERI

45 évesen halt meg Váci Mihály, tudták, hogy beteg.
Anyámék ott voltak a temetésén Farkasréten,
osztolni utolsó földi csendjében,
mint lelkes olvasók, akkori tinédzserek.

Garai búcsúzott a sírnál: adós maradtál Miska!
Hanoiban ragadta el a vég,
egy küldöttség élén volt, mikor elfogyott fölüle az ég,
mikor végleg kiborult a kubikos-talicska.

1970. április 16-án,
Veres Péter is aznap halt meg Budapesten,
gyertyák sírtak viaszcsseppekben,
vörösre festett felhők vonultak az ég alján.

...

Akkor már Devecseri is meghalt,
amikor a Béla király úton a villában voltunk,
a szúnyogokra emlékszem, meg hogy célba dobtunk,
Somlyó közelebb lépett, úgy csalt.

Nem vagyunk meg! – mondta lágyan.
Mi lenne, ha Gábor élne, ki tudja?
Fújtatott, mint aki az igazságát tudja,
mint aki kardot talál egy ősi sziklában.

S már bánta is, hogy elkezdte, félt, hogy tovább szője,
a társaság csendben, hisz ő volt a család örök barátja,
Gábor szeretett svájci bicskája, viharkabátja,
s a hazai Költészet Napjának hős kezdeményezője.
Klári néni süteményeket, pogácsát,
sőt házi málnaszörpöt is hozott,
fia, János anyámnak udvarolt, vagy nekem bohóckodott,
viccesen húzta a bokáját.

Majd megmutatta zongoráját,
mit Kodálytól, keresztapjától kapott,
élvezte, ha valakit megbotránkoztatott,
cífrázta a káromkodását.

Somlyó ült magában,
előtte szóda és fehér bor,
mint akit kedve és színehagyott,
a lemezjátszóra Beethoven korongot rakott,
magában ült és annyit mondott: valami nincs sehol,
ott biztos nincs, ahol lenni szokott.

A Nyugat és a Kelet népe ellentétet a halál oldja végleg,
sok mérges-kócos ipse,
anyám olvasta nekem ezt is, azt is, mindet,
az utókor ma már legyintget,
mert már csak a szó a lényeg!
Vagy már igazából az se!

OROSZ MARGIT

VALAMIKOR

Valamikor
mintha sosem
így élünk itt
valahányan
semennyien

Ettől a világtól
mindenki fél –
én is
ebbe a világba
szerelmesek
vagyunk –
én is
hisz tőlünk gyönyörül
minden és piszkol
Isten nekünk drukkol
csak hallgatom magam
aki nem követel
de már nem is kér

Valamikor
mintha sosem
így élünk itt
valahányan

Kron Zsuzsa:
Angyal

DEMSE MÁRTON

ZENGVE LÁZAD A LELKEM...

– lírai naplójegyzetek –

A tintakék égen fehér galambok szállnak, köröznek. Mozdulatlansághoz láncol a sanda tekintet. Derékroppantó munkához kezdek minden reggel. De van-e értelme? A vad szél fergetege széthordta galambtollakat, összeszedni lehetetlen. Ugyanígy a bemocskolt életet se lehet tisztára mosni.

*

Őszi rózsák, tüzes rózsák, pokoli lángok, ugye, senkinek nem ártotok? Ha nem fúj a szél, akkor is hajladoztok. De miért? Már nem éget annyira a lángotok. Fájó szívvel-szemmel nézem hervadásotok. Lassan hullnak a szirmok, mint fiatal, rózsás mosolyok. Sebzett szirmok, sebzett szájak, hol van a ti álmatok? Jaj, odaveszett a fénytelen színességbe! Ilyenkor győzelmi suhogással fogadnak a havasi magas fák. Földalatti titkos történetek szülői gyöngédséggel sugdosnak egymásnak. A tölgyek girbe-gurba ága számtalan titkos szó raktára. Éveim számát a fiatal tölgyek íveiben keresem.

*

Mindig igyekszem megmaradni az első benyomásnál, mert az az igazi. A többi csalhat. Az élet csillogó tükörtavának színe megborxad még a legenyhébb szél fuvallatától is. Vigyázni kell, a szél áramlata vészes lehet, ha célunk szekérrúdja nem elég erős. Életünk szántott földje nem hozhat termést a család esőjétől, mert annak minden cseppje mérges, még a legjobb akarat mellett is. Jó annak, akinek vannak emlékei, de akinek nincsenek, az mit kezdhet az életével?

Korán keltem. A nap aranyat sugároz. A nyíló barka sárgás pollent havaz. Virágját bontja a göcsörtös som. Délajt a szántó szélén, az út mellett hófehér kökényvirágok kacsingatnak. Tűzfejú cinkék ágról ágra szökdelnek a röpkedő legyek után kapkodva.

Jaj, az agyamban még mindig tankok menetelnek! Aki nem magyar, az nem tudja, mi ez a fájdalom... Fekhelyem szalma, gúnyám foltos-cafatos. Nincs alku, tarajos hullámon hánykolódunk, nyelvünket vasszegekkel szegeznek, irtják, tiltják... Magyarok, a világ minden részéről, daloljatok velem – ha hörgöve is –, de daloljatok! Ha kell, ordítsatok! Ne engedjétek őseitek jussát! Zágoni Mikes uram birtokát ne hagyjátok veszni. Harcoljatok, harcoljatok – még akkor is, ha véretek fogytán. Ó, magyarok, mennyire az enyém vagytok!

*

Roppannak a régi rögök. Agg szakállal járok nemzetem szép lankáin, a Szeret, a Beszterce, a Tatros völgyében. Könnyzáró mossa arcomra nőtt ősz szakállam. Fájdalmas, amit látok. Minden lépés egy jajkiáltás a nincstelenségben. Térdre lettünk kényszerítve. Nincs nyelvünk. Nincsenek papjaink. Iskoláink hajnala se pirkad. Jaj, világ, bocsáss meg! Térdeplésből mikor ugunk talpra?

Zengve lázad a lelkem...

ALMÁSSY KATINKA KARÁCSONY

fekete égboltunkat csillag
szeli át hírel
földünkre leszállt a MESSIÁS
világunkban sátáni kígyó
sziszeg fájdalmat bűnt
hordoz szüntelen angyalok
kórusa gregorian zenél
szonáta Kisjézus szeretetét
hinti szét árad a
barbárság világmozgató erő
feldarabolt földünk gyémánttengelyét
védelmező megváltót zengje
karácsonyénénkünk

FÁBIÁN ISTVÁN

PETŐFI ÉS A KÉTSZÁZ ÉVES ZAJ

Országod szétrúgták, mint a pelyvát,
lúgozott szavak, ferde jelentések
lélegeztetik lobogód selymét.
Végső, egyetlen futásod az örök jelenlét.

Forog július tele a világgal szemben,
szemed hasítják rohanó nádak,
sebedből nyíló virág a szabadság:
szétpergő rózsza szédülő egekben.

Örökségem ez alkonyfényű nyár,
vágass az én időmnek háttal,
ahol már semmi árulás nem ér.
Eltűnni nem tudsz: még vár dal,

tinta, papírlap fehér.
Az angyalok mindent fotografálnak,
szavaid végleg megtartanak:
értelme lesz minden meghalásnak.

Fábián István:
Cantata profana 3

SZÜLETÉSNAPI KÖSZÖNTÉS

MADÁR JÁNOS

NYOLCVAN ÉV BÖLCSESSÉGE

Az újságírás és az irodalom mindig is feltételezte egymás jelenlétét, egyidejűségét. Csak gondoljunk Kosztolányi Dezsőre, Krúdy Gyulára, Mikszáth Kálmánra vagy Ady Endrére. Hozzájuk hasonlóan alkotnak ma is sokan. A Magyar Újságírók Közössége és a Magyar Nemzeti Írószövetség egymásra épülő szervezeteinek tagjai közül most csupán négy ilyen indíttatású alkotóról szeretnék röviden szólni. Ami aktuálissá teszi, hogy arcélüket megrajzoljam: 80 évesek lettek. Isten éltesse Őket!

ALMÁSSY KATALIN ha újságcikket, prózát ír, akkor is költői eszközökkel szólal meg. Lírai indíttatását gyermekkorából hozta, hiszen a kastély szelleméhez tartozott a művész: az irodalom, a zene és a képzőművészet egyaránt. Penészleken született, aztán Debrecenben, Budapesten és Franciaországban végezte iskoláit. Nagyon korán kezdett írni. Már középiskolás korában megjelentek versei. Majd újságírói, írói, költői és műfordítói tevékenysége egyaránt kiteljesedett. *A Hévíz, Búvópatak, Pannon Tükör, Új Ember, Kelet Felől, Agria, Palócföld, Magyar Múza* és még számtalan folyóirat adtak helyet írásainak. Ma – a *Csillagporlepte lantom; Szócserepek; Zarándokúton; Rengő Helikon; Isten könnycseppje Balaton* című kötetek után – egy érett, nyelvileg hiteles íróról, költőről, műfordítóról beszélhetünk. A keresztény beállítottságú művész ars poeticájában a hazaszeretet, az anyanyelv szeretete és az egyetemes emberi értékek védelme a meghatározók. Nem véletlen, hogy *A magyar szóban felragyog a lélek* című programban többször szerepelt az Európa-Club műsoraiban, valamint a Bécsi Collegium Hungaricumban is többször jelen volt verseivel. A Balatonföldváron élő alkotót néhány éve Váci Mihály-díjjal tüntették ki.

BENKE LÁSZLÓ kortársirodalmunk meghatározó alakja. Költőként, könyvkiadóként egyaránt kiemelkedő tevékenységet folytat, hiszen a magyarság legfontosabb sorskérdéseiről beszél. *A Sértők és sérültek* című önéletrajzi ihletésű regényében (*Hét Krajcár*, 2000) összegezte életét, életének meghatározó mozzanatait. A szerelem, a katonaság, a

munkásélet, az újságírás, a munkanélküliség, a család fogalomköreiből olyan pontos látetet ad a magyar társadalomról, amely leleplezi a Kádár-korszak mindenre kiterjedő „ellenőrzött és megfigyelt” hatalomrendszerét, ugyanakkor rámutat a rendszerváltozásnak nevezett káoszra is. Ebben a zűrzavarban – ahogyan a költő fogalmazza – a többpártrendszer gazdálkodása, garázdálkodása lerombolta az üzemeket, gyárakat, és hatalmas tömegek tengetik munkanélküliként életüket. Benke László – a gyermekkorán átívelő paraszti nyomorúságot (Újvárfalva), majd a főváros (Budapest) munkáséletének kiszolgáltatottságát egyaránt látta. Gyári munkásként, majd újságíróként, íróként és költőként pedig összegezte mindazt, amit megélt. Nevezhetnénk szenvedéstörténetnek is az ő életét, ami megerősítette benne az igazságkeresést. Az 1956-os események, Tamási Lajos emberi-költői példája pedig egy olyan szellemi fegyverrel vértette fel Benke Lászlót, aki magánemberként, újságíróként, íróként, költőként, könyvkiadóként állandóan perlekedik minden rosszal szemben. Ez a perlekedés, tiltakozás azonban sohasem öncélú. Megjelent könyvei közül mindezt fényesen bizonyítják: *Csordítok nyírvizet; Veszteség; Otthonkereső; A megőszült kert; A tűz ígézetében*. A most megjelent *Szabadság, hadd nézzünk a szemedbe!* köteteiben (íkerkönyv) pedig Petőfi Sándornak és Tamási Lajosnak állít örök emléket. Benke László emberi, erkölcsi kiállásában gyakran megjelenik az idővel való szigorú szembenézés is. A *Hazafelé* című vers utolsó strófájában viszont ezt olvashatjuk: „félelem recseg és ropog szívemben, / hogy nem érek haza...”

DEMSE MÁRTON csángó prózaíró három évtizede menekült át Magyarországra. Ahogyan életrajzi írásában olvashatjuk: „Hét elemi után Székelyudvarhelyre kerültem. Innen hatévi küzdelem után tanítói diplomával mentem haza a Szeret mentére tanítani. Hét évig tanítottam, majd az állam hí kutyái eltanácsoltak a pedagógusélettől „pályatévesszett” minősítéssel. Néhány évig a városi drámai színháznál kaptam munkát. Azután megtanultam a mozdonyvezetést Iásiban (Jászvásár). Tizenöt és fél éven át dízelmozdonyokat kergettem Moldova acélsínjein. Szabadidőmben át-átugrottam a Kárpátokon erdélyi magyar szóra. 1990-ben Mikulás napján Budapestre költöztem...” Túl visszafogott ez a megfogalmazás: „költöztem”. Hiszen menekülnie kellett az állandó zaklatások, megaláztatások, bántalmazások elől. Magyarországon rövid időn belül csatlakozott fontos újságírói és irodalmi szervezetekhez, közösségekhez, szerkesztőségekhez. 2001-ben Csengey Dénes Különdíj ezüst fokozatát kapta. 2006 márciusában a Magyar Újságírók Közössége Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjban részesítette. 2009-ben pedig a „Rendületlenül” diploma tulajdonosa lett, amelyet a Magyar Szellemi Védegyelet adományozta számára „A Magyarság Rendületlen Szolgálatáért”. Aztán Váci Mihály-díjban részesült. Ezek a kitüntetések is jelzik, hogy Demse Márton a magyar létezés, a magyar nyelv, a magyar tárgyi és szellemi élet rendíthetetlen harcosa. Megtörni nem tudták Romániában sem, Magyarországon sem, pedig az 1990-től megjelenő újságcikkei és irodalmi alkotásai (prózák, versek) kíméletlen igazságtartalmakat hordoznak. Megjelent könyvei: *Csángó küzdelem* (2005); *Somoskai tél* (2007); *Értem ne sírj, anyám* (versek, 2012); *Pásztortűz* (2013); *Adjátok vissza a neveinket* (versek, 2015); *Szószilánkok* (versek, 2022); *Osztálynapló* (szerk., 2023). Demse Márton ma is rendületlenül végzi munkáját, a Magyar Újságírók Közösségének és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek nélkülözhetetlen tagja.

TURBÓK ATTILA költő. Ezzel az egyetlen szóval is pontosan meg tudnánk fogalmazni Turbók Attila emberi, szellemi lényegét. Ugyanis ő minden cselekedetében, minden kimondott vagy leírt szavában lírikus. A másokhoz való viszonyulásaiban, tülelemre és megértésre épülő kapcsolataiban mindig az erkölcsi, nyelvi emelkedettség, mások tisztelése a meghatározó. Verseinek egész sorában kimutatható mindez: „Itt élek, / itt lakom, / e társasházi ösvadon / legalsó / emeletén. / A málló vakolatú / házfalon / (mint kusza képregény), / porfelhők krikszkraksz / lepedéke.” – *Itt élek, itt lakom*; „Magas hazánk a mélybe tért? Most jött csak emelkedése! / Először halkán kérve kért, nem fülelt a cselvetésre, / Hortobágy–Recsk-kapurésre, szivárgó csíkra nem figyelt, / ám a hazug mellverésre, álszent újrateremtésre, / mint riadt őz, már felneszelt.” – *Hittük, igaz volt – egyszeri*. A múltba tekintés, a történelem megélt-megszenvedett eseményei meghatározták Turbók Attila egész életét. A korai árvaság, édesapja elvesztése, egyre erősödő hiánya a fájdalom kibeszélésének kényszerét jelentette, jelenti nála. Az *Ödipuszi kert* című versében elképzei az élő édesapját, ahogyan küzd a családjáért, egy tisztességesebb világért. A *Könyörgés a megtalált Istenhez* című verseskötetben pedig a két költő – apa és fia – verseit olvashatjuk. Turbók Gyula (1919–1946) korának jelentős alkotója volt, aki éles hangon tiltakozott Trianon ellen. Ezért „1945. április 3-án tartóztatta le a politikai rendőrség, néhány köznapú újságcikket nagyítottak háborús bűnjellé. Hiába szabadul később felmentő ítélettel a vizsgálati fogságból, szétvert gerincén maradandó nyomot hagytak a Gyűjtőfogházban szerzett ütlegek...” Turbók Gyula a börtönben végpapírra írta verseit, és az ételhordó kosárban rejtette el költeményeit, így maradtak meg. A hátrahagyott apai örökség irodalmi értékeit így viszi tovább Turbók Attila. A fiú – aki most nyolcvanéves – emberi, költői fájdalomában ott cipel bennünket is. Tisztességgel és keserű tülelemmel sajgó sebek ezek. Turbók Attila is értünk haragszik...

BENKE LÁSZLÓ

SZÜLETÉSNApomRA

Ez az öröm finom remegése Istentől fénylik,
nézd csak, Teremtőm, nyolcvanadszor is megszülettem,
szívárványos lelkeimtől pici kisujjam körméig.
Boldogok vagytok az égben, Anyám? Téged ünnepelek!

2023. április 28.

BENKE LÁSZLÓ

EGY KIS DALOCSKA

Nem adtam, mert nem volt, sok-sok pénzt neked,
szégyellem, hogy kétszáz forinttal elengedtelek.
Majd holnap elviszem utánad mindenem,
gondoltam az állomáson, pedig dehogy viszem,
csak egy kis dalocskát küldök még neked,
míg nagyokat nyögve elindul veled a mozdony.
Megérik az idő erre is, arra is, magához szokik,
aki az időn kívül már nem-léthez szomorodik,
még visszajár, nézi csak: mióta alkonyodik!
Majd megjövök, mégis, elnézem ablakom felett,
cikáznak-e még fecskéink a boldog semminek,
lesz-e idő az égi mezőn – több is, mint kellene? –
s tátják-e pállott pofájuk az édes gyerekek.

LÉTEM HAVÁBAN

Jól tudom én, hogy meg kell halnom,
halálom előtt szorongat a magány.
Kinn a temetőben jó kicsit leülni,
létem havában túl messzire jöttem.
zúgó fürgeteg látok fölöttem,
álomlátód vagyok, Szibériám,
haldokol a földem darabokban,
mégis remél a népem, szétfagyottan.
Ez nem a hazám, nem Magyarország.
Elmegyek innen, nincs szükség rám,
nem kell az életem, halálom sem.
Nincs hová lennem, indulok nyomban,
látom a szikrázó Istent a hóban,
megyek utána s ha elérem őt,
virágba buríttatom vele a temetőnk.

SIMEK VALÉRIA

LETÖRLÖD

Az éjszaka sötét kabátját
 rázogatja a fák tüskés ágai
 között. Bekopogok elsötétített
 magányodhoz. Csoszogó
 lépteiddel hozzám lépsz,
 és kötényedről zavartan
 lekotorsz néhány
 megfoltozott gondolatot.
 Az asztaliókból kivett
 dióban megroppan a csend.
 A kenyér édes szavakként
 morzsálódik szét ujjaid között,
 majd letörlőd az égbolt
 csillagmaradékát...

BOZÓK FERENC

APÁM – ANYÁM HOVÁ BÚJT?

Anakreon, barátom,
 miközben itt borozgatsz,
 ezüstdobozba rejtett
 tejfogát miért kocogtatsz?

Ereszd le hús kupádat,
 Anakreon, te dőre!
 Legyints kezeddél áldást
 a visszarévedőre.

Apám – anyám hova bújt?
 Kezem ki fogja immár?
 Hogy írta Kosztolányi?
 „Jaj összedőlt a kincstár.”

JOBBÁGY ÉVA

77 ÉVIG VOLT TABU: KLEBELSBERG REVÜJE, A NAPKELET FOLYÓIRAT*

„...fejleszteni a nemzeti erényeket, saját értékének
 öntudatára ébreszteni a magyart: ez a szent feladat.”
 Klebelsberg Kunó

Már a mottó soraiból érthető, hogy miért éppen a szívéhez és szellemi képességeihez olyan közel álló *Napkelet* folyóirat az, amit 1945 óta néhányan nagyon nem szeretnek Klebelsberg Kunó életművében... Mert hiszen mindazok mellett, ami nagyszerűt megvalósított, a legegységelműbben a *Napkelet* fejezi ki gondolkodásának lényegét és tetteinek mozgatórugóit! A Trianon utáni magyarság föltámasztását a *Napkelet* akarta, tette, legalábbis megkezdte. Láttuk, megtalálta az erre vezető utat, megalkotta az út melletti irányjelző táblákat. Az, hogy kik hogyan forgatták el ezeket a táblákat, már egy másik történet. Így fejeztük be előző tanulmányunkat.

Nézzünk tehát bele ebbe a másik történetbe. 1945 után diktatórikus módszerekkel bélyegezték meg a *Napkelet* folyóiratot és szerzőit. Bár nem mindegyiket egyformán. A Moszkvában megkötött egyezmény alapján indult pokoli útjára a „fasiszta szellemű és szovjetellenes sajtótermékek megsemmisítése” fedőnevű, a könyvégetéseket megszegyénítő gazzettek sorozata. Ma pedig kutatók, tanárok és újságírók sora hivatkozik rá úgy, mintha legitim és igazságos intézkedés lett volna. Hogy is van ez?

A „könyvtári fiókok állománya 1945 végén, a háborús károk leírása után 229 ezer kötet volt, 1950-ig ebből 144 ezer kötetet vontak ki. A régi állomány csaknem kétharmada zúzdába került” – írja a *Könyvtári Figyelő*ben Katsányi Sándor. Csak pár kiragadott példa még az alapos tanulmányból: Hamvas Béla, Szabó Dezső minden művét zúzdába vitték, Tamási Árontól csaknem mindent, Németh László több könyvét, Szerb Antal világirodalom történetét, az *Utas és holdvilág*ot és Camus *Közönyét*. Babits 1946-ban – nem tévedés (!) már a megszállásunk alatt – kiadott *Összes verseit* és *Összes műveit*, Reményik Sándor összes művét kivonták a könyvtárakból.

* A Hódmezővásárhelyen 2023 novemberében elhangzott előadás szerkesztett változata.

A keresztény szellemiségű könyvek elsőként kerültek zúzdába: a rajongva szeretett napkeletes Mécs László, az ifjúság példaképe, Prohászka Ottokár könyvei mind fasiszta irodalomnak lettek bélyegezve. Mint ahogy a *Grimm mesék* és a *Micimackó* is... Az említettek pedig csak a jéghegy csúcsát jelzik. Évszázadaink féltve őrzött lapjai között idegen elnyomó hatalom tanulatlan és bosszúálló szovjet tisztjei tisztogattak. Személyesen is! (Ugyanakkor tisztelet azoknak a szovjet tiszteknek, akik ellenkezőleg, megóvták a magyar értékeket – mert hiszen ilyenek is akadtak.)

Arról nem tudunk, hogy a *Nyugat* folyóiratot bezúzták volna – és hála Istennek, hogy nem így történt –, noha Ignó, a lap egyik alapítója, nem egyszer dicsérte benne Mussolinét. A könyvtárak, kereskedők, kiadók, nyomdák és magánszemélyek tulajdonában levő sajtótermékeket be kellett szolgáltatni, hat hónap börtön terhe mellett. Akár, ha csak egy nem tetsző lapot találtak valakinél, amibe a nagymama lekvárt tekert, az életébe kerülhetett. A történetben az egyik legaljasabb módszer volt, hogy mindvégig szándékosan tisztázatlan maradt, mi tekintendő „fasiszta, szovjetellenes és antidemokratikus” műnek.

A könyvpusztító akció bosszúhadjárat volt minden nem szélsőbaloldali elem ellen. Csak egyetlen példa a számtalan közül: Révay Mór Jánosné népbírószám elé állították, mert nem szolgáltatta be férje egész életművét, köztük a *Révay nagy lexikon* sorozatot. A tősgyökeres zsidó Révay család már 1919-től megismerhette és ki nem állhatta a kommunistákat, és ezzel nem voltak egyedül. Ha nem lettek volna hősök a könyvtárosok és más neves vagy névtelen értelmiségeink között, akik életüket kockáztatták, hogy ideig-óráig kijátsszák a szovjet és szovjetbérenc hatalmaskodók könyvpusztítását, alig maradt volna valami az utókornak.

A kommunizmus terrorista szellemisége nálunk 1919-ben kezdődött, és igen sajnálatosan a rendszerváltás után sem tűnt el, csak a nehezen felismerhetőségig átalakult. És ha erre semmi más bizonyíték nem lenne, az a tény önmagában bizonyító erejű, hogy az 1945-től betiltott, bezúzott könyvek és lapok jelentős része ma is tabutéma. Ezért van az, hogy az 1923-tól 1940-ig fontos szerepet betöltő *Napkelet* folyóiratról máig alig hallani, holott a folyóirat mentes volt az aktuálpolitikától, és – bár meglepő – baloldali illetve szabadgondolkodó szerzők is publikáltak benne. Az már igaz, hogy kommunista eszmeiség nem jelenhetett meg benne. De hosszú lenne még a fölsorolása is annak, hogy mennyi kiválóság írt a lapba, akiktől nem állt messze a baloldali gondolkodás. Többen vannak közöttük harmadik utas filozófusok, írók, mint amilyen Németh László, akit Tormay Cécile fedezett föl, és óriási kaliberű gondolkodónak tartott – méltán. A *Napkelet*ben Tamási Áron és több, később népi íróként jól ismert alkotó is publikált.

Egy másik ifjú génusz, Németh Antal – 1933-tól a *Napkelet* helyettes szerkesztője, majd a Nemzeti Színház legendás rendező-igazgatója – sem kifejezetten konzervatív-ként volt ismert, inkább önálló gondolkodás útján kereste a helyes utat. Hajnal István szintén a *Napkelet* egyik jeles munkatársa, aki Bibó István szerint a 20. század legjelesebb magyar történésze. A kifejezetten baloldali Erdei Ferenc szerint Hajnal életművében „mély és teljes európaiság érvényesül”.

Az már érdekes kérdés, hogy akkor miért mellőzték sokáig Hajnal munkásságát. Talán mert túlzottan (?) lelkesedett az akkor már három éve elhunyt Tormay Cécile eszméiért, akiről így emlékezett meg: „Csodálatos intuícióit, hogy hassanak, remény és

kétségbeesés között (kellett) kiküldenie az életbe, mely ridegen s érzéketlenül haladt tovább. Mélyen meglátása az igazi nemzeti s keresztény gondolatnak! Valóban társadalmat megújító áttérés, oly politikai és szociális fordulaté, amely nemcsak a magyar, de az emberi sors mélységeiben menne végbe. Milyen munka s erőfeszítés, hogy a magyar asszonyokat s az egész világot szervezetbe állítsa e nagy célra, nem rideg feminizmussal, hanem alázatos s mégis önértékes nőiességgel! Igaza van, ez a gondolat az övé, ő az első hirdetője annak nemcsak nálunk, hanem minden más idegen nemzetet is megelőzve”.

És miközben úgy tanultuk, hogy a cenzúra a hatalmon lévők brutális eszköze, emellett megszületett egy új típusú cenzúra is, amely napjainkban egyre alattomosabban, és egyre kiterjedtebben pusztít. Bizonyos, hogy Magyarországon jött világra 1990-ben. Azóta ugyanis éppen a hatalomból kiszoruló „elit” igyekszik tűzzel-vassal fenntartani hatalmát ezzel a lopakodó cenzúrával. Egyszerűbben fogalmazva: az irodalom- és történettudományban – de minden más területen is – az 1945-től elvárt idegenszemlélet erőszakos életben tartásáért küzdenek bármi eszközzel. Irodalmi kánonjuk azóta is elfogadott, változás 1990-től sem sok akad, sem a tudományos kutatásban, sem az oktatásban, sem a művelődés, és főként nem a média területén. Ezért azután az egész Horthy-időszak kulturális és tudományos eredményei továbbra is tabutémák. S pontosan emiatt van szükség arra, túl az ünneplésen, hogy a *Napkelet* máig aktuális szellemiségét megismerjük.

„Soha irodalomra és tudományra olyan szent feladat nem várt, mint ma, nemzetünknek ebben a lelki válságában. Megmutatni nemzeti múltunkban, nemzeti génuszunkban az örök értékeket, ennek révén növelni az önbizalmat, az önmegbecsülést” – vallotta Klebelsberg.

Tehát nem könnyed revüt alkotott. Éppen ellenkezőleg! A Trianon utáni magyarság föltámasztása érdekében akart magas szintű művészeti és tudományos irodalmi és kritikai lapot. Magyarország a léteért küzdött, s éppen a lapalapítás tűnhetett a legfelelősebb dolognak. Ő azonban biztosan tudta, hogy éppen e krízisben létkérdés a magyar önbizalom, és hibáink fölismerése. Amit tettei – bár mindig ez a lényeges – nem fogalmazhattak meg mindenki számára egyértelműen, azt verbálisan kifejezésre juttatta szeretett gyermeke, a *Napkelet* általa megválasztott alapítónak: Horváth Jánosnak, Tormay Cécile-nek és Szekfű Gyulának szavain és tettein át, sőt, időnként maga is megfogalmazta: „...figyelmeztetni a nemzeti hibákra, fejleszteni a nemzeti erényeket, saját értékének öntudatára ébreszteni a magyart: ez a szent feladat.”

Fabian István:
Cantata-profana 2

HABOS LÁSZLÓ

MEGKONDUL NEHÉZ HARANG

Távolban fekete hegyek
ölelnek lenyugvó Napot.
Tiszta hangok közelednek.
Rejteket keres magány,
vihar előtti csendben
megkondul nehéz harang.

Megérkezett messzeség
felismeri a kétkedőt.
Ismerős lábnyomok tolakodnak.
Homokszemre írt bűnök
sikoltoznak gyermekhangon,
s megkondul nehéz harang.

Márványoltárok visszhangoznak
szánalmas könyörgéseket.
Elszórt magok szárba szöknek.
Időt szaggat vágyakozásom,
gyertyafénynél ölelkezek,
és megkondul nehéz harang.

H. Márkus Rozália:
Partra vetetten

GERZSENYI GABRIELLA

BEVÁSÁRLÁS

Nagymama a vastag téli cipője fűzőjét köti be a gangon. Öregesnek tűnik a régimódi kabátban és kendőben, pedig csak az ötvenes évei közepén jár. Fürgén mozog, bár panaszkodik néha a visszerekre a lábszárán, meg a tyúkszemekre a lábujjain. Ez utóbbiakat egy lavórban szokta áztatni, aztán ha megpuhultak, kicsi ollóval levagdossa a tetejüket. Mindig borzongással vegyes kíváncsisággal szemlélem, hogyan tudja valaki a saját húsát vágni. De olyankor megnyugtat, hogy az már elhalt, nem is érzi egyáltalán. Mikor végre én is felöltözöm, elindulhatunk, le a Vérke-partra, ahonnan a kenyeret és a tejet kell hazacipelni. Cipelni, mert a tej üvegben van. Pesten láttam rokonoknál tejet zacskóban, azt sokkal könnyebb hazavinni.

A legjobb, ha nagymama tejszín is vesz, abból otthon tölt nekem meg a húgomnak, de csak egy kis pohárral, mert az nagyon drága. A szatyorból már lehet tudni, hogy van-e tejszín, mert a tej kupakja világoskék, a tejszíné viszont rózsaszín, és ha látjuk a rózsaszínt, akkor már visítva szaladunk, hogy kapjunk tejszínt. Édességnek mézes puszedit árulnak a boltban, meg marmeládét, ami egy lekvárféle, tubusból kell rögtön a szánkba nyomni. A susit is szeretjük, habár az annyira nem édesség, kukoricából készült kis pálcikák, oroszul úgy hívják, hogy kukurúznője pálocski, de mi elkereszteltük susinak.

A kenyeret nem mindig a Vérke-parti boltban vesszük, mert néha ott elfogy, de szoktak autóról is eladni itt-ott a városban. Igaz, nagymama azt mondja rá, hogy az csak baton, vagyis barna kockakenyér. Időnként a keresztapám hoz szerb kenyeret, annak aztán az egész család örül, ropogós a héja és lyukacsos a belseje. A szüleink a városban dolgoznak, és gyalog járnak, így aztán a hazaúton mindig észreveszik, ha valahol finomságot árulnak. Apa szokta újságot, hogy van plombír a Kalász mellett. Tejszín íze van, olyan, mintha tejszín lenne megfagyasztva és pálcikára tűzve, ren-

geteget meg tudnék belőle enni. Annál csak az a fagyi finomabb, amit a mozi utcában meg a négyes iskola mellett lehet kapni a fagylaltozóban, mert igaz, hogy a fagynak nincs annyira finom tejszín íze, de nagyon szép csúcsos az alakja, egy gépből nyomják ki a mély tányérkába, és csorgatnak rá szirupot meg szórnak a tetejére diódarabkákat.

Rezegni kezdett a táskám. Kábán néztem az előtttem tornyosuló csokis párnákra és mandulás croissant-okra. A telefon most már nem csak rezgett, hanem hangosan csengett is. Nagymama elengedte a kezem, és lassan elindult. Mire a polc végéhez ért, ahol a finomított lisztből készült, előre felszeletelt, műanyagba csomagolt kenyerek sorjázta, könnyű fátyollá változott rajta az otthonkára felkapott télikabát. Prémis cipőbe bújtatott lábai kissé felemelkedtek a földtől, és ő tovalebegett.

Szerencsétlenül éreztem magam a végeláthatatlan bevásárlólistával a kezemben. Kedvetlenül elindultam az illatszer-részlegre, hogy kiválasszam, hajtápláló sampont vegyek-e agave kivonattal, vagy inkább a haj fényét növelő dióolajkoncentráttal dúsított terméket, esetleg a zsíros hajtőre és száraz hajvégekre ajánlott, tetszetős flakonba töltött kencét, amihez ezúttal ajándék balzsam is járt.

MIHÁLYI MOLNÁR LÁSZLÓ

KARÁCSONYKOR VIRRADÓRA

Hosszú az út,
köves, poros,
nehéz az út
Názáretből Betlehembe...

Mennie kell Máriának,
szól a parancs,
hív az írás,
betlehemi próféciás.
Nehéz az út:
hosszú, terhes,
kismamának jajj-keserves,
de menni kell,
mert az angyal ezt ígérte,
mert az Atya azt akarta,

hogy a gyermek ott szülessen,
hogy a fiú ott sírjon fel,
ott érkezzen
diadallal.

Hosszú az út, kinnal terhes,
bőg a számár, hátára vesz,
óvatosan, mintha tudná:
Istengyermek, kinek kedvez.
Föl- följjong Ő odabent, jelzi immár,
itt az idő, itt van a cél,
ez az út most itt véget ér.

Siess, József, fuss előre
Betlehembe:
keríts szállást, bábaasszonyt!
Odafent már csillag ragyog,
olyan fényes, oly világos
és az árnyak olyan nagyok,
mintha napfény sütné róla,
mikor fordul virradóra...

Ám a házak mind bezárva,
zörget József, mindhiába.
Csak egy barlang-istállócska
előtt lobog a pásztorok tüze-lángja.
Jó lesz az is, megpihenni,
ha nem várnak,
a báránycsordák szénájában
lenyugodni
hosszú útról érkezőnek:
Józsefnek és Máriának.

Ám a hetek és a napok
már beteltek,
itt az óra:
hosszú útról még hosszabbra
kél a gyermek,
a nagyvilág szent csodája:
Betlehemből Golgotára!

SZÁSZ ISTVÁN TAS

ADVENTI LEVÉL 2023

Kedves Barátaim!

A Covid durva támadását lassan átvészelve a „szépkorú” ember különösen hajlamos a visszatekintésre. Honnan-hova, mettől-meddig, hogyan és miért?

Így elkerülhetetlenül gondolok ismét 1962 novemberére, amikor elfoglaltam első körzeti orvosi állomáshelyemet. Mai ésszel, porig sújtva kellett volna megjelentnem a partiumi Kusalyban, pontosabban por helyett a szilágysági vendégmarasztaló sarat emlegethetném.

Csakhoggy akkoriban más időket éltünk.

Érdekes emlékem, amely szerint elsőik között jutott eszembe advent közeledte, s hogy jó volna őrizni kapcsolataimat kedves barátaimmal. Posta volt, ha működött is a cenzúra, de az alkalomhoz illő képeslapok nem léteztek. Így magam készítettem el azokat Cariocaval (az akkori filctoll), a petróleumlámpa fényénél. Valahol, valakinél tán még kallódik is belőlük egy-egy példány, bár a legtöbb címzett azóta már maga is átkelt a Styx nyugalmasabb partjára. Ebből a néhány házi képeslapból lett aztán az adventi levél, és kísért el életem során mind a mai napig, soha ki nem maradva advent hangulatából. Akkoriban 50-60 lap, ma már az ezret közelítő e-mail, illetve postai levél. Közben a címzettek fogytak, de szaporodtak is. Az élet rendje szerint.

Akkoriban, a maga primitív tökéletességében teljes mértékben átlátható diktatúra kellős közepén nem a por vagy sár választása foglalkoztatott, hanem annak örvendhettem, hogy a hatalom által számomra elrendelt kemény kényszerszünet után – amit az egyetemről történt eltávolításom jelentett – orvos lehettem, és nem tudtak átdobni a Kárpátokon. Az sem zavarhatta meg örömet, hogy bár Kolozs-tartomány vágyott keretei közt kezddhettem munkásságomat, de szülővárosomtól így is fél napi utazás és három vasúti átszállás választott el. Ez ugyanis mint nehézség fel sem merült, sőt sokan irigyeltek megdolgozott szerencsém miatt, amely valóban részben megdolgo-

zott, részben meg szerencse volt. Mert a tanulmányi eredmény szerinti rangsorban elért helyemet, többségi kollégák javára, szerencsémre „csak” annyi ármányos, hamis igazoló papírral sikerült torzítani, hogy a tartomány utolsó három lehetősége közül még választhattam.

Úttalan állomáshelyemre érkezvén gyakorlatilag nem volt szállásom, nem tudtam, mit fogok enni, a felszereltségről nem írok, mert senki sem hinné el.

De ne feszítsem tovább a húrt. Amit igazán ki szeretnék emelni, az egészen más. Ugyanis boldog ember voltam, s az említett körülmények egyáltalán nem zavartak. Hogyan is juthatott volna ilyesmi eszembe?

Gheorghiu Dej Romániájának Ceaușescu diktatúrája felé haladó egyik utolsó évét éltük. Az ebben felnőtt első generáció tagjaként fel sem merült bennem, hogy ez másként is lehetne. Mi már 56-ot ott is megérve túl voltunk minden illúzión.

Most viszont ugorjunk előre 61 esztendőre, miközben Isten kegyelméből legújabb adventi levelem sorait kopogtathatom a klaviatúrán, és rajtakapom magam azon, hogy újra meg újra visszatérek felnőtt létem rajtjának színhelyére és pillanataiba. Mintha folyton a kezdetekhez mérném a célegyenesben hajrázó összegző szándékának igyekezetét. Bár ebben benne van a velük néhány éve újra felvett kapcsolat is, az ezzel járó szép terveimmel a jobb sorsra érdemes Kusaly megsegítésére.

Az a mai új generáció, amely a fentitől merőben különböző, lopakodó „világdik-tatúrában” nevelkedett, anélkül, hogy ezt észlelte volna, most lép színre. És semmi jogom nincs azért vádolni őket, hogy gyanútlanul boldognak képzelik magukat. Boldogok mindazért, amit a civilizációs kényelem számukra felkínál, és a fogyasztói örömlét közepette eszükbe sem jut, hogy lehetne másként is. A korszerű globalizációs diktatúra – mindent elborítva – igyekszik még ennél is jobban elkápráztatni őket.

Közben azonban ügyesen elhelyezik gondolkodásukban az új félelmeket. A pízsi védte klímarettegést, a visszatérő járványok fenyegető rémét, a migráció hamis szükségességét, a háborúk elkerülhetetlenségének tévhitét, és főleg a biztos identitást jelentő kapaszkodók lerombolására tett megannyi kísérletet.

Természetesen, akkor 61 évvel ezelőtt, és ma, 61 év után is vannak, akik ennél tágabb horizonttal bírva gondolkodtak, gondolkodnak. A tömeg azonban akkor, mint ma is, élte, éli életét egyik napról a másikra, és válik egyre védtelenebbé. A demokráciák világában pedig a rá gyakorolt hatásokra elvárható módon reagálva választ, és görgeti maga előtt a valójában kívülről ráerőltetett sorsát.

Közben a legerőteljesebb kapaszkodót jelentő hármashorgony, az Isten-haza-család ott található minden támadás középpontjában.

És itt – keresztényekként – álljunk meg egy gondolatsornnyit.

Áldás békességre! Így köszöntjük egymást anyaországi reformátusok, és: Békesség Istentől, szól az erdélyi társ. Mert hol áldás ott békesség, s hol békesség, ott áldás! Ott velünk van, Krisztus, aki dicséretessék!

A világ dolgait csak emberi kézzel irányítani próbálkozó erők okozta veszedelmek korát éljük. Meg kell tanulnunk, saját kisebb-nagyobb bajainkat is ennek ismeretében vizsgálni és a Gondviselés segítségét kérve, ezt ismerve tervezni saját hozzájárulásunkat az ellenálláshoz.

Azok az erők éppen a sarkalatos pont, a békesség megbontásával akarják előidézni világunkban a teljes káoszt, mely szerintük meghozhatja számukra a teremtet világ, s benne az ember feletti teljes uralmat. Terveiket a gonosz szolgálóként irányítják. Nem véletlenül éljük ma a keresztényellenesség eddigi legveszedelmesebb korát.

Akadály vagyunk – a legnagyobb akadály – utópiájuk megvalósításának útján. Ezért a káoszkeltés alkalmazása, ezért a megosztottságok gerjesztése, a közösségi lénynek teremtet ember elmagányosítása (az a bizonyos atomizálás), de még saját fegyverünket, keresztényi viszonyulásunkat felebarátainkhoz, is ellenünk fordítják, s fennen hirdetik, hogy ha keresztények vagyunk, mindent el kell fogadnunk.

A módszer megtévesztő, és sokakat magával is ragad.

Hajlamosak vagyunk elhinni, hogy a mi dolgunk templomaink csendjében imádkozva, kegyes gondolatok ápolásával foglalkozva, a világ dolgaitól elzárkózni, mert azt befolyásolni már nem a mi feladatunk.

Szép elképzelés, de veszedelmes. Mert közben azok, akiket „elfogadunk”, képletesen szólva – de sajnos, már valóságos európai példák szerint is – fejünk felől bontják le templomainkat.

Így a magát hívőnek képzelő ember csalódottságok, érdeksérelmek, sértődöttségek vagy egyszerűen csak jól célzott külső behatások nyomán, a keresztényellenes táborban találja magát, s ezt akár észre sem képes venni.

Mit tegyen hát a keresztény ember?

Semmi mást, csupán azt, amit a Megváltó is tett. Megkülönböztetni a jót és a rosszat, megőrizni a szó igaz tartalmát, az igen legyen igen, s a nem pedig nem. Kiverni a kufárokat templomainkból, és átadni a helyet a szegény asszony krajcárjait is értéken becsülő építkezésnek.

Egyházunk ugyanis, adott földi körülmények közt, az evangélium hirdetését végzi.

Nemcsak azért vannak templomaink, iskoláink, hogy azok, akik részesültek a hit kegyelmében, oda gyűljenek össze, hanem azért is, hogy hirdessük az örömhírt! És hogy sokasodjunk!

A megosztás tehát nem véletlenül próbál egymással is szembeállítani, és gondolkodásunkat elhomályosítva egy tetszetős tévhit szellemi gettójába zárni.

Manapság a sok reánk erőltetett törésvonal közül a legfontosabb a nemzetközi és a nemzeti szellemiség között húzódik. Ez vált a leginkább felhasználható tereppé az ellenünk felvonuló erők számára. A keresztény szellemiség és az Európát egykor felemelő keresztény kultúra, az Isten–haza–család hármasság egységgel, ennek a törésvonalnak a mára már frontvonallá gerjesztése által került a támadások középpontjába. Ez egyszerre jelenti a kereszténység elleni harcot és az egyén identitástudatának lerombolására tett kísérletet is.

Mert legerősebb identitásunk maga a hit kapaszkodója, a mindent megoldó örömhír birtoklása, de az sem mindegy, hogy éppen ide születtünk, hogy valamiért, valahogy éppen magyarok vagyunk, s a nemzettudat ad újabb lökést az áldozatvállalásra és a veszedelmek felismerésére, a család pedig a teremtet világ fennmaradásának – esetünkben emberi – feladatát látja el, továbbélésünket biztosítja.

Világos, hogy ezek képezik mindennek az alapját, és az is, hogy aki isteni hatalmat kísért, az az alapokat támadja.

Ez tehát az a nagy egész, amelyben most el kell igazodnunk, s amely meghatározza legapróbb gondjaink, kérdőjeleink, tennivalóink mikéntjét is. A társadalom-mérnökök gonoszra felelködött sokasága identitás nélküli tömeget próbál előállítani. Akik még saját szemünkkel látunk, s arra nem bocsátottak hályogot, ellenállunk! Ez a körülötünk levő világban már csupán egyénekben lelhető fel, bár nálunk, kivételes kegyelemből, még él tömegesebb, mondhatni országnyi ellenállás is. Nem véletlen, hogy ez milyen indulatokat gerjeszt odakint.

Az esély a sikerre kiszámíthatatlan.

Ha átadnánk magunkat az elvárt ideológiáknak, és azok külső-belső zsoldosainak, bizonyára minden összeomlana. Hiszen amennyiben elfogadnánk, amit reánk erőltetnek, azzal elveszíthetnénk a teremtés pillanatában nekünk ajándékozott énünket. Tehát vagy behódolunk és elveszünk, vagy megpróbáljuk akár az egy százaléknyi esélyt is érvényesíteni. Azt az egy százalékot, amelynek oldalán azonban olyan magasabb erőkkel vagyunk szövetségben, amelyek sikerünk reményét a végtelenig képesek növelni.

És itt térek vissza a 61 év előtt és után színre lépő generációk kérdőjéhez.

Annak idején, a napi természetességgel ható teher alatt, erőktől duzzadó nemzedék nevelődött. Szinte magától, mindössze a nyomás hatására. Nem csupa gyémánt, de mégis kemény. Túlélésre képes, kivárára is alkalmas.

Mi azonban a helyzet ma, mikor a kompresszió helyett éppen a dekompresszió veszedelmes eszköze nevel új nemzedékeket?

Itt és most merül fel a most lelépő szívós, szikár generáció legvégső kötelessége, mindent megtenni, hogy a véget megelőző utolsó nagy erőfeszítéssel próbáljon hatni. Elsősorban példával és minden más lehetséges módon.

Nálunk erre Isten különös kegyelméből még van esély. S mintha a folytonos negatív példákat emlegetők ellenére, akadna generációs fogékonyság is. Ez a történelem szaggatta ország választott, és megpróbálja azt, amit a nagyobbak már kimondani sem mernek. A teremtés törvényei mentén tervezve lépetet előre, és kinyújtja kezét szövetségeseiket keresve. Nem szégyelli Isten oltalmazó kegyelmének védelmére alá helyezni magát, nem fogadja el a haza árulására tett kísérleteket, és letette voksát a megmaradás mellett, amikor minden erejével a család támogatására esküdött fel.

Sokan fanyalognak, amiért ezt oly gyakran hallani! Csakhogy vészhelyzetet élünk meg. Nagy erők próbálnak elgáncsolni, miközben maguk sem értik, mi a titka ellenállásunknak. A titok pedig identitásunk mindenáron történő megőrzése. Ama hármasság horgonyba való erős hittel történő kapaszkodás.

Advent, mint annyi év óta, ma is egybetereli égi és földi reményeinket, s ez így jó. Így – világ csodájára – talán megvalósulhat a Németh László-i tanács, és kovász-nemzet lehetünk. Ezért imádkozzunk advent heteiben, és várjuk erős hittel a megváltó születését!

SZENTE B. LEVENTE

HA NEM IS BENNEM

– a Hanghoz, kihez azt mondjuk, hogy beszélek –

Halld, Uram! Halld!
Mily szépen szól a furulya.
Elárulna minden titkot,
a tied is, ha beszélni tudna.

Lehet, hogy elhiszem egyszer neked,
hogy nem egy szívem van, hanem
valahány – lehet,
hogy megteszem ezt érted.

Jól tudod, kegyelemkenyerem
egyik fele tied, a másikat széosztom
azok között, kik álmodni és hinni mertek, kik érted
a nehéz időkben is tiszta szívvel égig érnek.

Bocsásd meg nekem a fölfelé dobott köveket!
Lefele zuhanó árnyékuk ma is nyom.

Ordíts, üvölts, ha kell!
Szólíts ha kellek neked!
Úgy mint születésem előtt,
mentsd meg az embert.
Ha nem is bennem, másokat, őket!
A hozzánk hasonlókat fogadd el.

Fábrián István:
Cantata-profana 2

SZÖLLŐSY TIBOR

AZ OKOS PARIPA

Felső iskolásként, majd egyetemistaként a kárpátaljai Tiszántúl egyik ékkövében, Tiszapéterfalván töltöttem a nyári vakációk legszebb, legemlékezetesebb idejét édesapám felmenői és rokonsága körében, vendégváró- és szerető nagyanyám házában, akit mindenki Édesnek nevezett. A nyugdíjba vonuló, múlt században épült tornácos, döngölt padlójú, zsindeyes házat nagy udvar vigyázta, aminek gémeskútja, búbos kemencéje, vesszőkerítése, göréja, tyúk- és gazdasági ólja, felettünk a hatalmas eperfa árnyat adó lombja úgy simult a lakóházhoz, mint a hozzáértő kezek munkáját dicsérő konyhakert is, és annak nagyobbik testvére a szilva-, alma-, körtefákkal teletűzdelt gyümölcsöskert, ami szépsége és gazdagsága tudatában kényelmesen elnyúlt a Tisza-töltésig, amelyen túl dús növényzetű legelő, majd csalitos rekettyés, teletűzdelve délceg fűzfákkal, vigyázták, gyönyörködve benne az örökmozgó szőke szépséget, melynek tulajdonosai, a szárnyasok repkedve, trillázva csalogattak a szépség korlátlan szabadságának egyedülálló világába. Itt, ebben a miliőben éltük mindennapjainkat unokatestvéreimmel, a hozzánk vetődő korunkbeliekkel.

A lakóházban csak akkor tartózkodtunk, végeztünk dolgainkat, mikor az kikerülhetetlen volt, ugyanis az istálló tetőtere, azaz padlása volt a tanyánk, elsősorban hálósobánk, ahova fel- és lejutni létrán lehetett. Ágyunk a szénára terített derékalj, egy lószőrpokróc, takarónk pedig a végtelen mélysötétbe bódult, fénylő-hunyorgó csillagokkal dekorált, őrzőjét példás, katonás pontossággal végző hold birodalma, az égbolt volt.

Altatónk a simogató, halkán sutogó szellő szállította és kínálta vízcsobogás, a holtági békaparadicsomból áradó brekegés, a tücsökzene, ébresztőnk a többszólamú kar trillázása, az abba bele-belefalsuló nyírítés, tehenek múzásai voltak.

Egyenruhánk szezon-adaptált, lenge, szellős volt, azaz egy szál gatyá, olykor kiegészítőként atlétatrikó, lábunkon a velünk született lábbeli, vagyis mezítláb.

A számtalan esemény, történet, mint a halászás, fürdőzés, ladikozás; bűjőcskázás, szüret, lekvárfőzés, indiánosdi, lovaglás, állatlegeltetés, stb. mint a ház körüli tevékenység leírása kötetnyi lenne és helyet követelne benne számos mosolyfakasztó eset is.

Többek között egyre, mikor lovat látok, olvasok róla, szívderítően emlékezem.

Egy napon, a természet éppen tollászodó órájában, az ottani közlekedési eszközökre jellemző bricska, azaz egylovas, kétkerekű, kétszemélyes járgány állt meg házunk előtt. Hajtója János bátyánk, a helyi termelőszövetkezet (kolhoz) brigadéros volt.

Elismert szakembere volt hivatásának, hisz felidézhető felmenői mind-mind „földtúrók” voltak: a föld, a gazdálkodás, a haszonállatok tenyésztése képezték életterét, azok

hasznával, gondjaival örömeivel. Úgy beszéltek róla, hogy ő kelti hajnalonként a napot, a nap is tőle vesz utolsóként búcsút távozásakor.

Munkás, gazdálkodó, alkata és viselkedése mellett élcelődő, jó humorú kedvence is volt a környéknek, nem vetette meg a pálinkát, a bort sem: hangulatteremtő viselkedése már-már egyedülálló megjelenítője volt a falu közösségi életének.

– Gyere, öcsém – fordult felém –, ha van kedved, szétnézhatsz a mi világunkban. A legmegbízhatóbb kocsi előállt – mutatott a kapun túlra.

Örömmel éltem a felkínált lehetőséggel: felugrottam a bricskára János bátyám mellé, aki nyújtotta is a gyeplőt:

– Nem is kell, hogy használd!

A Csillag névre hallgatott a paci – ugyanis homlokát egy csillag ékesítette –, ismeri az utat, bekötött szemmel is bejárna a határt. Az ostort, amin szemet gyönyörködtető bőrcopf volt, sem kellett igénybe venni, mert amint elfoglaltuk a bakot, Csillag horkantott egyet és elindult.

Rőfölvé haladtunk, miközben János bá' ismertette a szemet gazdagító páratlan pedig-réjét: Csillagnak nemes vérű felmenői voltak, a méltán híres György-i ménés ékességei, kiktől örökölte alkatát, tartását, színét, erejét és ezt kihangsúlyozta gazdája okosságát.

Úgy rövid negyedóra elteltével, a falu közepetáján lehettünk, mikor Csillag megállt.

Nem jeleztem, nem parancsoltam neki, ezért érthetetlenül néztem rá és bátyámra. Rövid ideig tartó mozdulatlanságot követően felnyerített, felénk fordult, mintha mondani akart volna valamit.

– Nem értem! Mit jelez? – fordultam János bátya felé.

– Nézz csak balra! Mit látsz?

Odanéztem. Egy kocsmá volt.

– Mondtam, hogy okos: figyelmeztet, hogy megérkeztünk, le lehet szállni egy pohár borra – nevetett jóízűen.

VARJÚ ZOLTÁN

MENNYIT ÉR?

Ráncos kézfejen a szorgos két tenyér,
a munkával telt életút,
a becsület, a hófehér falon a feszület –
Istenem, mondd: – Mennyit ér?
Ott, ahol a tisztességes szó, ma tett,
ami mindennap újra enni kér,
ahol a szív iránt a vágy olyanná lett,
mint a jó falat kenyér –
Istenem, mondd: – Az élet mennyit ér?

KELÉNYI ISTVÁN

PETRARCA LEVELE LAURÁNAK

Elveszett szonett

Inkább szeress – a verseket ki bánja!
Nem lesz enyém az „édes gyötrelem”
– kit érdekel? Csak tested-lelked lángja!
Megégethet? Sebaj, hát úgy legyen!

Minden szonett halott, csak szerkezet,
üres forma, meddő; – amíg te élsz!
Remek rímekbe foglalnám kezéd...
Egy ősi mozdulattal többet érsz!

Neked elég csupáncsak pillanat
– csöndből majd ezredévnyi kell nekem,
amíg hasonlat lesz e mozdulat,

hogy „angyalként suhogj át kertemen”.
Inkább nem fejtem meg bűvös jeled,
szoríts magadhoz – s hagyj el hirtelen!

VESSZŐ ÁGNES

EGYSZER

Egyszer rózsá voltam,
hogy szemedben nyíljak.

Egyszer ember voltam,
hogy érted szóljak.

Egyszer kő voltam
hogy veled hulljak.

Egyszer álom voltam,
hogy rád mosolyogjak!

BOTOS KATALIN

OKTÓBERI ÜNNEP

Mentem az október huszonharmadiki városi ünnepségre. Szomorúan néztem körül a városban. Sehol egy zászló. Se középületen, se magánházon. Az emberek nem érzik magukénak október 23-át.

Egyesek a kis földcséjükre mentek ki – szép az idő. Mint akkor, 1956 őszén. Pontosan ilyen időjárás volt. Mások otthon tevékenykedtek. Felveszi úgyis a helyi televízió az ünnepséget. Majd megnézik azon... A műsort a hetedikes általános iskolások adták elő. (Isten áldja meg érte a tanáraikat.) A szülők talán eljöttek megnézni a gyerekeket...

A hivatalos beszéd mértéktartó volt. De egy kis szépséghibája akadt. A polgármester elmondta, hogy öt harminc évvel ezelőtt még nem arra tanították, amit ma igazságnak tudunk. A családban nem beszéltek erről: nem volt egységes a hozzáállás. Egyik része ugyanis kulákként szenvedte meg az ötvenes éveket, a család más tagjai viszont az új rendszernek köszönhatték a felemelkedésüket...

A városban egyébként még él az a levéltáros, aki a MSZMP pártfőiskoláján védett dolgozatában ellenforradalomként idézte a városi eseményeket. A még élő résztvevők tanúsága szerint, helytelen állításokat foglal bele művébe. Ma már jól lehet tudni, mi történt a városban 1956-ban. A rendszerváltó pártok minden oldaláról voltak történészek, akik az 1956-os eseményeket reálisan bemutatták. A vidéki történéseket is. Azt, hogy például a Gyurkó Lajos parancsára felszállt repülőgépek Tiszakécskén milyen vérengzést hajtottak végre, s hogy ugyanolyan parancsra repült egy gép e kisváros fölé is. Itt nem sikerült a tömegbe lőnie – talán a templomtorony miatt –, de a gimnázium épületét érték a lövedékek. A repülőgép a második kísérlet után lezuhant – állítólag műszaki hiba miatt. A Kádár-rendszer hősi halottként tisztelte a pilótáját, aki orosz–magyar igazolvánnyal rendelkezett... Ma is a Fiumei sírkertben van eltemetve.

Szerecsenmosdatók azt állították róla, egészen napjainkig, hogy nem is akart lőni. Ennek kissé ellentmondanak az akkori nagygyűlést napjainkig túlélő, már idős tanúk. Akik látták, átérték az eseményeket. De ellentmondanak a néhai Szabó Miklós történész és Cseszka Éva, egykori Phd-hallgató kutatásai is, amelyek szerint a vállalkozásra önkéntesek jelentkeztek. Megjelentek az esettel kapcsolatos tények a *Kairosz Kiadó Félített kishazák* sorozatában is, a kisváros történetéről szóló könyvben. De mintha senki

nem olvasta volna.” 2023. október 23-án úgy hangzott el a hivatalos beszédben, hogy „a repülőgép nem lőtt”. Nincs már kitől megkérdezni, hogy milyen szándékkal jelentkezett Istenes Elemér a bázison a feladatra... (A sors milyen fintora ez a név...) Nem történt meg az elszámoltatás a rendszerváltás után sem. Sőt, mivel itt nem volt tucatnyi halott, a történészi kutatások sem foglalkoztak elmélyültebben vele.

Az akkor jelenlévő egyik tanú viszont szerencsére túlélte a „túlkapásokat”, amelyeket 1957-ben, a Forradalmi Bizottsági tagsága miatt el kellett szenvednie. Az idők változása miatt azért az egykori áldozat, a hatvanadik évfordulón, csak megkapta a várostól a díszpolgári címet. Átvételekor köszönetet mondott mindenkinek. Még a hét verőlegénynek is, akik kis híján tényleg végeztek vele, mert – mint mondta – lehetővé tették számára, hogy bebizonyítsa, nemcsak szájával szereti a hazáját. Milyen fenségesen keresztényi, ahogyan a megtorlások egykori áldozata visszaemlékezett vallatóira.

A diákok előadása az ünnepségen aztán csak szépen helyére tette a dolgokat. Versidézetek, dalok hangzottak el. A Kárpátia zenekar *Neveket akarok hallani* című dala is szólt a mikrofonból. Szívszorító, hogy a Vida vérbíró szülőháza nem túl messzire van az ünnepség színhelyétől... (Ma múzeum működik az épületben.)

Félelmetes, ahogy a relatív jólét elsorvasztja az eszméket. „A tv kékes bársonyától megszedült világ nem is tudja, miért kéne emlékezni rád...” Nem lenne szabad felejtenünk. Még ha valaki megbocsátással gondol is vissza a régen történtekekre. Nem szabad elfelejteni, hogy a francia Camus mit írt a forradalomról. Hogy Márai hogyan fogalmazott a *Mennyből az angyalban*. Hogy az *Avanti Ragazzi* dal miként idézte fel a pesti, budai fiatalok hősiességét.

Igen: „ilyen nagy dolog a szabadság...”

TURAI LAURA

POMPEI

Alkonyodik.

A napszíta föld mint kígyóbőr reped

Harangjáték dallama száll

Torre del Greco felett.

Pompei pompája kevélyen áll

gyík fut a lázas falon

kristályemlékek tonnája

inog feltört vállaimon.

STÓK LAJOS

MEDVELESŐ*

Van a viski hegyekben egy hely, melyet úgy hívnak: Medveleső. A Blaskovich fivérek egyike nevezte el így. Napjainkban sajnos, nem sokan ismerik a történetet. Én is attól az embertől hallottam, aki részese volt az eseménynek. A Blaskovich fivérek Kárpátján több helyen béreltek vadászterületet, többek között Viskén is. A bérelt területeken volt saját vadőrük. Viskén, egy abban az időben még fiatal embert, Pavlyúk Gyurit fogadták fel e célból, aki jól ismerte a határt. Mivel a szülei az akkori Visk-várhegyi fürdőben szakácsként dolgoztak, és nagyon finom kalácsokat készítettek, a családot Kalácsosnak nevezték el, s e ragadványnév örökre rajtuk is maradt.

A viski erdők minden koron bővelkedtek vadban, különösen az állami kincstári terület. Bizonyára ezért kedvelték Blaskovichék oly nagyon a környéket. Eme általuk bérelt területen több vadászkalandjuk is volt. A következő történet, amelyet Kalácsos Gyuri bácsitól (1880–1979) hallottam, nem kevésbé érdekes. Gyuri bácsi igen szép kort ért meg. Kint lakott a hegyen. Fiatal korunkban gyakran vezetett arra az utunk, s ha találkoztunk, szívesen mesélt régi történeteket. Gyuri bácsi a szüleivel együtt a Várhegy-fürdő területén lakott, mivel a munkája is ide kötötte. A grófok vadőre is volt, idekapta levél által az értesítéseket, mikor s ki fog jönni vadászni. Így esett meg, hogy egy napon üzenet jött, miszerint nagyobb csoport érkezik, üdülés és vadászat céljából. A társaságban grófkisasszonyok is lesznek. Az értesítésben benne volt, hogy az egyik Blaskovich, mivel olyan vadat szeretne lőni, amivel a kisasszonyok előtt kitüntetheti magát, három nappal korábban érkezik. Így is történt. A gróf úr rendben megérkezett a viski vasútállomásra. (Akkoriban még volt Visknek vasútállomása). Fiákeren fölhozták a Várhegy-fürdőbe, estebédnél találkoztak. A gróf úr megkérdezte, hogy milyen nagyvad van a bérelt területen, van-e medve? Az igenlő választ halva nagyon megörült. A Kis-Szélhegy alatt már egy jó ideje jár egy hatalmas medve, mely sötétedés előtt szokott megjelenni. A gróf úr kiadta az utasítást, hogy másnap estére lesre mennek a jelzett helyre.

A továbbiakban átadom a szót Gyuri bácsinak:

„Kora délután indultunk, mivel jókora távolságot kellett megtennünk. Az erdőszélben, egy gyümölcsös végében, szénakalanga alatt készítettem leshelyet. Kényelmesen elhelyezkedtünk, és vártuk a szerencsét. A nyár végi nap már eltűnt a Csörszi-hegy mögött, alkonyodott. Ezen a környéken több helyen is volt nyári szilva, amit igen sze-

retett a medve, és beérése óta gyakran látogatta. Nem sokat kellett várunk, még éppen lő-világ volt, mikor kisebb neszt hallottam az erdőből. Nyomban ezután megjelent a medve is. Hatalmas barnamedve, 50-60 méternyire bukkant ki az erdőből, és egyenest felénk tartott. Én a gróf úr mögött ültem – folytatta Gyuri bácsi –, lövésre biztattam, de ő csendben odasúgta, hogy nem látja az állatot. A medve vésszerűen közeledett, de az úrfi nem lőtt. Csak azt hajtogatta: nem látom. Nem volt más választásom, oldalra dőltem, és kétszer egymás után rálöttem a medvére. A hatalmas állat fölbukott, egynéhányat rúgott a hátulsó lábaival, majd végleg elcsendesedett. Mindketten felálltunk – emlékezett Gyuri bácsi –, és egymásra néztünk. Kérdésemre, hogy miért nem lőtt, a gróf úr becsületesen bevallotta, hogy igen meg volt ijedve. Nagyon megkért, hogy a kisasszonyok előtt ne tegyem szóvá ezt az esetet, és ott helyben nekem ajándékozta a fegyverét, egy háromcsövű Drillinget, a helyet pedig elnevezte Medvelesőnek.”

A Kis-Szélhegy alatt és a Kis-Técsihát végében, ahol a gyümölcsös találkozik az erdővel, ezt a területet, mind a mai napig Medvelesőnek hívják. Évekkel később az eset után, nem messze e helytől, a Kis-Técsiháton Gyuri bácsi egy pompás házat épített magának és a családjának, és igencsak szép kort, 99 évet élt meg. A helyet, ahol a ház áll a Kis-To-csoghatón, a mai napig Kalácsos-cserjeként emlegetik.

TÓTHÁRPÁD FERENC

KARÁCSONY!

Megannyi szépet írtak már terólad.

A képek bennem most is éberek:

- a csillag és a ringó gyertyaláng,
- a jászolában fekvő kisfiú.
- Az emberek az utcaforgatagban,
- az árus és a koldus lenn a sarkon,
- a giccsbe hajló műanyag öröm,
- s a kézmelengető tüzes melanzs.

Karácsony:

- A versbe szőtt szavak szelíd reménye,
- a „Csendes éj”-i kúszó jégvirág,
- a gyermek és a megnyíló titok,
- az intézeti, hosszabb láthatás.
- Anyám s apám: a két legjobb a földön.
- Az összebújós, hosszú téli esték,
- a fényvirágos hópihé a fán...
- a hitvesem – a múlt és a jelen –

* Részlet a szerző közelmúltban megjelent *Vadásztörténetek és helymegnevezések a Visk környéki Ávas-hegység-ből* című könyvéből

STONAWSKI JÓZSEF

VAKFOLT

Ha hívnál, elfordítanám a fejem,
mert számot adtam magamról.
Mű-köd a telefon.
Azon keresztül majd hallom
a fülem legelőjére terelt szavaid,
amiket a nyers fű
ropogtatásával tévesztenék össze:
nem elég tiszta a kapcsolat.

STONAWSKI TAMÁS

A VALÓSÁG VALÓSZÍNŰ

Az utcán forgatag,
elemi tükrök
periszkóp nyakkal
nyelik a fényt.
Kézen fogva
is mást fognak
antennájukkal.
Szelekkel torzult
hajak és fák,
harangszó és
délibáb.
Este önmagukba
néznek,
s megkavarják
a napi menüt,
a valóságfőzeléket
feltétlenül.

RECENZIOK ÉS VERSEK

BERTHA ZOLTÁN

A SZELLEM ENCIKLOPÉDIZMUSA

Aniszi Kálmán válogatott írásai elé

A „filozófia műhelyében” kezdte munkálkodását Aniszi Kálmán Erdélyben, a kolozsvári egyetemen, és első könyvének is ez volt a címe; műhelybeszélgetések kötetét adta ki tehát, a legendás Kriterion Könyvkiadónál, 1978-ban – a sok évtizedes és alapvetően magyarított („hungarofób” és „hungarocid”) romániai diktatúra azon rövid időszakának egyik utolsóinak tekinthető évében, amikor Sütő András, Kányádi Sándor, Székely János, Szilágyi István, Farkas Árpád, Szócs Géza és mások könyvei is még éppen (bár cenzúrázva) megjelenhettek; utána legtöbbjük már nem is publikálhatott Erdélyben.

Aniszi Kálmán tehát a magyar művelődés történeti és elméleti vonatkozásait taglalta már ekkor is, s később pedig, munkásságának kiteljesedésekor, ugyancsak a magyar kultúra egyetemes emberi, erkölcsi, szellemi és történelmi, egzisztenciális jelentőségét faggatva igazoló sorsdimenziókban távlatosította felismeréseit, problémafelvetéseit, írásainak üzeneteit. S az évtizedek során ez a sorsos érzékenység és látásmód egyre lenyűgözőbb arányokban kiterjedő életművet boltozott föl.

Számtalan műfajban végzi ő ezt a missziót azóta is fáradhatatlanul és elkötelezetten („csillagösvényeken”) járva, „látvány és ihlet” nyomába szegődve, hűség és kötődés jegyében): interjúkészítés a „forgósélben” is virradatra váró, „gyertyagyújtó” és „tanúságtévő” jeles kortárs nemzetvédő magyarokkal, kiemelkedő személyiségekkel, kultúr-, szellem-, művelődés-, irodalomtörténeti esszé, kritikai és elméleti tanulmány, recenzió, kulturális tudósítás, riportcikk, újdonságérvényű értekezés, bölcséleti eszmefuttatás, mai nemzeti sorskérdéseket átfogó vagy aprólékosan számba vevő figyelemmel tárgyaló beszámoló, krónika, helyzetjelentés, útirajz, önéletírás, emlékezés, esszé-jegyzet, gondolatfutó, napló, tárcs, vallomás, publicisztika – és a „sorsvállaló” valóság- vagy tényirodalom mellett a történetmondó eseményrajzokig, életképekig, életes és eleven korhelyzet- és személyiségállapot- ábrázoló, sorstükröző filozófiai és történeti esszék sokféle típusáig, változatáig. Csodálatra méltó úgyszeretettől és elszántságtól fakadó, sorjázó kötetei immár felölelik, feltérképezik a magyar kultúra korszakait a

régiségtől a modern magyar jelenségekig, a teljes, összmagyar gondolkodás terrénuma- it, a kisebbségi (erdélyi, kárpátaljai, felvidéki, délvidéki) és a nyugati, diaszpórábeli értékteremtő küzdelmek egész spektrumáig (tudományos, művészeti, irodalmi, színhá- zi, közéleti erőfeszítések egész palettájáig), a hatalmas arányú értékdimenziók diakron és szinkron tartományait – valóságos panoramikusan enciklopédiáját bontakoztatva így ki a magyar sors történelmi és lelki fordulatainak, traumáinak, problémáinak, gondtapasz- talatainak.

A nemzeti öntudat és önbecsülés, azonosságérzet és identitásvállalás, a demonstratív önfelmutatás örök érvényű érveinek egész kolosszális tárházát, példaadó kincsesházát emelve élénk. Az elnyomatásban is a magyar öntörvényűség, önigazgatás és sorsigazító önállóság, magyar utas függetlenség, demokratikus autonómia igazságát hangsúlyozó eszmevilág elidegeníthetetlenül fenntartott égboltozatát. S a perspektivikus (mert össz- nemzeti és emberiségshorizontú) áttekintések mindig szemléletesen megalapozott rész- letelelményekkel dúsulnak föl, amelyekben a többi között gazdag és összetett, elmélyült és lélekébresztő egyháztörténeti, vallási, demográfiai, értékörző önismereti, hagyomá- nyos és megújító nemzetstratégiai, teoretikus (például éthosz és politikum összefüggé- seire rávilágító, revelatív) szempontok sokasága halmozódik föl. Emberi, nemzeti megtartó erkölcsiség és magasrendű intellektualitás, morál és esztétikum, filológiai pontosság és univerzális, historikus-civilizatorikus érvényű távlatosság ötvöződik ezek- nek a szintézisérvényű munkáknak a rengetegében.

A „jók, a lelki nemesek” erejét és mégis reménységét fokozva – az Aniszi Kálmán műveit méltató (s az ugyancsak Orbán Balázs-i inspirációjú „magunk keresését” végző) Beke György szavait használva; de idézhetnénk Hanák Tibor, Gáll Ernő, Egyed Péter, Indig Ottó, Csép Sándor, Gittai István, Paizs Tibor, Pomogáts Béla, Hegedűs Loránt, Feledy Balázs, Domonkos László, Tar Károly, Somos Béla és más kiválóságok feltétle- nül elismerő, laudáló mondatait is.

Aniszi Kálmán válogatott írásainak könyve értelemszerűen csak valamifajta kereszt- metszetét, gyűjtőpontjait tudja felmutatni ennek a grandiózus extenzitálásában is káprá- zatos életműnek – viszont a legfontosabb témák, gondolatok, műfaji területek mégis élénk tárulnak, s intenzív hatásukban képesek jelezni e párját ritkító szemléletvilágnak a csúcseit és jellegzetességeit. Sokszínűség, sokoldalúság, tematikai gazdagság, bőség: de koherens világképbe rendeződve: különösen impresszív és impozáns jellemzője ennek az izgalmas kötetnek.

Kezdődik az égető sorskérdéseket feszegető és érzékletes leírásokkal, dokumentatív erőteljességgel kialakított elbeszélésekkel, novellákkal – mégpedig igen sajátos, szu- verén, egyéni hangvételű történeti–esszéisztikus megközelítéseket, regisztereket alkalmá- zó artisztikus művekkel. A filozofikusan kitágított és előadásmódjukban katartikussá felfokozott történetelbeszélések különleges nyelvi és stiláris formákat mozgósítanak. Valóban megrázó és hiteles (és a háttorzongatón bizarr, akasztófahumoros elemeket, jeleneteket sem nélkülöző) életképek ezek a múltból, – amelyeknek az elmúlt romániai kommunista diktatúra mindennapjait megörökítő vonulata: megrendítő erejű. Ezek a művek is szorosan illeszkednek a grandiózus sokműfajúságában és sokoldalúságában is koherens életmű alaptendenciáihoz: a magyar létezés súlyos történelmi, társadalmi, közösségi élményeit feldolgozó törekvéseihez.

Az univerzális tájékozódásról tanúskodó ragyogó esszék két ciklusba foglalt sorozata – a művészetkritikai és művészetelméleti fejtegetések, illetve az etikum és a politikum összefüggéseiről („párharcáról”) elmélkedő meditációk – ugyancsak a nemzeti sorskérdések aspektusából kiindulva vallatják az egyetemes humánvilág történelmi jelen- valóságának tanulságait és lehetőségeit. Az esélykeresés nyugtalanító és gondolatébresztő tűnődései ezek mind: meg tudja-e az emberiség őrizni emberi mivoltát, azt a minőséget, amelyet évezredek kultúranropológiai, historikus, civilizatorikus értékei halmoztak föl, s amelyek mostanában sok tekintetben veszendőbe hullani látszanak. A bölcséleti kitágítás révén feltárulkozó nemzeti és globális „sorstükör” az eredendő emberi és nem- zeti megmaradás kérdéseit vetíti ki.

A szépirói és a filozófusi megszólalásmód szintézise révén kikerekedő látvány az igaz és egyetemes létgondokat, s a jellegzetes magyar sorsproblémákat úgy mutatja fel, hogy abban sokak (köztük például Babits Mihály) töprengései nyomán újfent rádőbbsenhe- tünk: az igazság szellemének életben tartásáért elsősorban a tág értelemben vett kultúr- lények, írástudók a felelősek. Ennek megfelelően a mindenkor kultúra éthoszá- t, alap- motiváltságát az örök emberi eszményekre tekintő közösségi elkötelezettség, a világ- méretű és a nemzeti horizontban való szemlélődés, s főképpen a rendíthetetlen sorsvállaló- sorsvívó attitűd határozza meg. Szilárd morálfilozófiai értékrend és nyitott világbe- fogadás, sokirányú értelmező, elemző, értékelő magatartás. A tehetséges, erkölcsös, remény- és szolgálatelvű – „védekező anyanyelvet” és kompromittálhatatlanul hagyomá- nyos, elárulhatatlan örökségként fenntartott igazmondást egyszerre képviselő – humán szellemiség földi létformája. Metafizika és etika eltérhetetlen szövetsége. A mindensé- gigézetű lélekmentés létparancsa.

A kötetzáró ciklus kiváló mélyinterjúkat tartalmaz. Olyan tündökletes személyiségek szólalnak meg, akiknek egész élete és munkássága az értékörzés jegyében emelkedett historikus és időtlenül aktuális példává és tanítássá. Az összmagyar felelősségtudat és a feltétlen megmaradásigény fényében. A szellem elhomályosulhatatlan jelzőfényei ők: Beke Györgytől Czine Mihályig, Sinkovits Imrétől Für Lajosig, Szócs Istvántól Pomo- gáts Béláig. A minőségi magyarság példaképei ők – Németh László-i értelemben is. Erudíciójuk, gondolkodásmódjuk, nemzeti–közösségi elkötelezettségük mintaértékű. A beszélgetések kiemelik a kisebbségi és az egyetemes magyarság identitás- megtartó meg- maradásának a jelentőségét, a nyelvi–kulturális nemzetközösség, a lelki nemzet osztha- tatlanságát – a megannyi történelmi trauma, meghurcoltatás, kinszenvedés árnyékában és tudatában is.

Jelenkori tanulságokkal: hogy a magyar nép sohasem áldozódhat föl idegen hatalmi érdekek oltárán, s nem szabad engedni, hogy gyarmati kiszolgáltatottságba vessék, s martalékává válják mások erőszakos hódító törekvéseinek. Az elszakított és szétszóra- tott, a folyamatos pusztításoknak és demográfiai sorvadásoknak kitett nemzetrészek – a „diaszpóranemzet”, a „mozaiknemzet” alkotórészei – csakis az egész nemzeti közös- ség egységében találhatják meg és foglalhatják el elidegeníthetetlenül, elorozhatatlanul méltó helyüket. A távolságokat is leküzdve: mindig együtt és egymásért. A teljes értékű és egyenjogú emberi és nemzeti létforma feladhatatlan megkövetelésével. Mindig magunkért, soha mások ellen – Dsida Jenő szállóigéje szerint is. Aniszi Kálmán ezeknek az igazságoknak a lankadatlanul fáradozó szószólója, úgyszólván hivatásrendi „igehir-

detője”. Válogatott munkáinak csak ez a reprezentatív csokra is rápillantást enged ennek a küldetésnek az elévülhetetlen jelentőségére. A tiszta beszéd és a tiszta magyar szó lélekemelő szükségére. Könyve gyógyír, vigasz, remény mindazoknak, akik feltétlenül hisznek még az élhető magyar és emberi jövőben.

Aniszi Kálmán: *A művészet világa – a lélek oázisa (válogatott írások)*, Napkút Kiadó

CSONTOS MÁRTA

„FELEDVE RÉGI ARCAINKAT A VÉGTELENBE INDULUNK...”

Bozók Ferenc Fél száz című kötetéről

Mivel csekély a létezés, mit élek
s mivel naponta rázza büszke öklét
reám a szűnni nem tudó öröklét,
matériámban ott szorong a lélek.

Bozók Ferenc: Időszonett

Bozók Ferenc *Fél száz* című kötete, mellyel a szerző 50. születésnapját kívánja megünnepelni, egyedi helyet foglal el a kortárs irodalomban a palettán, a szerző ugyanis nem egyszerűen magyar-történelem szakos tanár, hanem piarista szerzetes is, így költészetében folyamatosan nyomon követhető az isteni alkotásra, a teremtett világra történő rácsodálkozás. Mégis, nem azokat a lelki küzdelmeket tapasztaljuk meg költészetében, melyek a misztikusok írásaiban fellelhetők, nem találkozunk jellegzetesen biblikus, keresztényi tartalmakkal, a spiritualitás nem uralja költészetét. Kódoböcz Gábor irodalomtörténész Bozók Ferenc költészetének értékelésében kiemeli, hogy ezek a versek ’költői lélegzetvételek, mintha a létezés lüktetését követnék.’

Bozók Ferenc korábban megjelent 13 kötetének minőségét fémjelzi az a tény is, hogy minden alkalommal jeles szerzők, irodalomtörténészek ajánlásával, méltatásával láttak napvilágot, hogy csak néhány nevet említsünk: Lisztóczy László, Kódoböcz Gábor, Alföldi Jenő, Szilágyi Márton, néhai Balázs Tibor.

Már a kötet címe is sugallja, hogy egyfajta számvetés is ez a kötet, önértékelés, s a válogatott versek, melyek nem kronológiai sorrendben alkotják a gyűjteményt, kibontakoztatják a szerzőt teljes emberségében, megmutatják hogyan válik érett személlyé azáltal, hogy meri kimondani és leírni mindazt, amit a köznapi emberek csak gondolni tudnak.

A szerző saját maga számára készített születésnapi ajándéka ez a kötet, a versek különböző, rangos folyóiratokban megjelentek már, melynek névlistáját a kötetben megtalálhatjuk. A kötet megszerkesztésekor, mint említettük, a szerző nem törekedett az időrendiség betartására, nem rendezte ciklusokba az írásokat, feltehetőleg azokat olvashatjuk itt most egy csokorban, melyek emlékezetes pillanatokhoz, élményekhez köthetők, így a vidám, kötekedő, pajkos hangvételű bordalok mellett (Anakreoni bordal a sörről, Anakreoni bordal a viszkiről), az idő múlásának elkerülhetetlenségével is találkozunk: Tűnt napom aranyékszer, / zsebre teszi az alkony. [...] Múlik a fiatalság. (Aranyóra)

A kötetben nem találjuk nyomait az egyházi költészetnek, nincsenek dicsőítő himnuszok, mégis érezzük, mennyire fontos az emberi életet meghatározó isteni rend, így a lélek felfelé szárnyalása elvisz bennünket a mennyei, isteni kincstárba, ezért fontos a költő üzenete; Felfele kellene ásni, kaparni, /könnyed azúrba temetni magunkat...Az egresünk meleg smaragd. / Hisz ékszerész az Úr! A kert/ ribizligyöngysorát figyeld. / A málnaszem rubindarab.

Apró lét-villanások költői szépségű felnagyításával igazán szemléletesen fogalmazza meg, miként lehet széppé tenni egy olyan csúf teremtményt, mint a varangyosbéka. (Te torzszülött rossz göröngy, / te undorító drágagyöngy...nagyon szeretlek ősi rém.

Bozók Ferenc a legegyszerűbb, mindennapi használati tárgyakat úgy emeli be a versbe, hogy érezzük szerepük fontosságát, ezzel elnyerve méltóságukat, központi helyet kapnak az életünkben A Biciklidal jókedvű, humoros sorai, a gyermekkori játszótéren megtalálható bodobács bogár a hasonló című versben, vagy a Domoszlói adventben a ’közös halálba’ lépegető nénikék szelíd ’vetési varjú’ alakjában történő megjelenítése mind-mind arra utal, hogy Bozók Ferenc képes emberközeli hozni a legjelentéktelenebbnek látszó tárgyakat és esendő személyeket, mindenben megtalálja a szépséget, ezért képes arra, hogy örömmel élje le életét. A piarista szerzetes verseinek nem az az üzenete, hogy félelemmel éld le az életedet, mert egyszer úgyis Isten ítélőszéke elé kerülsz, hanem az, hogy a teremtett világ mennyire szép, s hogy mi emberek aktív részesei és élvezői vagyunk ennek a teremtett világnak.

Bozók Ferenc a természetközelségből merít erőt, panteisztikus szemléletmódja lehetővé teszi, hogy Istent mindenütt felragyogtassa, de egyúttal azt is elfogadhatja velünk, hogy nem az legszebb, ami tökéletes, hanem az, ami emberközeli. A szerző arra is képes, hogy a legapróbb vagy leghétköznapiabb dolgokat és élőlényeket úgy állítsa fókuszba, hogy elnyerjék méltó helyüket a mindennapi világmozgásban. Biciklisáv – futószalag / éjfél busz lekésve / lidérce fény ufó szalad / vagy iszkoló egérke (*Elkésők dala*). A szerző kedveli a szonett formát, feltehetően ezt tartja legalkalmasabbnak arra, hogy megtörténhesen a vers-varázslat, talán így válik a létvalóság és lényegvalóság egybeesésével világossá a poétikai funkció. A végtelenbe mártva él az ember... Hit és bizonytalanság éje, napja – fogalmaz vallomásosan az *Emberszonett*ben, a válaszadáshoz azonban szükséges a lét misztériumának megjelenítése. Istenek átka, örökség, /ősi teher, hogy a szívben/ jó meg a rossz keveredjen

Martin Buber gondolatai is megjelennek agyamban a versek olvasásakor, hiszen szükség van az anyagi, dologi világban való tájékozódásra, felfedezésekre, gyakorlati ismeretekre, ezektől azonban nem kaphatunk választ az élet értelmére. Szükség van a Te (Isten) felfedezésére, hiszen az anyagi világ elsötétíti az eget, megvonja tőlünk az isteni Te-vel

való kapcsolatot, így szembesülünk az örök Te és a véges Te közösségével, hiszen tudjuk, a szellemi megismerés is szubjektumszerű, ahogy a már korábban is idézett *Emberszonett* néhány nagyon szép sora is bizonyítja: „A végtelenbe mártva él az ember / Lakása földgolyónyi társtalanság, / és kozmikus, bizonytalanság.”

Nem szeretnék túlságosan filozofikus lenni, de itt Nicolaus Cusanus is eszembe jut, akinek olvasatában Isten lényege megfoghatatlan, de a dolgok lényege sem ismerhető meg közvetlenül. Összegzésként kiemelhetjük, hogy Bozók Ferenc költészete élmény-megjelenítő versvilágot tár fel, ahol a figyelem a természetre, a létezőre irányul, ahol úgy lépünk olykor túl az érzékelhető valóságon a hegyvidéki szürke partizánok, darócruhás tapintatos barátok, a fák között, hogy a figyelem mindig a létezőre irányul, de a költő képes arra az anyagtalan repülésre, mely addig elérhetetlen szférák felé viszi. Így lesz a költészet feltárulkozás és önvalomás, így tudunk Nagy Szent Vazul kijelentésével azonosulni: Csüngjete a költőkön!

Bozók Ferenc: Félsszáz (50 év – 50 vers), Üveghegy Kiadó

STANCSICS ERZSÉBET

SZALKI BERNÁTH ATTILA: PÁRHUZAMOS FORDÍTÁSOK

Meg vagyok róla győződve, hogy Szalki Bernáth Attila bátor ember. Ismeretségünk évtizedekkel ezelőtt kezdődött, kölcsönös irodalmi érdeklődésen és egymás művészetére iránti tiszteleten alapult. Amikor megismertem munkáit, elcsodálkoztam sokoldalúságán, műveltségén, de legfőképp a fordításain. A tudás akkor ér valamit, ha mások életét szebbé, tartalmasabbá teszi. Egész életében ezzel foglalatosskódott, hogy amit sikerült megszereznie, azt továbbadja a tanulni, még többet tudni vágyó olvasóknak.

No, persze, azért a maga ügyességével és bátorságával csavart is egyet rajta: a 2023-ban megjelent könyve hármas tagolódású. Angol költőket fordított, majd harmadiknak mellé tette ugyanarról a versről a magyar klasszikusok fordítását is. A három vers szépen sorakozik egymás mellett a lapokon, s az angol költő mellett ott dobog Szalki Bernáth Attila és egy klasszikus magyar költő anyanyelvének szíve is. Ezért nem mondhatjuk, hogy steril, varázstalan munka, mert nem a rutin, hanem a tehetség teszi különlegessé.

Az olvasóhoz írt előszavában ezt látjuk: „Műfordítani annyi, mint gúzsba kötöten tancolni” (Kosztolányi), ráadásul „A műfordítás betegség, akár a szerelem” (Lackfi János), mégis sokan műveljük, mert „Szerelem és küzdés nélkül mit ér / A lét” – valljuk Madách szavaival.”

Azért is nevezem Szalki Bernáth Attilát bátor embernek, mert ez az irodalmi munka nemcsak fontos, időszzerű tartalom és kimunkált forma lett, hanem mindez együtt, hogy

az olvasó képes legyen mindhárom alkotó versének azonosítására. Egy verset, vagy akár prózát is, nem lehet kétszer ugyanúgy olvasni – főleg jelen esetben egyszerre három költőt ugyanarról a témáról – mert az ismételt olvasás új értelmezést, hangulatot ad. Ennek a füzetnek az elolvasásához a türelem csendje kell, mert mint a tenger árad felénk a fordítások sokféle hangja, színe, csodája. Idézem a szerzőt: „Ebben az angol-magyar kétnyelvű füzetben, amely kiinduláskor csak online formában lesz elérhető a *Magyar Elektronikus Könyvtárban*, 13 angol költő verseiről összesen 54 fordítás olvasható klasszikus költőink – Arany János, Babits Mihály, Dsida Jenő, Kosztolányi Dezső, Petőfi Sándor, Radnóti Miklós, Sárközi György, Vörösmarty Mihály – és magam tolmácsolásában.” Ezek ugyan pusztá számok, tények, mégis megborzong az ember tőle: ennyi kincs együtt!?

Nagyon idekívánczok egy érdekes irodalmi emlék. Babits arra a kérdésre, hogy melyik a legszebb magyar vers, azt válaszolta: Shelley: *Óda a nyugati szélhez*, Tóth Árpád fordításában. Az anyanyelv és idegen nyelv viszonyát Kosztolányi így határozta meg: „Kellemes dolgokat anyanyelvemen tudom inkább közölni, de a kellemetlen dolgok könnyebben mennek más nyelven. Szerelmet vallani anyanyelvemen óhajtok, de szakítani idegen nyelven. Verset írni magyarul, de kritikát inkább portugálul.”

Azt is mondhatnánk, hogy a szerző nemcsak magyarul, hanem versül is tud. És a műfordító? Rá csak akkor szoktunk gondolni, ha rosszul végzi a dolgát. Amikor mindent jól csinál, láthatatlan, természetesnek vesszük, befogadjuk. Munkája viszonylag egyszerűnek látszik: idegen nyelvű szöveget átültet magyarra és kész! A folyamat azonban egyáltalán nem egyszerű, mert nem csak nyelvtudás kérdése. A szerző Géher Istvánt idézi az előszóban:

„...A műfordítói szakértelmet a közhiedelem tévesen azonosítja a „perfekt” nyelvtudással. Az igazság ezzel szemben, hogy a) a nagy fordítók nemegyszer gyatrán, vagy épp sehogy se beszélnek a nyelvet, amelyből remekművet ültetnek át b) a nyelvtudás önmagában még szakszöveg fordításához sem elegendő. A műfordító szükségképp: irodalmár” (*A műfordítás ma* Gondolat Kiadó 1981. 64. old.)

A fordításhoz türelem, elszántság, maximalizmus kell, meg egy nagy adag ősi zsenialitás. Hogy mitől jó egy fordítás? Az eredeti nyelv és irodalomnak, valamint a magyar nyelv és irodalomnak ismerete. Ismerni kell a kultúrkörnyezetet is. Az irodalmi tehetség a műfordításban különféle stílusok megteremtésének képessége. Érdekes megjegyzést olvastam valahol: az angolok szerint szerencsésük van a külföldieknek, akik fordításban olvashatják Shakespeare-t...

Joggal nevezem bátor embernek Szalki Bernáth Attilát. Sajátos, egyéni hangvétel, biztos stílus és verselés birtokosa, szerencsésen ötvözi szintézissé sok évtizede elsajátított és gyakorolt tudását. Képpalkotói metaforái, szókapcsolások új értelmet kölcsönöznek a megszokott és gyakran használt szavaknak. Fordításait olvasva eszembe jut Jókai megállapítása: „Az ég nem a csillagoknál kezdődik, hanem a fűszálak hegyénél.”

Kívánom a szerzőnek, hogy munkássága kiérdemelje Babits kissé csavart megállapítását a „legszebb magyar versről”. Legyen Szalki Bernáth Attila egy angol költő – akár Shelley – olyan 21. századi fordítója, amelyet már magának érez a magyar nyelv, mint Tóth Árpádot.

Szalki Bernáth Attila: Párhuzamos versfordítások, Magánkiadás

JÓNA DÁVID

A KÓSTOLÓPOHÁRBAN LENGYEL JÁNOS VERSEI

Hegyek ízes nedvét
Sokszor megízleltem.
Szidtak okkal mások,
Nem vettem szívemre.
Mégiscsak vigyázok
Kétes hírnevemre.

Lengyel János: Kutyaharapás

A sikerben ismerszik meg a barát! Eljött a pillanat, amikor Jánost kellene bemutatnom, felvillantani az egyedi alkotói sajátosságaiból, megteríteni egy izgalmas irodalmi kalandhoz, főleg azt leírni benne, hogy mire számíthat a kedves olvasó, ha az igenis nagyszerű (nem fizetett hirdetés) prózaíró műfaji kalandozásának eredménytermékét (értse verskötetét) veszi a kezébe. Bizony az írott szöveg befogadója is, ahogy a mozifilm nézője és a színházi előadás látogatója is jellemzően elvárásokkal érkezik a művel való találkozáshoz, joggal szeretné tudni, hogy mire számíthat. Ha műfaj-azonos maradna János, akkor könnyebb lenne megteríteni: leginkább hétköznapi történetekre, amiben ott van egyfajta közép-európai, hrabali életszeretet (sörszagú életöröm), természetesség és humor (utóbbi adja a dramaturgiát és a legfőbb jellemzőt is).

Na, de miért ír verset az, aki igazi mesélő, akinek aforisztikus jelenléte adja az irodalmi identitását?

A valós választ nem tudom (gondolom prózai oka van), de János biztosan frappánsan rejtőjenői válasszal rukkolna elő, vagyis így képzelem. Amúgy Rejtő is írt verseket.

Ahogy a gótikus arcú arany farmermellényes sommelier (borszakértő) mondaná a verskötetről: Ízet és illatát a mineráliák (beregszászi ásványok) határozzák meg, koncentrált, de mégis visszafogott játékosság jellemzi, testes, de könnyű befogadásra mégis alkalmas, intenzív feketeáfonyás, vadkörtés ízvilággal, valamint enyhén mandulavirágos, sárgabarackos lecsengéssel. A tanninok modoros emlegetésének mintájára a szerző lírai kötetéhez kell hangulatot teremtenem.

Kocsmalíra lenne? Annyiban mindenképpen (*Korhely ének*), hogy pőre és a valóságból táplálkozó, nem kifejezett cizellált, de cserébe őszinte. A kötet témabeszállítója lehet bárki – tudtán kívül persze –, aki a vonaton, a boltban vagy épp a Fradi meccsen mond valami érdekeset, amit a szerző elemel a valóságtól, aztán történeté színezi. János sztorizik, nem mélyütesekkel teszi, nem bódító kéjek érzéki ecsetelésé-

vel, nem hatásvadász cirkalmasságokkal, hanem egyszerűen, cinkos, vagyis cinkost kereső mosollyal. Óvatos inkább, már-már barátságos, mint akit „elgyönyört az élet”, s már tudja, hogy a kásaevés forrósága nyelvi problémákat okoz.

János lírája nem igényel mélyelemzést, poétikai analitikát, tanulmányt, kritikát, hitelesítő tárgyilagos értékelést: sikere az egyszerűségében, érthetőségében, követhetőségében, játékosságában van. Nem feltételez nyelvi, esztétikai felkészültséget, csak nyitottságot. Kétségtelen, hogy sokra tartom. Világmegváltóból volt már elég.

Na, de mit szerettek János kötetében? Az iróniát (művelt pimaszság), a konokságot (a következetesség nyersessége), az érzékenységet (megfigyelő alkat) és a természetességet (nem akar más lenni). Szeretem azt, hogy van arányérzéke, hogy nem tesz rám súlyt, hogy nincs dráma (dehogy nincs, csak nem drámaian), hogy János kötetének egyik bemutatásán felkért laudáció helyett arról beszéltem, hogy milyen fontos az, hogy „társas lényként” beszéljünk egymással (Mitracsék presszó).

Ahogy Mácsai Pál a színház feladatáról és felelősségéről beszélt az Örkény idei évadnyitóján, nekünk is kell olykor megfogalmaznunk (főleg magunknak), hogyan is változnak az idővel fogalmaink, érzéseink, viszonyulásaink, mi a helyünk, szerepünk, és egyáltalán mi ma az irodalom feladata és felelőssége. Jánossal szoktunk ezekről beszélgetni (két elvont fickó érzete csak filmtrükk, nem úgy van). János szívesen beszélget velünk (a kötetén keresztül is), hiszen viszonyulásra kész, hiszen tesz alapvetéseket. Aztán vagy aha-élménnyel, koccintással nyugtázzuk az azonosságot (hasonlatosságot), vagy mellé tesszük a mi igazságunkat, vagy akár vitatkozunk vele (azt is kedveli).

A kóstoló pohárban Lengyel János pincészetének versei. A fény felé tartva, enyhén megdöntve a kötet-poharat vizsgáljuk, benne az áttetszőséget, majd körkörös mozdulattal játsszuk el, hogy értünk hozzá. Ne igyál még bele! A hátsó sorból:

– Szagoljam?

– Nem. Illatozd! Gyümölcsös, virágos, fűszeres – érezd! Na, most már ízlelgesd! Lassan. Kortyonként. De mivel ez nem bor, így nem kell kiköpni, nyeld le, ha finom...

Lengyel János: Elgyönyört az élet, AB ART kiadó, Budapest, 2023

CSÁK GYÖNGYI

PEDIG

Van mondanivalóm,
illetve lenne, ha leállítanátok
az összes zajforrást hangom elől,
talán baráthoz, ellenséghez is
sikerülne szólnom emberül...

FOLYÓIRATSZÁMUNK SZERZŐI

Aknay Tibor (1944, Érsekújvár) – író, költő, fotóművész.
Almássy Katinka (1943, Penészlek) – költő. Tanulmányait Debrecenben, Budapesten, Franciaországban (Tourban és Párizsban) végezte. Fehér Mária- és Váci Mihály-díjas alkotó. Több kötete jelent meg. Balatonföldváron él.

B. Tóth Klára (1955, Budapest) – költő, író, festő-restaurátor. 1978 óta restaurálja a középületek falképeit, gyűjtemények táblaképeit. 16 évig tanított rajtot és művészettörténetet. Ezzel párhuzamosan fest, illusztrál és ír is. 1996 óta vezet képzőművészeti taborokat nyaranta. Eddig 11 önálló kiállítása volt bel-és külföldön, és 7 családi kiállítása volt képzőművész gyermekeivel és keramikus nővérével. Eddig öt vers- és prózakötete jelent meg, a hatodik kiadás előtt áll, öt kötete jelent meg társszerzőkkel. Többek között tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, a Restaurátorkamarának, az Írószövetségnek, a Katolikus Újságírók Szövetségének.

Bándi Kund – író, szerkesztő, tanár. Az Összmagyar Testület ügyvezető elnöke. Jogász, történész, közíró, a nemzeti értékek megszallott képviselője. A Kód előttem 1956 kód utánam című kötetét a Püski Kiadó adta ki. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Budapesten.

Benke László (1943, Újvárfalva) – költő, író. A Hét Krajcár Kiadó vezetője, a Magyar Írószövetség tagja.

Bertha Zoltán (1955, Szentés) – Debrecenben élő irodalomtörténész, kritikus, a Károli Gáspár Református Egyetemen tanít. József Attila-díjas, tagja a Magyar Írószövetségnek.

Botos Katalin, Prof. Dr. (1941, Nagyvárad) – közgazdász, gazdaságtörténész. Professzor emerita a Szegedi Tudományegyetemen. Fő kutatási területei: pénzügyek, nemzeti közgazdaság, gazdaságpolitika, 1945 utáni gazdaság-és eszmétörténet, gazdaságtörténet. 1990-ben parlamenti mandátumot nyert, az első demokratikus kormány pénzügyi államtitkára, majd tárca nélküli minisztere, 1992-től a második kormányzati ciklusig az Állami Bankfelügyelet elnöke volt. 1994 után visszatért a tanári hivatáshoz. Ritka kivételként, három tudományterület doktori iskolájában (jog, történelem, közgazdaságtan) tanított, ebből kettőnek éveken át a vezetője is volt. Éppen ez az interdiszciplinaritás ad munkásságának sajátos színezetet. Tagja a MTA Köztudományi Osztályának, az European Academy of Sciences and Arts-nak, és a European Business History Association-nak. Publikációs tevékenysége széles körű: számos könyv és tanulmány szerzője. A Magyar Köztársaság Középkeresztjének kitüntettje.

Bozók Ferenc (1973, Gyöngyös) – magyar költő és esszéista. Magyar-történelem, valamint teológia szakos tanár, piarista szerzetes. Több mint tíz vers- és esszékötetete jelent meg. Budapesten él.

Böszörményi Zoltán (1951, Arad) – Babérkoszorú-díjas, József Attila-díjas költő, író, az Irodalmi Jelen alapító főszerkesztője, a Magyar PEN-club elnöke. Legutóbbi kötetek: Fellázadt szavak, válogatott versek, Budapest, 2023, Vízmag, (Miez de apă) 2023, Vasile Dan román költő két-nyelvű magyar–román verskötet, fordította Böszörményi Zoltán. Le temps long (Sóvárgás) regény, Párizs 2023, fran-

cia nyelven, fordította Raoul Weiss, Ripped Apart (Dara-bokra tépve) regény, New Jersey, Egyesült Államok 2023, angol nyelven, fordította Sohár Pál.

Büki Attila (1948, Szombathely) – költő, író, újságíró, képzőművész. Tagja a Magyar Írók Egyesületének, az Erdi X-ART Képzőművészeti Egyesületnek, a stockholmi Egyetemes Magyar Képzőművészeti Egyesületnek, a Magyar Újságírók Közösségének, a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Létrehozója a büki és ócsai művésztelepnek. Alapító tagja az erdi és a bábolnai művésztelepnek. Lapok szerkesztője, legutóbb a Duna-part című irodalmi, kulturális és társadalmi folyóirat főszerkesztője. Több mint húsz könyve jelent meg, legutóbb A mi időnk című drámakötete. Érdem el. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Csák Gyöngyi (1950, Kisvaszar) – költő, novellista, drámaíró. Kaposváron tanított, nyugdíjba vonulásáig igazgatóhelyettesként dolgozott. Versei, novellái és drámái számos folyóiratban jelennek meg. 2010-14 között rendszeresen szerepelt a Fúzió Rádió irodalmi műsoraiban. Tagja a Magyar Írószövetségnek. Legutóbbi kötete: Futókor (2020). Kőbányán él.

Csontos Márta (1951, Győr) – tanár, költő, közíró, irodalomtörténész. Tagja a Magyar Írószövetségnek, a Szegedi Írók Társaságának, az Erdélyi Magyar Írók Ligájának és a Vörösmarty Társaságnak. Mértékadó folyóiratokban publikál verseket, recenziókat és tanulmányokat. Legújabb kötetek: Látószögek (2018), „Zászló a szélben”, Transzcendencia és küldetésstudat Reményik Sándor költészetében (2020), Carpe diem-kísérletek, versek (2021), Futómadártávlát (2023). Sándorfalván él.

Demse Márton (1943, Klézse) – író, költő, újságíró. A Magyar Írószövetség tagja, a moldvai csángó hagyományok őrzője. Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas és Váci Mihály-díjas alkotó. Budapesten él.

Fábián István (1953, Budapest) – költő, tervező-grafikus. Az 1980-as évektől folyamatosan publikálja verseit irodalmi lapokban. Az utóbbi évtizedekben internetes folyóiratokban és antológiákban is rendszeresen szerepel. Első önálló kötete A képzelet bádogtornyai címmel 1984-ben jelent meg. 2011 óta saját honlapján is közreadja képzőművészeti és irodalmi alkotásait.

Földesdy Gabriella – irodalomtörténész, színháztörténész. Az ELTE Bölcsészkarán magyar–könyvtár szakot végzett, 1986-ban színháztörténetből doktorált. Egykoron Bácskában élték címmel 2012-ben jelent meg családtörténete, 2016-ban pedig a Herczeg Ferenc kalauz (monográfia). Színházi kritikái 2014-től jelennek meg folyamatosan. Ennek összegzéseként Öt év színikritikái 2014–2019 címmel adta ki újabb kötetét. Tanulmányai középpontjában Csiky Gergely, Herczeg Ferenc, Madách Imre, Ambrus Zoltán és Bánffy Miklós áll. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek.

Gerzsenyi Gabriella (1977, Beregszász) – író. Az ELTE Jogi Karán 2000-ben szerzett diplomát. Ezt követően a Környezetvédelmi Minisztériumban dolgozott, majd tizenhat évig Brüsszelben, az Európai Unió tisztviselőjeként. Timúr 2021 nyaráról Szigetmonostoron él. Első könyve

2021-ben jelent meg a Nap Kiadónál, 'Brüsszel után szabadon' címmel. A Magyar Napló Kiadó mentori programjának résztvevője.

Habos László (1963, Budapest) – író, költő, irodalmi szerkesztő. Versei, novellái 2005-től jelennek meg folyóiratokban, antológiákban. Az Erdi irodalmi Lexikon szerzője, a helyi irodalmi élet szervezője. A Temesi Éva Irodalmi Kör alapítója, az erdi költők antológiájának szerkesztője. Csuka Zoltán díjas.

Jobbágy Éva (1954, Dorog) – író, újságíró. A Tormay Cécile Kör alapítója és fő szervezője. Több tanulmányt írt a méltatlanul mellőzött írónőről, akinek tárgyi és szellemi értékeit igyekszik megmenteni. Évtizedek óta részt vesz a Katolikus Újságírók Szövetségének munkájában. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Budapesten él.

Istenes Tibor (1972) – Art'húr-díjas költő, író, esztéta, az Art'húr Irodalmi Kávéház szerkesztője. Alkotásai a Lite-ra-Túra Irodalmi és Művészeti Magazin, a Börzsönyi Heli-kon, a Hetedik.hu és a Lenolaj Irodalmi és Kulturális Műhely, a Palócföld irodalmi, művészeti, közéleti folyóirat oldalán, valamint különböző antológiákban jelennek meg rendszeresen.

Jóna Dávid (1968, Budapest) – költő, író. Tizenhét évig tanított a zsámbéki főiskolán. Média tanár, újságíró, operatőr. Az Art'húr című kulturális, művészeti lap alapítója, a faterbook az Art'húr Irodalmi Kávéház főszerkesztője. Biatorbágyon él.

Kelényi István (1946, Gyúró) – irodalomtörténész, művészettörténész, egyetemi oktató, újságíró. 2011-ben Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjat kapott.

M. Fehérvári Judit (1962, Debrecen) – magyar-történelem szakos középiskolai tanár, szakvizsgázott tánc- és drámapedagógus, történész, író, költő. Az utóbbi hét esztendőben Uppsalában tanított magyar irodalmat. Számos folyóiratban publikál, jelenleg 12. önálló kötete kiadás alatt áll.

Madár János (1948, Balkány) – költő, könyvkiadó, újságíró. A Kelet Felől című irodalmi folyóirat alapító főszerkesztője; a Muravidék, Új Tanú szerkesztője. A Magyar Írószövetség tagja; a Magyar Újságírók Közössége alelnöke; a MÚK irodalmi tagozatának vezetője, a Magyar Nemzeti Írószövetség elnöke, Balkány város díszpolgára, József Attila-díjas és Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas alkotó. Budapesten él.

Magyar Hunor (1967, Püspökladány) – író, újságíró, sajtószóvivő. Eredeti neve Marjai László. Verset, mesét, elbeszélést, regényt ír. Eddig 13 könyve jelent meg. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek. Budapesten él.

Mártonfi Benke Márta (1958, Kunszentmárton) – festő, művészeti író. A Magyar Újságírók Közössége művészeti tagozatának vezetője, a Magyar Múza képzőművészeti rovatát szerkeszti. Rendszeresen vesz részt egyéni és csoportos kiállításokon, a Vásárhelyi Őszi Tárlaton többször szerepelt képeivel. Petőfi Sándor Sajtószabadság-díjas. Kunszentmártonban él.

Mihályi Molnár László (1953, Rimaszombat) – tanár, költő, publicista, művelődésszervező. 2002-től a kassai magyar tanítási nyelvű ipariskola tanára. Közel ötven éve ír verseket és tanulmányokat, amelyek antológiákban és három verseskötetében jelentek meg. A szlovákiai Sepsiben él.

Miklós Péter (1980, Szeged) – eszme- és művelődéstörténész, habilitált doktor, a Kodolányi János Egyetem címzetes

egyetemi tanára, a Magyar Művészeti Akadémia Művészeti Ösztöndíj Programjának ösztöndíjasa. Modern kori magyar eszme- és művelődéstörténettel foglalkozik. Ezen témakörben két tucat könyve jelent meg. Legutóbbi kötete idén került kiadásra Nemzeti szemüveg címmel, amelyben a Magyar Nemzet hasábjain megjelent esszéi és kritikái kaptak helyet.

Monostori András (1985, Szeged) – költő, író. A Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Karon végzett, majd a Szegedi Tudományegyetem Bölcsészkarán néprajz szakon végzett. Idegenvezetőként dolgozik. Tagja a Csongrádi Irodalmi Műhelynek. Először publikál a Magyar Múzsában. Szegeden él.

Oros László (1952, Felsőszeli) – író. A Galánta melletti Felsőszeliben (Szlovákia) született, ahol jelenleg is él. Hadmérnöki diplomát szerzett, de főleg az irodalom érdekelt. Még 1977-ben gyűjteni kezdte az 1918-tól napjainkig megjelent magyar kiadványainkat, és levelezést folytatott az írókkal. Jelenleg hétézer kötet található a gyűjteményében, melynek nagy része a szerzők ajánlásával van ellátva. A könyvtár neve: Bibliotheca Pro Patria. A gyűjteményről eddig több mint harminc újságcikk, rádió- és TV-tudósítás jelent meg. Időnként maga is publikál a sajtóban. Többkötetes szerző. A Magyar Múzsában rendszeresen publikál. A Magyar Újságírók Közösségének és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek a tagja.

Orosz Margit (1956, Miskolc) – költő, tanár. Több kötete jelent meg. Évtizedekig Bánhorvátban tanított magyar szakos tanárként, ahol jelenleg is él. Kazinczy Gábor irodalmi hagyatékát kutatja. A település nemrég díszpolgári kitüntetésben részesítette. Talán az sem véletlen, hogy Orosz Margitot a Bán-völgye poétájának nevezik. A Magyar Nemzeti Írószövetség tagja.

Pelsőczy Katalin, Egrégi Bebek – költő, angyal és közöny címmel eddig egy verseskönyve jelent meg. A Rím Könyvkiadónál lát napvilágot hamarosan a második kötete. Budapesten él.

Pécsi Sándor (1960, Budapest) – költő, író, esszéíró, népi iparművész, fafaragó. Gépezeti technikumi végzettséget szerzett, majd a Tan Kapuja Buddhista Főiskolán folytatott tanulmányokat. Sok írásában foglalkozik kultúrtörténeti kérdésekkel, illetve a keleti vallások kutatásával, elemzésével. Kötetei: Tudóspásztor (versek, 2012); Kőbályné visz-szanéz (esszé, tanulmányok). Tagja a Magyar Írószövetségnek és a Magyar Nemzeti Írószövetségnek egyaránt. Főleg a Kelet Felől, a Muravidék és az Esztergom és vidéke című folyóiratok közlik írásait. Budapesten és Esztergomban él.

Simek Valéria (1953, Bakonycsérnye) – költő. Országos napi- és hetilapok mellett számos folyóiratban publikált. Eddig hat kötete jelent meg. Legutóbb – 2020-ban – Fészkelő fény címmel jelent meg verseskönyve. Első regénye – Hittem, szerettem – ugyancsak 2020-ban látott napvilágot. Tagja a Magyar Nemzeti Írószövetségnek.

Stancsics Erzsébet (1944, Székesfehérvár) – költő, író, kritikus. A Tancsics-család leszármazottja. Több önálló kötete jelent meg. Legutóbbi könyve: Hatodik érzékkel(I), 2016. Budapesten él.

Stonawski Tamás, dr. (1970, Szolnok) – festő, költő, igazságügyi szakértő, borász, tanár, a Nyíregyházi Egyetem adjunktusa, a fizika tanításának doktora, Ericsson-díjas tanár, Brassai művészeti díjas. Mátészalkán él. Három verses könyve jelent meg.

Stonawski József (1948, Budapest) – költő és faszobrász, nyolc kötete jelent meg. Martfűn él.

Stók Lajos 1960. március 11-én született Viskén. A középiskola elvégzése után a helyi kolhozban dolgozott különböző munkakörökben. Kisinyovban elvégezte a varrógépszerelési technikumot (1983-84-ben). Dolgozott erdész-ként és vadászként is. Az 1980-as évek végétől rendszeresen jelennek vadásztörténetei az ungvári Kárpáti Igaz Szó című hetilapban. 2019-ben jelent meg az első vadászati témájú könyve. Vadásztörténetek az erdős-Kárpátokból címmel. 2023-ban jelent meg a Vadásztörténetek és helymegnevezések a Visk környéki Ávas-hegységből című könyve, amelynek a Magyar Újságírók Közössége székházában volt a bemutatója.

Szente B. Levente (Szörényvár, 1972) – költő, író, helytörténeti kutató. 1979 óta családjával Székelykeresztúron él. Első írásai a Romániai Magyar Szóban jelentek meg 1994-ben. Rendszeresen publikál verset, mesét, helytörténeti írásokat, riportot és interjúkat folyóiratokban (Bárka, Korunk, Székelyföld, Előretolt Helyőrség, Hitel, Partium). Tizenegy önálló kötet szerzője. Legutóbbi verseskötete: Vízmerítők (Holnap Könyvek, Nagyvárad 2021). Egyik alapító tagja a Felolvasónak, valamint a Kányádi Sándor Irodalmi körnek (KÁNYA). 2021-től a Garabontzás lap főszerkesztője. 2022-ben a Magyar Kultúra Lovagjává avatták.

Szász István Tas – író, orvos és pszichológus. Erdélyből települt Magyarországra. Édesapja az Erdélyi Hitel műhely vezetője volt. Szász István Tas ezt a szellemiséget mentette át Magyarországra. Leányfaluban él.

Szöllősy Tibor (1940, Borzsova) – író, orvos-ideggyógyász, közíró, helytörténész. A Kárpátaljai Hirmondó című folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Többkötetes szerző, a Magyar Írószövetség tagja. Orvosként járt a csernobili katasztrófa helyszínén, visszaemlékezéseit könyvben örökítette meg A kigyó önmagába mar címmel. De nem áll tőle távol a humor sem, legjobb történeteit, aforizmáit, humorreszkjeit a Megér egy mosolyt című kötetben gyűjtötte össze. Nyírmádnál él.

Tari István (1953, Zenta) – költő, prózaíró, fotóművész, újságíró, közéleti ember. Az Újvidéki Egyetem Bölcsész-tudományi Karán végzett. Több kötete jelent meg. Országosan ismert irodalmár. Tagja a Magyar Írószövetségnek. József Attila-díjas alkotó. Óbecsén él, ahol korábban alpolgármester volt.

Tányér József (1972, Balmazújváros) könyvtáros, költő. Főiskolai tanulmányait Nyíregyházán végezte magyar-könyvtár szakon, majd 2022-ben okleveles kulturális mediátor mesterdiplomát szerzett a debreceni egyetemen. Több mint húsz évig Püspökladányban dolgozott könyvtárosként. 2022-től a hajdúszoboszlói Kovács Máté Városi Művelődési Központ és Könyvtár a munkahelye. Kulturális témájú írásai, tudósításai és több verse megjelent már a helyi és térségi kiadványokban.

Tornai Xénia (1968, Budapest) – tanár, költő. Az ELTE magyar-angol szakán szerzett középiskolai tanári diplomát. 2020 februárja óta foglalkozik költészettel. Versei jelentek meg a Napút, illetve a Napút Online folyóiratban, a Magyar Műzsában, a Klárisban, az Agriában, a Fövenyben, valamint több antológiában (Karácsonyi pillanatok, Lélekmozak, Magánkozmosz, A Hetedik, Krúdy és Kláris Antológia). A veregyházi Hagyomány és lendület 2021 címmel meghirdetett irodalmi pályázat első helyezetteje, a Napút Kortárs irodal-

mi alkotások pályázatában a vers kategória kiemelt szerzője 2022-ben. Első verseskötete „A Mindenség húrjai” címmel 2022-ben látott napvilágot a Rím Könyvkiadó gondozásában. Budapesten él.

Tóthárpád Ferenc (1958, Szombathely) – Kőszegen élő író, költő, szerkesztő. Nagy hangsúlyt fektet arra, hogy a határon túli magyar gyerekekhez (és felnőttekhez) eljusson a kortárs irodalom. Az 1980-as évektől publikál rendszeresen. 2003-tól a Kőszeg és Vidéke munkatársa, majd 2007 októbertől a Kőszegi Hirmondó alapító főszerkesztője. 2008 áprilisától a Kőszeg és Vidéke felelős szerkesztője nyolc évfolyamon át. Utóbb megjelent önálló kötetei: Vadalma (dráma, 2019); A végtelen fragmentuma (versek, 2018); Színre viszsük a nyarat! (A Kőszegi Várszínház négy évtizede 2022); Fordul az ég (versek, 2022).

Turai Laura (1983, Kecskemét) – költő, irodalomkutató, újságíró, Kecskeméten él. A Pázmány Péter Katolikus Egyetem Irodalomtudományi Doktori Iskolájában szerzett PhD fokozatot (2013), s a Leuveni Katolikus Egyetemen francia irodalomkutatói diplomát. 2006 óta publikál verseket, tanulmányokat országos folyóiratokban, antológiákban. Kutatási területe Pilinszky János költészetének és Simone Weil filozófiájának hatástörténeti összefüggései, valamint a kortárs magyar irodalom. Két verseskötete jelent meg, harmadik kötete előkészületben.

Turbók Attila (1943, Budapest) – költő, újságíró, szerkesztő. Az ELTE bölcsész-tudományi karán végzett 1975-ben. Az Ifjúsági Magazin irodalmi szerkesztője volt, dolgozott a Fialat Művészek Klubjában, kulturális szervezőként a Zeneakadémián, a művelődési ház igazgatójaként Leányfalun. 1980-tól húsz éven át egy börtönügyi szakfolyóirat és a Börtönűjság című hetilap szerkesztője. Hat verseskötete jelent meg. Budapesten él. A Magyar Nemzeti Írószövetség alapító tagja.

Varjú Zoltán (1974, Komló) – költő, író. Szülővárosában nevelkedett, majd Paks lett az otthona. Műszaki vonalon végezte felsőbb iskoláit. Így az irodalomtól távoli területen dolgozott, mégis folyamatosan írt. Újságokban, folyóiratokban kezdtek megjelenni versei, novellái. Több antológiába is bekerült. A Publió Kiadó gondozásában Chirisan Crown írói álnévvel novelláit adták ki. Aztán magánkiadású kötetben versei is megjelentek. tagja a Cserhát Művészeti Körnek. Nemrég nyert felvételt a Magyar Nemzeti Írószövetségbe. Pakson él.

Vessző Ágnes (Sopronban született) – költő. nagyszüleit a Felvidékről telepítették Magyarországra. Nagycenken nevelkedett. A Nagycenki Füzetek sorozatban rendszeresen megjelenik. Két önálló könyve jelent meg eddig. Több napi-és hetilapban, folyóiratban megjelentek versei. A Magyar Műza most közöl tőle először. Fertőboz községben él.

Vitéz Ferenc (1956, Kisvárd) – író, költő, irodalomtörténész, szerkesztő. Debrecenben él, egyetemi oktató. A Néző Pont című folyóirat alapító-főszerkesztője.

Vitos Irén (Csíkszereda) – költő, festőművész. 1991 óta Budapesten él. 2000-2004 között művészettörténetet hallgatott a József Attila Szabadegyetemen, majd a Modul Art Academy-n folytatta képzőművészeti önképzését. 2019-ben a Mesterek és Tanítványok kiállításon több festményrel szerepelt. Verseit számos nyomtatott és online magazinban publikálja. 2011 óta kilenc könyve jelent meg. A legutóbbi verseskötetei: Monokróm gondolatderek (2022), Összesített idő és Papírvitorlák (2023).

MÁRTONFI BENKE MÁRTA

Kritikus a festőállvány előtt

Beszélgetés Sipos Endre képzőművésszel

Aki figyelemmel kíséri a hazai képzőművészeti életet, annak ismerősen cseng Sipos Endre művészetfilozófus neve. Minden évben a Magyar Festészet Napja alkalmával többek között ő vezeti Budapesten a Bartók Béla úti galériasétákat, melyek során részletesen, szakértelemmel elemzi a közönség számára a kiállító termekben látott műveket. Ennek köszönhetően többnyire kiállítás megnyitó emberként, művészeti íróként ismerik, hiszen pályafutása alatt mintegy ezer tárlatot méltatott, tanulmányokat írt kortárs képzőművészekről, műelemzések, kritikák jelentek meg a tollából. *A festészet műelemzés alapkérdései* című művészetelméleti könyve mellett folyamatosan publikál nevelési tárgyú lapokban, valamint a *Trianoni Szemle* folyóiratban, melynek szerkesztője is, s melyben társadalom-, művészetfilozófiai és etikai tárgyú cikkeket tesz közzé. Az idén jelent meg *A hazugság stációi* című könyve, mely a Trianoni Szemlében nyilvánosságot látott esszéit tartalmazza, és történelmi, politikai, valamint etikai aspektusból vizsgálja a hazugságkonstrukciókat.

Sipos Endre grafikus- és festőművész

Sipos Endre azonban sokoldalú ember. Pedagógus szülei nyomdokaiba lépve ő is a tanári hivatást választotta. Biológia–rajz szakon tanult a főiskolán, majd az egyetemen a filozófia szakot is elvégezte. Pályája során tanított általános iskolában, gimnáziumban, volt szakfelügyelő, szaktanácsadó, vezető tanár, egyetemi óraadó, tanfolyamot szervező stúdió vezető. Napjainkban is rendszeresen tart előadásokat az ország különböző helyein a vizuális művészeti és az erkölcsi nevelésről.

Sipos Endrét azonban nem érheti vád, hogy olyasmiről ír vagy beszél, amit nem ismer igazán. Az ő esetében az elmélet a gyakorlattal is párosul. Talán azt már kevesen tudják, hogy ez a közkedvelt, kiállításokon szereplő ember maga is festőművész. Húsz éves kora óta fest azzal az indíttatással, hogy csak akkor lesz jó rajztanár, ha ő maga is létrehoz valamit. Képeivel gyakran vesz részt csoportos tárlatokon, és több önálló bemutatkozása volt az elmúlt évek során. Legutóbb az Újpest Galériában nyílt meg *Érzés-kövéletek* címmel egy hatvanöt képből álló tárlata. Amikor otthonában felkerestem, éppen erre az eseményre készült.

A Budapest szívében lévő lakás egyszerre műterem és bemutató hely. A magas belterű szobák falai zsúfolásig teltek képekkel, természetesen lakójuk alkotásaival. Ezek nem

A műterem lakásban kép kép hátán

kerültek be a kiállítási anyagba, magyarázza a festőművész, a bemutatásra szánt munkák már az előszobában sorakoznak, elszállításra várva. Való igaz, a falakon lógó festmények legtöbbje aláírva sincs, mert mint kiderül, Sipos Endre soha nem tekinti befejezettnek a képeit, a régebben alkotott munkáit is valamiféle belső kényszerből átdolgozza, átfesti. Éppen ezért a kiállítás mindig nagy feszültséget teremt

Áramlás III., 2015

benne, mert a már elszállított képekbe nem nyúlhat bele. A novemberi megnyitó beszédében dr. Fekete István műgyűjtő elmesélte, hogy művész barátja régi képeit hiába keresi, mert azok egy részét alkotójuk átfestette.

– Azért vagyok furcsa helyzetben – kezdi a közelgő eseménnyel kapcsolatos érzéseinek megfogalmazását a festőművész –, mert ha művészettudósokként kiállítást nyitok meg, és értek a festészethez, meg kritikus vagyok, ítéletet alkotok, akkor nézzük csak meg, hogy én mit csinállok?

Nevetve hozzáteszi:

– Talán inkább ezt a címet kellett volna adni, hogy akasztják a hóhért. Az *Érzés-kövéletek* egy általános cím, mert minden kép érzés-kövélet. Ezek azonban az enyéim, az én érzés-kövéleteim, nekem azért fontosak. Lehet, hogy jók a képeim, lehet, hogy rosszok, de ezek akkor is az én testrészeim.

Bárki bármit mond a képeidről, nem fogsz 180 fokos fordulatot tenni, mert te tudod, hogy azért ezt csinálod, mert ezt érzed, neked ez a jó.

Beszélgetésünk során kiderül, hogy Sipos Endre sokoldalúságát egyéni habitusának köszönheti. Külső kényszerrel szó sincs, belülről jövő késztetés, ami cselekvéseit, életformáját, gondolkodását meghatározza.

– A legelső, hogy a festészet, az alkotás számomra valójában terápia – magyarázza. – Az alkotómunka miatt érzi az ember, hogy él. Ha például Kosztolányit eltiltották volna az írástól, azonnal meghal. Valahogy én is így vagyok. A grafomániám, az, hogy

Feszült együttlét, 2022

Éjszakai találkozás I., 2020

írok, de a festés és a grafika is lételememmé vált. Tehát ha eltelik egy hét, vagy egy hónap, hogy nem hagyok nyomot magam után, nagyon rossz érzés. Lehet, hogy csak átfestek egy képet, de már az is helyreállítja a lelki békémet. Festés közben, persze, nem arra gondolok, hogy nagy festő leszek, hanem egyszerűen csak szeretem csinálni. Valódi terápia.

Sipos Endre kezembe adja *A festészeti műelemzés alapkérdései* című, szép kivitelezésű,

igényesen megszerkesztett, pár éve megjelent könyvét. Ebben a kiadványban mutatja be az általa kidolgozott új képzőművészeti műalkotási módszert és a hozzá kapcsolódó kreatív képzőművészeti gyakorlatlatsort. Vajon, aki a festészet elméletében ennyire járatos, tudja-e alkalmazni ezt a tudást a gyakorlatban?

– Amellett, hogy műelemzéseim során elég mély ismereteket szereztem a festészet belső világáról – válaszol a kérdésemre Sipos Endre –, ettől függetlenül, vagy éppen ezért, én is éppen úgy belső megérzések, azaz intuíciók nyomán festek, mint legtöbb sorstársam. Hiába tudok nagyon sokat a festészetről, nulláról indulok, mint egy dilettáns. Az elméletem közvetlenül a képeimen nem jön át. De hogy már öregszen, és kezdem elemezni a saját képeimet is, talán tudok profitálni a teóriámból is. Minden ember egy szubjektum. Rengeteg műelemzést folytattam, és azt tapasztaltam, hogy teljesen egyéni dolog, ki milyen képi világot hoz létre. És ha nem őszinte ez a képi világ, azonnal látszik az alkotáson. Azonnal kitűnik, hogy csak felvett manír, divatos póz, látszik, nem élte át, amit létrehozott. A kép azért kegyetlen, mert mindent elárul. Nem csak azt, hogy tudsz-e rajzolni, hogy ismered-e a színeket, hanem azt is, hogy milyen lelki alkat vagy. Hogy viszonyulsz a világhoz. Ilyen szempontból a festészet egy vallomás is. Kitárgyozás. Ezért festek.

Csendes szemlélődés II., 2019

Küzdelemkövület VI., 2020

Miközben a falakon lévő képeket és a kiállításra összekészített festményeket nézegetjük, megtudom az alkotójuktól, hogy mindig a produktív, a teremtő alkotómunkát tartotta megtartó értéknek. Az utánzástól, a reprodukálástól idegenkedett. A tanulmányait ő is – másokhoz hasonlóan – tájképekkel kezdte, de már azokat is átírva, megkonstruálva alkotta meg. Most meg már egyáltalán nem található természetelvű kép Sipos Endre kollekciójában, ha volt is, átfestette.

– Absztrakt festő vagyok, és ennél is maradok – nyomatékosítja. – Alkatomnak, ösztöneimnek és indulataimnak megfelelően ez a konstruktív absztrakt művészeti irányzat áll hozzám legközelebb. Három igazán jó barátom volt, akiktől sokat tanultam, s akik nagy hatást gyakoroltak rám: Fischer Ernő, Bráda Tibor és Bakonyi Mihály festőművészek. Sajnos, mind a hárman már meghaltak. Fischer Ernővel sokat beszélgettünk. Egyszer megkérdeztem tőle, hogy szerinted mi jellemzi a 20. századi festészetet? Azt felelte, hogy kentaur festészet. Azaz hogy a legtöbb festő ragaszkodik a természethez, de absztrahálni is akar. A kentaur festés az, ha valaki megtalálja a kettő közti megfelelő arányt. Jeleket használ, s eljut az absztrahálásnak arra a fokára, hogy a természeti és az absztrakció közti egyensúly létrejön. De erre mindenkinek magának kell rátalálnia.

Szent György-hegyi víziók XXII., 2023

Sipos Endre képei valóban nagyon megdolgozottak, létrejöttükért megszenvedett az alkotójuk. Szemmel látható, hogy nem hirtelen indulatból feldobott alkotások, hanem sok munkával, gondolkozással kiértelt kompozíciók. A felületek plasztikusak, textúráltak, a farostok és a vásznak vastag rétegeket hordoznak, egy-egy forma szinte kiemelkedik a képsíkból. A színek is rétegződnek, egy-egy domináns színnel megadva a mű egységét, összhatását. Ezek a konstruktív-absztrakt képek egyszerre szépek, látványosak és elgondolkodtatóak. Alkotójuk egy helyen így foglalta össze a műveire jellemző vonásokat: „Festészetem transzcendentális jellegű képalakítási mód. Ez azt jelenti, hogy nem az

Az Újpest Galériában nyílt kiállítás egy részlete

érezkelt világ jelenségeit kívánnom bemutatni; hanem a mindennapi tapasztalatokon túli történeteket, eseményeket, képi kövületeket; a káoszból a rend felé vezető út lépéseit tárom fel. Ugyanis ezek az absztrakt kompozíciók, ősképek, titkos vizuális jelek, hieroglifa együttesek, vizuális szimbólumok éppen úgy emberi létünk részei, attribútumai, mint a látvány képei.”

A tudatos jelhasználat és a szerkesztettség azonban nem tesz kiimódoltá Sipos Endre festményeit. Nagyon is expresz-

szívek, a színfoltok láthatóan lendületből, belső indulatból kerülnek a felületre. A tudat mellett az érzések, hangulatok irányítják a festő kezét. Ám a tudatosságról, a filozófiai, gondolati háttérrel ad bizonyosságot az is, hogy festőnk sorozatokban gondolkodik. Nem az egyszerű látvány ragadja meg, hanem egy érzést, életérzést vagy gondolatot jár körül vizuálisan. A létélményből, a napi tapasztalásból indul az inspiráció, de az idő és a töprengés a primer élményeket átalakítja, a mindennapos történések transzformálódnak. Így lényegül képpé egy *Hajnali álom*, egy *Éjszakai találkozás*, egy *Feszült együttlét*, vagy a tájimpresziók, melyek egy szép, hangulatos, a valóságos tájat is felidéző

Idő-kövélet, 2023

Rendeződés IV, 2020

sorozatban *Szent György-hegyi víziók* címmel öröklődtek meg. Az *Áramlás* című képek sem látványt rögzítenek, hanem egy fizikai és szellemi mozgást, mely létfontosságú az emberi életben és a természetben. Sipo Endrét mindig is foglalkoztatták a metafizikai, ontológiai, ismeretelméleti kérdések, a lét legáltalánosabb törvényszerűségei. Bizonyos jelenségek okát nehéz megtalálni, oly titkok lengik körül, melyekre még a tudomány sem képes megfelelő magyarázatot adni. Ez a tartomány különösen izgatja Sipo Endre festői fantáziáját. A *Titokzatos történések*, a *Misztérium* vagy az *Organikus misztérium* sorozata az örökös keresés pillanatait örökíti meg. És miközben keresgél, kutat, küzdelmet folytat a mindennapokkal, saját magával és az anyaggal, igyekszik vizionálni a benne dülő harcot. Ennek a folyamatnak egy-egy stációját jelenítik meg a *Küzdelem kövület*, a *Drámai történések* vagy az *Idő-kövélet* című művek. A Drámai történések izgalmas formagazdagsága, dinamizmusa egy önmagát marcangoló lény képzetét kelti, a vívódásnak, a lélek vergődésének, az önmagunkkal folytatott drámai küzdelemnek képi kivetülése. A festőművészt különösen foglalkoztatja az idő megoldhatatlan

problémája. Semmi sem állandó, az idő múlásával minden változik, ennek ellenére igyekszik megragadni a festővásznon azt a létállapotot, mely egy bizonyos időben jellemezte az alkotót. A vásznon így nem csak festékrétegek halmozódnak egymásra, hanem a korszakok, az anyaggá változott idő, idő lenyomatok, melyeken az idő múlását is tetten lehet érni. A lelki rezdülések, hangulatok testet öltenek a képen, megkövesednek és festőjük múltjáról árulkodnak. Ki gondolná, hogy formákkal, színekkel ki lehet fejezni a csendet, a magányt, a meditációs állapotát? Sipo Endre erre is kísérletet tesz a *Derűs magány*, a *Megőrzött csend*, a *Csend*, a *Csendes dialógus* és a *Csendes szemlélődés* című festményén a visszafogott színekkel, a fehérek tisztaságával, az egymással szemben álló vagy éppen az egymásba hajló, egymásra simuló formák hangsúlyozásával. Az *Elhagyott műterem* című kép, mely Bakonyi Mihály, a festőművész jóbarát halála után készült, képes közvetíteni a kétkedést, riadalmat, mely a sötét, ismeretlen éjben elmerülő, darabokra hullott élet tudata kelt az emberben. A rend az egyetlen kapaszkodó a kaosz felé tartó, titkokkal teli univerzumban, s melyet Sipo Endre is felfedezni vél a feje tetejére állt világban. Erről szólnak a *Rendeződés*, *Halk rendeződés* címmel született alkotások. Az *Életút* című, négy nagy méretű festményt a művész legalább tízszer átfestette. Elmondása szerint tájképek voltak, melyek nem tetszettek neki. Így alakultak, absztrahálódtak évről évre, s a lényeg elérésekor váltak belső tájakká.

Beszélgetésünk kapcsán arra is fény derül, hogyan készülnek ezek a munkák. Vajon, előbb születik meg a gondolat vagy folyamatosan épül, változik a vízió?

Találkozás VII., 2019

Életút I., 2019

– Véletlenszerű dologból indul, utána már diktálnak a formák – árulja el a festőművész a módszert. – Az esztétika szerint ez a diktálás a műalkotás egyénisége, és a festő a szolgálja. Adott tehát egy papírforma, amit belerakok a képbe kollázs-ként. Régi képeimet szoktam szétszedni, és azokat helyezem be az újakba. Ez már elindítja a folyamatot. Ettől kezdve nem véletlenszerű, mert akkor már meghatározza a forma, hogy

menjek tovább. Ezt úgy jellemzi Füst Milán, hogy lelki realizmus. Nem arról van szó, hogy a külső világot képezed le, hanem a belső világot vetíted ki, vagyis belső realizmusról van szó. Ehhez kell eljutni. Mostanában már a saját képeimet is elemzem, látom, hogy egy-egy munkám létrehozásakor éppen milyen tudatalatti, lelki folyamataim lehetnek. Nem biztos, hogy kész a kép, de megmutatja, hogy mely stációig jutottam el.

Sipos Endre nem őrzi hétpecsétetes titokként a festészeti eljárásait. Megtudom tőle, mit takar a kifejezés, hogy ő kivétel nélkül vegyes technikával dolgozik. Pályáját grafikával kezdte, óriási grafikai anyaga gyűlt össze a linómetszettől a papírdúc nyomatig minden. Aztán ő is áttért a festészetre. Dolgozik olajjal, pasztellel, akrillal és még sokféle anyaggal. Régen farostlemezre meg kartonra festett, utána vászonra, de tapasztalata szerint sokkal érzékenyebb felület a vászon. Nagyon sokat akvarellezett is, de abból mindből gouache lett. Most már használ valkidot és valkidtút, mely szerszám Fischer Ernőtől kapta a nevét. A műanyag festékeket sem veti meg, de inkább a természetes anyagokat szereti, az olaj és a vízfestésnek a variációját. Ám nem a megszokott módon, hanem fordítva, olaj alapról indul. Utána jön a visszamaratás, amihez erős hígítók szükségesek.

Elhagyott műterem, 2016

Néha kátránypapírt és hamut is használ. Gyakran lemeszeli a kép egész felületét, majd utána ecsettel visszazsedi. Előfordul, hogy lecsiszolja, lemarja az egészet, fokról fokra alakul, változik a képi felület. Ugyanolyan eljárás, mint a természetben, amikor a hegyeket formálják a természeti erők: teremtető, vulkanikus.

– Számomra maga a festészeti folyamat egy fantasztikus élmény, mely során ki is merülök – vallja a művész. – Olyan jó, amikor úgy érzem, hogy na, most ráéreztem valamire. Másnap megnézem a képet, s azt mondom: jaj, atyám, ez téves érzés volt! Amikor nedves a kép, ragyognak a színek, amikor megszárad, halottá válik. A kötőanyagot nagyon kell ismeri, mennyire lesz matt a kép, mennyire lesz belső fénye. Kicsit vegyészkedés is ez. Tehát kísérletezem. Néha szörnyű dolgok sülnek ki a kísérleteimből, néha meg sikerül. Én nem tit-

Dedikálás közben

kolom a technikámat. Hogy is tehetném, amikor festészeti stúdiót meg művészeti tábort vezettem negyven évig. Mesterem, Fischer Ernő sem titkolta, de igazából nehezen jöttek rá, hogy alakította ki azokat a felületeket. Azért, mert ez szellemi út. Ezzel a vegyes technikával annak érdemes foglalkozni, aki végigjárja a szellemi utat. Így találja meg azt a hatást, ami neki kell, ami közel áll hozzá. Az ember ne hazudjon a saját képein, nem másról kell átvenni megoldásokat. Én például valkidot azért nem használtam húsz évig, most kezdek vele dolgozni, mert az elvezetett volna Ernő bácsi képi világáig. Ami viszont nem az enyém.

Nagyon érdekes, ha egy festőművész a saját munkáit is elemezni kezdi. Sipos Endre fő művében, *A festészeti műelemzés alapkérdései* című könyvében kifejti, hogy hét stációban vizsgálja az alkotásokat. Elsőként az anyagot elemzi, melyik festőnél melyik anyagféleség dominál. Hogy hatnak egymásra az anyagok, a szilárdság, a folyékonyság, a tűzszerűség meg a légiesség. Utána következik a forma vizsgálata: a geometrikus vagy a természeti forma uralkodik-e a műalkotáson. Harmadjára megfigyeli a tereket, hogy sík jellegű vagy mélységi terek fedezhetők fel benne, majd a fény és a színprobléma következik. Az elemzés izgalmas területe, hogy milyen színeket használ a festő, például melyik komplementer gyakori a művein.

Drámai történetek II., 2023

– Ezeket mind tudatosítottam magamban – fejti ki a festőművész –, de ettől függetlenül ösztönösen festek. Utána fedezem fel, hogy például egy festményemen miért használtam citromot és miért hiányoznak a lilák? Nekem inkább az a problémám, hogy rengeteg depressziós képem van, vagy inkább volt. Évekig – megdöbbenő módon – szinte csak lila képek szerepeltek a kiállításaimon. A szorongásaimat vetítettem ki. Nagyon zavart, s utána kezdtem el a meszelést, meg a fehérrel való hengerlést, a fehérrel, a tisztasággal való ismerkedést. Nincs mese, ezeket meg kell tanulni. Emellett azonban a kompozíció szerkezetet tartom a leg-

Titokzatos történetek I., 2023

fontosabbnak. Ha valaki a művészetfilozófiáról kérdez, vagy azt kéri, hogy fogalmazzam meg az ars poeticám, akkor az összes kifejezési eszköz között a kompozíciót sorolom első helyre. Konstruktivista vagyok, számomra a leglényegesebb, hogy konstrukciója, szerkezete legyen a képnek. A kompozíció elméletem is azért írtam meg, mert tanulmányoztam több ezer festményt a művészettörténetben, és mindenhol a kompozíció szerkezetét vizsgáltam elsősorban. Észrevettem hasonlóságokat, például hogy oldják meg a képnek az alsó, középső, felső részét, mi jellemző a jobb felső, vagy a bal felső sarokra. A képeimen ezek a problémák megjelennek intuitíve, s én ezekből az elemző módszerem segítségével leszűröm, hogy milyen lelkiállapotban vagyok, hogy a tudat alól miket tártam fel saját magamban. Tehát az alkotás, és a saját munkáim elemzése, egyben önvizsgálat, ami most kezdődött, mert eddig mindig másokkal foglalkoztam, másoknak a képébe éltem bele magam.

Az alkotói módszerekről, a művészi kifejező eszközökről való diskurzusunk során Sipos Endrével arra a közös álláspontra jutunk, hogy a bravúros technika, a színek ismerete, a formák jó megrajzolása nem ér semmit, ha nincs mögötte lélek és szellem. Műelemző könyvében külön fejezetet szentel ennek a témának. Vigyázni kell arra, hogy

Csendes dialógus, 2020

a látványt úgy adagolja az ember, hogy a szellem és a lélek is jelen legyen. Ezt azonban nem lehet úgy elérni, hogy a művész megállás nélkül csak fest, fest. Belefárad, s egy idő után kiüresedik. Sipos Endre elmagyarázza, hogy ő feltöltődésképpen egy kis filozófiát, verset, regényeket olvas, nemrégiben éppen Füst Milán műveiben mélyedt el, időnként pedig zenét hallgat. Így frissül fel szellemileg. Kiderül, hogy

Organikus misztérium XIX., 2022

fiatal korában drámákat is írt, melyeket amatőr színpadokon játszottak. Az alkotásnak ezt az elhanyagolt területét most kezdi újraélesztani, szeretné megírni a műveit, melyek apja és nagyapja életéről szólnak. Négy *Életút* című festménye már bevezető ahhoz, hogy amit drámailag átélt az apja és a nagyapja, azt képi szimbólumokkal, absztrakt módon hogy lehet megjeleníteni.

– Hogy járható út, vagy nem – jegyzi meg a festőművész –, a kiállításon kitudódik. Ahhoz, hogy az ember a költészetben vagy a drámában fel tudja használni a festői tapasztalatait, meg kell fejteni azt a témát, hogy a képnek milyen időbelisége van. Én ezzel foglalkozom. Hogy jelenik meg a múlt, jelen, jövő, maguk az időfázisok hogy válnak térbeli viszonyokká. Ez olyan kérdés, hogy ha az elkövetkező életedben semmi mással nem foglalkoznál, akkor is kevés lenne rá az idő. Vannak olyan megoldhatatlan dolgok, melyeket csak a Jóisten tud. De az ember azért próbálja megfejteni. Engem mindig ezek a lehetetlen kérdések, ezek a képi problémák izgattak a festészetben is. Ha nyitok egy kiállítást, az érdekel, milyen akadályt győzött le a művész. Vagy amikor látom, hogy egy fiatal tehetséges festő abszolút tévútra

Idő-kövület IV., 2023

került, hülyeségeket fest, és a műkereskedelem felkapja, futtatják, de nem tudom megmondani neki, mert annyira belesüllyedt az egójának egy olyan fázisába, hogy már nem lehet vele kommunikálni. Nagyon sok művészt, barátot elvesztettem így, aki azt hitte, hogy sértegetem, holott csak megmondtam a véleményemet. Lehet, az én személyiségem tudathasadásos – mondja nevetve –, mert van egy emberszerető énem, aki mindenkivel kontaktusba tud lépni, de van egy másik is, egy igazság kimondó. Mindig meg akarom mondani az igazságot, akkor is, amikor nem kéne. Ezért rúgtak ki a középiskolából, a főiskoláról, a Fővárosi Pedagógia

Hangulat kristály III., 2022

Intézetből, ahol tíz évig voltam vezető szaktanácsadó. Nehéz emberként vagyok beskatulyázva, akire vigyázni kell, mert keményen elmondja a véleményét. De ez engem egyáltalán nem zavar, mert van egy harmadik énem, egy szerzetesi, amikor a teljes elvonulást választom, nem akarok semmiről sem tudni, csak a meditációval foglalkozni. Valójában a papi pályára kellett volna mennem, jó kálvinista pap lett volna belőlem – teszi hozzá némi humorral.

Találkozás-Feszület, 2023

Hosszúra nyúlt beszélgetésünknek köszönhetően egyértelművé válik, hogy Sipos Endre igazságkereső, felelősséget vállaló és cselekvő énje nem csak a tanításban és az alkotásban bontakozik ki. Közéleti vállalásai közt szerepel a többi közt a *Trianoi Szemle* folyóirat, melynek ő is szerkesztője. Ez a tevékenység különösen közel áll a szívéhez, mivel mindig foglalkoztatták a magyarság, a nemzeti identitás megőrzésének problémái, a magyar történelem, különös tekintettel a nagy nemzeti traumákra.

– A *Trianoi Szemle* számomra igazán fontos ügy, a csapathoz tartozom, és nagy szerepet játszik az igazságteltető folyamatban. Ebben a lapban sok cikkem, műelemzésem megjelent. Jó a társaság, magyar érzésű, konzervatív baráti körben vagyok. A másik éneket ott élem ki. Ott végül is kinyitjuk a szelepet, őszintén elmondhatunk tényeket, megfogalmazhatjuk a véleményünket nemzeti sorskérdésekkel kapcsolatban.

Organikus együtlét II., 2023

A Magyar Örökség-díj kuratóriumának munkájában, valamint a Magyar Festészet Napja szervezésében már kezdetektől részt veszek, és a stúdió, amit negyven éve alapítottam Bakonyi Misivel, az is működik. Tehát sok mindennel foglalkozom, pedig a harmadik énem, a meditációs, tiltakozik ez ellen. Éppen ezért elhatároztam, hogy a jövőben nem vállalom ennyi feladatot. Most is szívesebben lennék a Szent György-hegyi telkemen, mert azért legjobban festeni szeretek.